

Eesti Instituut

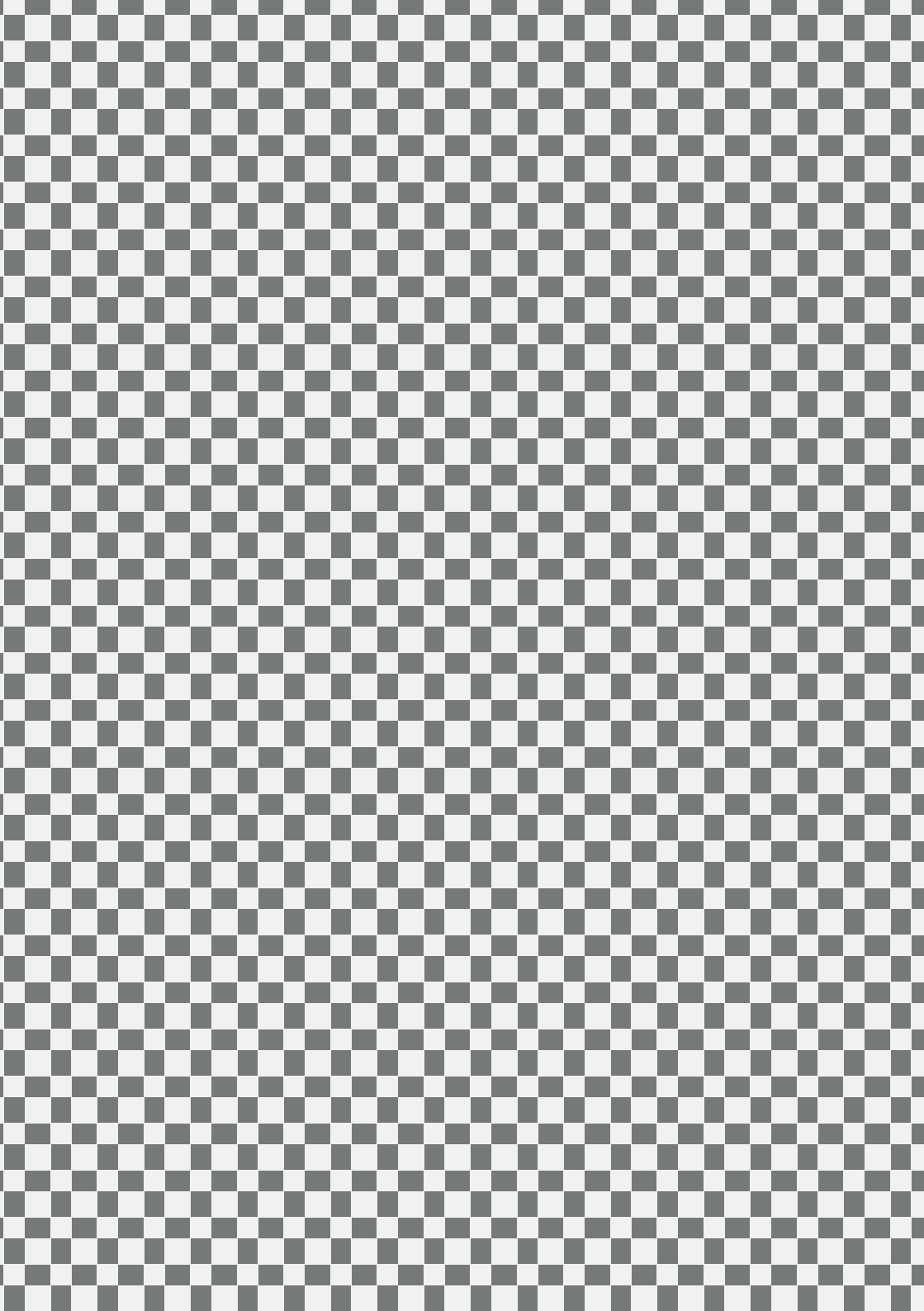
NIPPERNAATI

VIROLAISEN KIRJALLISUUDEN ANTOLOGIA

3

TOIMITTANUT
SANNA IMMANEN

NIPPERNAATI

NIPPERNAATI

VIROLAISEN KIRJALLISUUDEN ANTOLOGIA

3

TOIMITTANUT
SANNA IMMANEN

Eesti Instituut

Päätoimittaja: Sanna Immanen

Toimitusneuvosto: Heidi Iivari, Sanna Immanen, Kätlin
Kaldmaa, Anniina Ljokkoi, Hannu
Oittinen, Kerti Tergem

Suomentajat ja toimittajat: Merja Aho, Varja Arola, Raija Hämäläinen,
Heidi Iivari, Sanna Immanen, Arja
Korhonen, Anna Kyrö, Anniina Ljokkoi,
Hannu Oittinen, Hanna Pippuri, Maija
Rantanen, Annamari Typpö

Kuvat: Sven Arbet, Dmitri Kotjuh, Tiina Kórtsini/
Öhtuleht, Aldo Luud/Öhtuleht, Peeter
Langovits PM/Scanpix, Kris Moor

Ulkoasu: Jumedium Disain OÜ

Julkaisija ja tilaukset: Viro-instituutti
+358 9 669 805
info@viro-instituutti.fi
www.viro-instituutti.fi

Painos: 1 000 kpl
Ilmestyy kerran vuodessa.

Verkkoversio: www.viro-instituutti.fi/nippernaati

Tukijat: Viron kulttuuriministeriö
Viron kulttuurirahasto
Viro-instituutin ystävät ry
Virolaisen kulttuurin ystävät Virkku ry
WSOY:n kirjallisuussäätiö

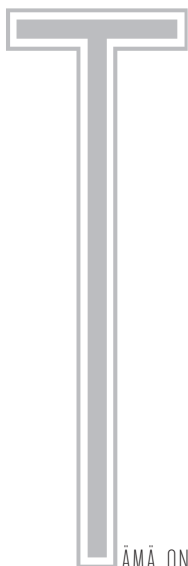
Painotalo: Tallinna Raamatutrükikoda OÜ

ISSN: 2343-1105

© Kirjailijat, suomentajat ja Viro-instituutti, 2017

SISÄLTÖ

OLAVI RUITLANE	
Katkelma romaanista Vee peal	1
PIRET JAAKS	
Kolibrin lento / Ripittäytyminen	19
MIHKEL MUTT	
Katkelma romaanista Eesti ümberlõikaja.	43
MART KANGUR	
Runoja	57
VERONIKA KIVISILLA	
Runoja	69
JAAN PEHK	
Runoja	79
EDA AHI	
Runoja	87
TIINA LAANEM	
Katkelma romaanista Pildilt kukkujad.	95
SVEN VABAR	
Katutaiteilijat.	109
VALDUR MIKITA	
katkelma teoksesta Lindvistika	131

LUKIJALLE

TÄMÄ ON KOLMAS NIPPERNAATI JA SIIS KOLMAS KERTA, KUN KÄÄNTÄJÄT ESITTELEVÄT suomalaisille lukijoille virolaista nykykirjallisuutta – sellaisia kirjailijoita, joita on suomennettu vasta vähän tai ei lainkaan. Totta puhuen muunlaisia virolaisia nykykirjailijoita ei ole olemassakaan, ja kokonaisen käännösteoksen kustannetuksi tuleminen on harvinaista. Kustantaja tarvitsee myyntiä kulujensa katteeksi. Virolaisia kirjoja kyllä lainataan ja luetaan ahkerasti, mutta niitä ei osteta tarpeeksi.

Jos ei kustanneta, uhkaa käydä niin, ettei pian myöskään lueta. Viro-instituutin Suomen-edustuston lääke tähän on oma julkaisu, jossa sekä esitellään kirjailijoita että julkaistaan heiltä edustavia teks-

tejä. Asiantuntijaroolissa ovat suomentajat, hanketta luotsaa päätoimittaja ja alkuvaihetta koordinoi toimitusneuvosto. Nippernaati on mitä suurimmassa määrin kulttuurivientiä, mutta ollessaan vientiä se on samanaikaisesti myös Suomeen kohdistuvaa kulttuurituontia, joka on tärkeää tuuletusta ja pitää ajattelun raikkaana.

Lukija saa Nippernaatinsa edelleen ilmaiseksi, minkä ovat Viron puolelta mahdollistaneet Viron kulttuuriministeriö ja Viron kulttuurirahasto ja vastaavasti Suomesta WSOY:n kirjallisuussäätiö sekä yhdistykset Virkkua ja Viro-instituutin ystävät.

• • •

Seuraavaksi esittelen lyhyesti kolmannen Nippernaatin sisällön.

Kun kerran hommaan ryhtyy, se kannattaa tehdä näyttävästi! Niinpä sijoitin kattauksemme alkuun **Olavi Ruitlasen** huikean kalajutun **Arja Korhosen** mestarillisena suomennoksentekijänä/savonnoksentekijänä. Hyvä lukija, tämän takia käännöksiä tehdään: lukeminen maistuu takuulla Sinulle, mutta kääntäminen maistui myös tekijälleen! Ei voi kuin toivoa, että Ruitlasen romaani löytäisi Suomesta kustantajan.

Piret Jaaksin novelleissa ei mikään ole sitä, miltä ensin näyttää. Tarinat ovat kummia, samoin hänen henkilönsä, nuo omalaatuiset, traumatisoituneet sankarit, joita Jaaks kuitenkin kuvaa lämpimän hyväntahtoisesti. Jaaks haluaa ymmärtää erilaisuutta, mille hänen mielestään on nykymaailmassa suuri tarve. Piret Jaaksia suomentaa **Annamari Typpö**.

Mihkel Mutt on virolaisen nykykirjallisuuden maamerkkejä. Häntä pidetään brittiläisen huumorin ilmentymänä maansa sanataiteessa. Muttin tuoreimman teoksen ”Viron ympärileikkaajan” päähenkilö päättää ympärileikkauttaa itsensä henkisesti eli muuttua muuksi ja olla olematta virolainen mies. Ongelmakenttä ei ole Virossa vieras eikä varmasti Suomessakaan: joskus olisi helpompaa ja käte-

vämpää olla jotain muuta kuin pienen, tuntemattoman, syrjäisen kansan edustaja. Mutta mikä sitten ja kuinka? Muttia on suomennettu jonkin verran, tällä kertaa näppäimistöä naputti **Raija Hämäläinen**.

Kokoelman keskellä on neljän runoilijan verran lyriikkaa.

Mart Kanguria on jo ehditty jopa kutsua neroksi, mutta ainakin yhtä nousujohteista kaavaa hän noudattaa: julkaisee runokokoelman ja voittaa sillä palkinnon. Kangurin tiiviit, rytmiset runot puhuvat suoraan ja osuvasti, silti usein leikillisesti. **Heidi Iivarin** suomennoksina Kangurin sanaleikit ja soinnutukset kestävät tuon runolle aina niin kriittisen hypyn kielestä toiseen.

Muusikko ja tarinankertoja **Veronika Kivisilla** on arjen tarkkailija. Hänen säkeensä tulevat milloin lapsiperheestä, parisuhteesta, paikallisjunasta, kadulta tai lähikaupasta. Ja arkeahan me kaikki enimmäkseen elämme, siksi Kivisillan tekstit ovat niin tervetulleita havaintoja lukijalleen. Suomennokset ovat Raija Hämäläisen käsialaa.

Muusikko ja runoilija **Jaan Pehkin** tuotannossa arki ja arkisuus ovat vahvasti läsnä, mutta myös täynnä päättömyyksiä ja hupaisia kuvakulmia. Eräänlaisena monumenttina on mukana vuoden 1994 syyskuun lopun päivistä kertova pitkä runo. Jaan Pehkin tekstit on valikoinut ja suomentanut **Merja Aho**.

Sekä Veronika Kivisilla että Jaan Pehk ovat erinomaisia esiintyjiä, joten jos sinulle tarjoutuu tilaisuus nähdä heitä livenä, siihen kannattaa tarttua.

Nuori **Eda Ahi** on taituri, sillä sitä pakottoman tuntuinen loppusoinnuttelu ja riittävä ehdottomasti edellyttää. Ahi on kuin tuulahdus menneestä, mutta yhtä aikaa uutta luova ja raikas. Luonnollisesti mitallisuus vaatii kääntäjältäkin paljon. Haasteisiin on tarttunut **Anna Kyrö**, jolla on varmat, harjaantuneet otteet.

Tiina Laanemin kynästä on ilmestynyt novelleja, romaaneja ja näytelmiä. Laanem on sujuva kertoja, jolla on kiinnostavat henkilöt.

Tämänkertaiseen Nippernaatiin suomentaja **Varja Arola** poimi katkelmaksi Laanemin tuoreimman romaanin aloituksen.

Semiootikon koulutuksen saaneen **Sven Vabarin** novelli tulee suoraan Viron katutaidepääkaupungista Tartosta ja kertoo huipukiehtovan modernin tarinan **Anniina Ljokkoin** suomentamana. Katutaiteesta – graffiteista ja muraaleista – on tullut osa eurooppalaisten kaupunkien katukuvaa ja anonymiteetilla leikittelevistä taiteilijoista sen airuita. Kenties Vabarin novelli on nyt laajalle lukijakunnalle ymmärrettävämpi kuin vielä muutama vuosi sitten. Edward von Lõngus on todellinen virolainen katutaiteilija, jonka henkilöllisyyden tietävät vain harvat. Kenties von Lõngus tai Sven Vabarin luomat taiteilijat ovat useiden ihmisten ”tuote” niin kuin on uumoiltu maailmanlaajuisesti tunnetusta Banksysta.

Valdur Mikita, tämänkertaisen Nippernaatin toinen semiootikko, on yksi viime aikojen virolaisen kirjallisuuden mielenkiintoisimmista ilmiöistä. Kirjoittamalla metsästä ja kielestä, luonnosta ja kulttuurista hän on ikään kuin lahjoittanut ne virolaisille uudestaan, saanut huomaamaan ne ja pitämään niitä omina. Teksteihinsä Valdur Mikita suhtautuu hyvin omintakeisesti: ne ovat jatkuvassa muutoksessa, niitä voi ja pitää editoida vielä ilmestymisen jälkeenkin. Esittelemme Mikitaa **Hanna Pippurin** suomennoksena Nippernaatin ankkuripaikalla, ikään kuin vielä alleviivaamassa sitä, että virolaisella kirjallisuudella voi olla annettavaa suomalaiselle lukijalle. Viro ja Suomi ovat niin lähellä toisiaan – eihän meitä erota kuin kieli. Ehkä mikitalainen metsäläisyys voisi puhutella uudella tavalla myös ikänsä saloilla samonnutta suomalaista?

• • •

Kiitän kirjailijoita hienoista teksteistä ja myönteisestä suhtautumisesta, suomentajia hiotuista käännöksistä ja erinomaisesta työprosessista sekä toimitusneuvostoa raikkaista ideoista ja yhteisistä pohdinnoista.

Erityiskiitokset kuuluvat Nippernaatin mahdollistajille eli rahoittajille. Ilman niitä tämä säännöllinen, monivivahteinen ja laaja tuoreen virolaisen kirjallisuuden suomenkielinen katsaus ei olisi mahdollinen, vaikka se kuinka on tervetullut.

Kehotan lukijoita seuraamaan Viro-instituutin tapahtumatarjontaa ja tulemaan kuuntelemaan Nippernaati 3:n kirjailijoita. Eniten kuitenkin toivotan antoisia lukuhetkiä suomennetun virolaisen kirjallisuuden parissa!

SANNA IMMANEN
päätoimittaja

Nippernaati 3 on virolaisen kirjallisuuden messujulkaisu Turun kansainvälisillä kirjamessuilla 6.–8.10.2017. Tule Turkuun kirjamessuille myös vuonna 2018, sillä silloin Viro on esillä isommin kuin koskaan.

OLAVI RUITLANE

SUOMENTANUT ARJA KORHONEN

KATKELMA
ROMAANISTA
VEE PEAL

SUN VÖRUN KAUPUNGISSA LEEGENINKADULLA, KAKSISATAA metriä Tamulajärvestä. Olen kahdentoista ja kalamies. Tavallinen. Kovia kalamiehiä ovat Kolja ja Kalju. Tai Kalju oli ennen kuin palelutti itsensä tuvassa kahdenkymmenen asteen pakkasessa ja siltä katkaistiin molemmat jalat.

Kaljun kalajutuista tykkään. Se kertoo niitä silmät puoliummessa, uneksien, ikään kuin olisi jossain muualla, siellä missä tarinat tapahtuivat, ja tuntuu siltä kuin se eläisi ne uudestaan. Järjettömän paljon kalaa, joka puolelta – ruutanaa, haukea, ankeriasta. Liki nelikiloisia lahnoja. Kilon painoisia ahvenia. Neljän kilon kuhia! Ne jutut

Romaani *Vee peal* ("Pinnalla") ilmestyi vuonna 2015.

on kaikki, mitä sillä on, eikä niitä enää tule lisää, sen kuluneiden verkkareiden lahkeet loppuvat puujalkoihin eikä se pääse niillä enää minnekään.

Minulla ei ole sille mitään suurta näytettäväksi, saan vain särkeä, ahventa ja joskus pientä lahnaa. Pari isompaa kalaa pääsi karkuun, sille se vain virnuilee. En pysty todistamaan, käyn kalalla yksin, vain joskus harvoin Kolja ottaa minut mukaansa. Kolja ei siedä Kaljua silmissään. Ja päinvastoin.

Itse asiassa Kalju ei siedä ketään eikä kukaan siedä sitä. Sen vasen silmä katsoo kieroona ja Pappa sanoo, että sillä se toljottaa sinua, toisella vilkuilee samaan aikaan mitä voisi sinulta varastaa. Kaiken mitä se saa, se vaihtaa rahaksi. Kerran leikkasi Mamman pionit juurta myöten ja vei myytäväksi.

Pappa ja Mamma kasvattavat minua. Olin kahden vanha, kun ne ottivat minut. En osannut sanoa isoisää ja isoäitiä, ja niin ne tarjosivat helpompaa, Pappaa ja Mammaa. Siihen jo pystyin ja nyt koko katu ja piha kutsuu niitä samalla lailla. Koko maailma.

Olisin tosi tyytyväinen, jos Kalju varastaisi yöllä koko meidän kasvimaan. Multineen päivineen, niin että kun menisin aamulla kasvimalle, jäljellä olisi vain iso syvä kuoppa. Kaikki aika hupenee sinne. Voisi perunakuoriaisten keräämisen sijaan onkia lammesta ruutanoita. Mutta se olisi siltä liikaa pyydetty.

Minä haluan vain käydä kalassa ja lukea. Papan mukaan elämä on liian lyhyt kirjoihin tuhlattavaksi. Olen toista mieltä, elämä on liian pitkä, menköön pihalle ja poimikoon itse kaksi tuntia punaisia viinimarjoja...

Myös minua on vaikea sietää, sen takia me Kaljun kanssa varmaan sovitaankin. Koljan kanssa sovitaan myös. Sillä on hullunpaperit ja sen kanssa on helppo tulla toimeen. Koljan kalajutut ei ole mistään kotoisin, mutta se on kätevä käsistään ja se opetti minua tekemään pystypilkkejä. Pilkkit on koukkuja, me ongitaan niillä ahve-

nia. Toisinaan istutaan tuntikaupalla sen luona keittiössä, leikataan saksilla kuparipelistä pilkinkylkiä, laitetaan niihin koukut väliin ja juotetaan sivut yhteen kolvilla.

Sen jälkeen alkaa loputon viimeistely, aluksi viilalla, sitten karkeammalla hiekkapaperilla, sitten hienommalla ja lopuksi hankaamme pilkit kirkkaiksi huopapalan ja vihreän kiillotustahnan avulla.

KAKSI YYTÄ JA YKSI PUUPÄÄ

Olen pihalla ja teen kevättä. Eli hakkaan rautakangella jäätä. Eilen sain pihan puolitoista metriä isommaksi... Tänään ei vähempi riitä!

Maailman mukavinta työtä. Aurinko lämmittää vimmatusti, pihatie ja kukkapenkki talon edessä on jo sulaneet, Mamman lumipisaratkin jo kukassa, vain paksu jääkerros muualla pihalla pitää vielä puoliaan. Ei pidä kauaa!

Keskellä pihaa kanki ei vielä mahda mitään roudalle, mutta talon seinustan sitä laittaa, jota auringon lämpö on pehmittänyt, pystyy rikkomaan kimpale kerrallaan. Hakkaan, ladon lohkaraita kärryyn, vien ne pihan yli ja kipgaan maahan Varikun Vollin aidan eteen. Vesi sulaa sieltä niiden pihalle, mutta Vollia se tuskin hetkauttaa.

Pihan jäätikkö on viholliseni, se on melkein tappanut Mamman kuuraamisella. Siitä sulaa päivällä ulko-oven eteen melkoinen lämpäre, talon edusta on yhtä liejukkoa ja kura kantautuu jaloissa sieltä suoraan eteiseen.

Harmi että mukavan pehmeä jäänreuna, jonka kanki rusauttaa helposti palasiksi, loppuu niin nopeasti... Muuten voisi nakutella koko Vörun kaupungin puhtaaksi. Riks ja raks. Voisin tienata sillä, ihmiset maksaisivat, kevättä kaipaavat kaikki. Selman ja Merikesen rappusten edustoista onkin jo taskut täynnä karkkeja ja keksejä...

Harvoin pystyy olemaan silla lailla hyödyksi, että myös itselle jäisi hyvä mieli... Nyt piha tulee puhtaaksi ja voi ruveta tekemään kevätojuttuja. Käyttämään kävelykenkiä vaikka.

Kolja astuu esiin Varikun Vollin nurkan takaa, kalapönttö tuuran nokassa olalla. Heitän kangen kädestä – no vot, kauanpa sitä hyvää mieltä kestitkin...

Tajuan aina heti, milloin sitä on tuurannut. Se kävelee leuhkemmin, naamasta ei kannata puhuakaan, kun näkee tuon korviin ulottuvan suun, eihän se mahdu edes jalkakäytävälle... Juoksen sitä vastaan kadulle, yhdessä käännyimme takaisin pihaan. Kolja panee kalapönttön ulko-oven viereen penkille ja ottaa teeskennellyn hitaasti pusakan taskusta tupakka-askin.

Henkäisen. Pönttö on täpötäynnä suuria särkiä! Tuollaisia jytkä-leitä saan talven mittaan parhaassa tapauksessa kolme-neljä... Kaljun mukaan sellaisia nouseekin ainoastaan ennen jäiden lähtöä. Juuri tähän aikaan...

Se on niin mälsää. Niin älyttömän mälsää! Jotkut vaan voi elää ilman, että kukaan sekaantuu asioihin. Ja kun se pyytää elämänsä kalaa, jonkun toisen pitää samaan aikaan loikkia liikuntatunnilla voimisteluhevosen yli.

”Huomenna on minun vuoro!” ilmoitan. Olen odottanut tätä, vapaata lauantaipäivää ei vie minulta kukaan.

”Jos huomenna vielä pääsee järvelle.”

”Miten niin?”, en ymmärrä ja osoitan kädellä pihaa, ”jäätä piisaa vielä!”

”Pihalla tietysti”, nauraa Kolja, ”keskellä järveä kantaa myös, mutta mitenkäs pääset sinne, kun rannat on auki?”

Joopa joo, Kolja, ja mene nyt vielä kurajalkoinesi sisälle... Tietysti!

Valkenee. Seison rannassa, astun kumikkaalla jälle, jalka painuu yöpakkasen jähmettämän ohuen riitteen läpi. Mitenkäs pääset, kun rannat on auki? Alan pikku hiljaa ymmärtää, mitä Kolja tarkoitti.

Jos mitenkään ei onnistu, niin jotenkin aina onnistuu – niin sanoo Pappa. Katselen neuvottomana ympärilleni: nyt kun tarvittaisiin apua, missään ei näy ainuttakaan kalamiestä, muuten niistä näkisi, miten se tapahtuu. Ehkä ne ei vaan tule näin aikaisin. Mutta jollain opilla ne tuonne pääsevät, vahvan jään reunaan on korkeintaan kymmenkunta metriä, jää on sieltä alkaen kovaa, sen näkee, puhdasta ja valkoista... Maailman paras korkeushyppääjä hyppäisi tästä jäänreunaan asti. Mutta minä en ole maailman paras.

Kävelen pitkin rantaa, jossain jäänreunan on pakko olla lähempänä. Tamulajärven ympäri on kuusi kilometriä, minä olen ihminen, ihminen kävelee suunnilleen viisi kilometriä tunnissa, kierrän sen vaikka kokonaan jos tarve vaatii... Maapallon ympäri on neljäkymmentätuhatta kilometriä, Pohjoisnavalla jäänreuna ulottuu joka puolella rantaan, näitä älyttömiä asioita opettelen maanantaista perjantaihin samaan aikaan kun Kolja noukkii särkiä.

Pysähdyn Rannataren viereen seisomaan. Asiat ovat huomomin kuin arvasin – löydän edestäni veteen asetetut laudat, peräkkäin jonossa, ei epäilystäkään, pilkkimiesten laittamia... Jos Kolja pääsikin eilen niitä myöten jälle, tänään siitä ei ole apua, silta ei enää ulotu...

No onpa mahtavaa! Ja Mamma sanoo, että näen kaiken mustissa väreissä. En näe! Katso nyt tuota typerää jäätä, täysin valkoinen! Mälsä kevät, turha vuodenaika!

Nyt olisi Kaljun puujaloista hyötyä, niillä ei tuntisi mitään, kävelisin silmää räpäyttämättä jään reunaan ja laittaisin siellä omat takaisin. Puujalat on Liivan Heinolla, jossei se tietenkään lämmittänyt niillä uunia talvella.

Puujalat? Lyön kämmenellä otsaan. Mitä minä puujaloista, kun olen varsinainen puupää!

Kiskon kumikkaat jaloista. Sukat, toppahousut, kalsarit, alushousut. Toppatakin myös, ei ole tarpeen että sen helma kastuisi. Nappaan kääron kainaloon, heitän kalapöntön tuuran kärkeen olalle ja astun veteen.

Aih, jääriite on terävää! Rikon sitä nyrkeillä. Kylmä... Niin kylmä! Sääret ovat täysin tunnottomat, varsinaiset puujalat, ainoastaan jalkapohjissa on tuntoa... kylmä...

Vielä viisi metriä... kolme... Kiltti rakas vesi, älä tule muniin asti, ole kiltti, ei ainakaan puumunia... Eiiiii... Kohta se on ohi, ihan kohta, kaksi metriä, yksi... Viskaan romppeet jälle.

Parempi katsoa kuin katua, käännyn, otan muutaman askelen rantaa kohti, nitkutan viimeisen siltalankun riitteestä irti, vedän sen jäänreunalle ja tyrkkään päälle. Ja hyppään itse perässä. Pääsinpä!

Vaatteita vauhdilla pukiessani huomaan rannalla kalamiehen. Se riisuu parhaillaan housujaan paljas takapuoli minuun päin. Näinhän se käy... Mistä minä tiesin?

Ison särjen paikka on kairattu seulaksi, reikäjuustossakaan ei ole noin paljon reikiä. Heti näkee, ettei täällä ole seisoksittu muuten vain, jää on täynnä roskia, tyhjiä tupakka-askeja ja natsoja... Isken tuuran kärjestään jäähän pystyyn, sillä ei tee mitään – nuo avannot saa auki helpomminkin.

Nasautus kantapäällä ja vesi purskahtaa. Istun pöntölle, murustelen viipaleen leipää veteen, laitan surviaisen mormuskaan ja annan sen painua alas. Tästä tulee elämäni paras päivä!

Haa! Että mitenkä pääsin jälle, kun rannat on auki? Kolja, älä kysele tyhmiä, sillä minä olen nero! Etkö usko? Että millä lailla olen nero?

Tiedän kaikki asiat, sen takia olenkin. Katsos Kolja, aurinko esimerkiksi nousee juuri nyt, on jo ihan valoisaa, miltä se sinusta näyttää? Nousee niin kuin aina, hitaasti? Arvasinkin että sanot juuri noin. Nuo auringonsäteet nousevat nyt tuolta Kaasunanalysointitehtaan takaa kaksisataayhdenkäsänkymmentäyhdeksäntuhatta seitsemänsataayhdenkäsänkymmentäkaksi kilometriä sekunnissa. Mitä lööperiä? En minä puhu mitään lööperiä, minä käyn koulua, eikä aurinko nouse hitaasti, vaan sinä ajattelet hitaasti.

Mitä sinä kanssa? Ehei, Kolja, sinä et ole nero, sinulla on hullunpaperit. Äh, tiedän ettet sinä hullu ole, olet puolihullu, itse sanoit, se on sama asia... Ole hiljaa, minä pääsin tänään jälle ja sinä kuorsaat nyt kotona. Niin se menee.

Näykkii, panen sormet pilkin kahvalle valmiiksi. Syö nätisti, se siellä alhaalla ei maistele, koho katoaa luotisuoraan pinnan alle, nykäisen ja vedän hopeakyljen jälle. Iso, kämmenen kokoinen – juuri sinunlaisiasi tulinkin hakemaan! Laitan koukkuun uuden syötin, se ehtii tuskin painua pohjaan, kun koho katoaa taas...

Aurinko nousee, hiljaisuus, jää on niin valkoista ja kaunista... Että minä olen odottanut tätä päivää!

”Voemija!”

Käännyn ympäri ja melkein putoan pöntöltä. Ensivilkaisulla olen varma, että minua tervehtinyt mies on Üdse. Täsmälleen samanlainen tulipunainen naama, mutta joo – Üdsellä ei ole nenää, se on lyöty tappelussa naaman tasalle. Onneksi tulija on kuitenkin vain se rannalla housujaan riisunut pilkkijä. Kasvot punottavat, terveyttään varmaan, niinpä tietenkin, pullonkaula pilkottaa taskusta.

”Terveppä terve!”

”Katohan ku jo ottaa”, se sanoo osoittaen kahta jäällä lojuvaa särkeäni, kiskoo sitten viinapullon taskusta, kiertää korkin auki ja ojentaa minulle:

”Otathan sinnäe?”

”En”, sanon.

”Ota nyt tujjaus, elä vetkuta”, vaatii mies. ”Kylmässä veessä sumpannu, tulet vielä kippeeks!”

Otan pullon käteeni, vien sen suulle, painan kielen pullonsuuta vasten ja nostan puolikkaan pohjan pystyyn. Minä tiedän miten se tehdään. Pidän pari sekuntia suulla, sitten pyyhin kädenselällä huuha, teen naukkuun kuuluvan irvistyksen, ojennan pullon miehelle ja vakuutan:

”Tosi hyvvee!”

”No helekatti! Mikäs sem parempoo!” se sanoo, hörppää, panee takaisin taskuun ja marssii ähkien eteenpäin. Kymmenisen metriä minusta se asettaa kalapöntön jälle. Selvä, minulla on nyt naapuri.

Sylkäisen, viina maistuu pahalta. Maku ainakin voisi olla parempi. Ja taas nappaa, sekin on sata kertaa parempaa... Tuhat!

Kun nyt kerta olen nero, voisin keksiä jotain. Jotain, joka tekisi elämän paremmaksi... Esimerkiksi ongen, johon kala käy koko ajan. Sellainen on juuri nyt olemassa. Paremman Mendelejevin taulukon? Kaikilla metalleilla on aikakausi, siinä tapauksessa minä olen metalli, kala syö ja minulla on hyvä aikakausi... Papan jalkoihin voisi tehdä uudet verisuonet, sen on kalkkeutuneet. Sen takia se ei käy missään, ei pysty, jalat väsyä.

Se ei ole aina ollut sellainen. Sillä oli ennen minua kaksi venettä, toinen moottorilla, toinen ilman. Kävivät Mamman kanssa kahdestaan, veneet narussa peräkkäin, tuomassa lehmälle kaislaa

Vagulajärven rannasta. Kun lehmienpito kaupungissa kiellettiin, Pappa myi veneet pois. Mälsää...

Sillä oli pieni kylkimoottorilla varustettu vene, sen kaverilla iso vene ja ärhäkkä perämoottori. Pappa ehti Vagulajärvelle aina ennen kaveriaan joka suuttui siitä hirveästi. Välijoki oli matala, siellä ei pystynyt ajamaan moottorilla, ja sen aikaa kun kaveri souti sitä, parikolme kilometriä, Pappa oli istunut jo hyvän aikaa järvellä ja kiskonut kalaa.

Mamma oli itkenyt, kun sen Kirsikkaa vietiin teurastamoon. En ihmettele, sehän itkeä vänötti Georg Otsin hautajaisia katsoessaankin...

Minä kestäisin lehmän, ihan varmasti, jos sen mukana tulisi vene.

”Otatkos tosesellehhii jalalle?”

Naapuri on taas vieressä ja ojentaa pulloa. Puolet siitä on jo kadonnut.

”En välitä enempeel!” vastaan.

”Sinussa ee taejakaan olla viinamiehen vikkoo vielä?”

”Ee oo joo!” Alan nauraa ja vedän seuraavan särjen jäälle. Jalkojeni juuressa niitä on läjäpäin.

”Katohan miten hyvästi sulla syöpi!”

”Syöpi joo!” olen ylpeä. Sillä on vain kymmenkunta kalaa, yrittää taikinalla, se onkin syöttinä kehnompi. Minulla on saippuariasia puolillaan surviaisentoukkia, tämä on viimeinen kerta jäällä, ne menisivät hukkaan joka tapauksessa eikä minua harmita.

”Minä voen antoo sulle surviaesija”, sanon ja kurotan matopurkkia sen nenän alle. Mies ottaa pullon suultaan, vilkaisee kiemurtelevia punaisia toukkia hämmentyneenä ja murahtaa:

”Hulluko oot vae? Mullon kaks pötkylöö rakovanmakkaroo!”

Minun mielestä Pappa on nero. Silloin kun sillä on aikaa. Toissa kesänä Lasten Maailmassa myytiin miekkoja, muovisia, rupla kaksikymmentä kopeekkaa kappale, niitä oli kaikilla... Kävin niin kauan sen hermoille kunnes se suuttui, meni liiterin luo ja teki minulle pui-sen miekan. Sata kertaa hienomman kuin kaupan miekka! Kaiverrettu kahva, uritettu terä...

Se sanoo, että nuoremmat miehet käy enempi metsällä, kalastaminen on vanhempien miesten harrastus. Minä vihaan metsää, itikoita ja paarmoja, järvellä särjet ei ainakaan ime sinua verestä tyhjäksi. Ja kuka minulle pyssyn antaisi? Ajat ovat toiset. Pappa nikkaroi nuoruudessaan äänenvaimentimen pienoiskivääriin, ampui sillä metsässä oravia, parkitsi nahkat, myi ne ja osti saamallaan tienestillä itselleen polkupyörän...

Pistooli on meillä itse asiassa olemassa. Tee-tee. Kiinnihitsatussa metallilaatikossa öljytynä. Pappa säilytti sitä Hennoa varten, se opiskeli Luuassa metsänhoitoa – että kun lähtee metsätöihin ja sattuu näkemään jonkun elukan, saa lihaa. Mutta Henno rupesi ryyppäämään ja Pappa hautasi pistoolin maahan, juopolle ei saa antaa asetta.

Se voi olla missä tahansa, ehkä löydän sen jonain päivänä matoja pihalta kaivaessani.

Voi pojat! Tuo ei ole enää mikään särki, tuo on hirviö, köriläs painaa liki puoli kiloa! Mahdoton vilske käy, kala kalan perään nousee avannosta, koko järvellä on vain kaksi pilkkijää ja kaikki mikä nousee, on minun, punanaamaisesta miehestä ei ole minulle vastusta.

Sillä näkyy olevan aukon ympärillä parikymmentä särkeä. Heikkoja. Ei tunnu olevan mikään neropatti muutenkaan, hoipertelee taas tännepäin, se olisi pulassa, jos nyt kysyisin siltä, miten lasketaan etäisyys minun ja sen avannon välillä. Kaavan mukaan etäisyys on

yhtä suuri kuin ämmä kertaa ässä, mutta sitä se ei hoksaa, että jos sillä on yyjalat ja ne on solmussa, tulos pitää jakaa vielä kahdella yyllä.

”Voe, nuin pikkunen!” se sanoo minun puolikiloisesta särjestäni, lösähtää kalojen viereen pitkälleen ja vaatii:

”Sano sitte, kun kottiin piästetään.”

Tuohon se ei palellu, päivä on niin lämmin, että minulla on takki auki. Kun se vain ei vajoaisi läpi jään mustine toppavaatteineen, aurinko on sulattanut jäällä lojuvien särkienkin alle kuopat.

Uni ei tule heti, jonkin aikaa kuulen sitä kommentoimassa:

”Syö särkee, se lissee järkee!”

”Silli!”

”Muikku!”

”Silakoeta vilakoeta, särkikala makupala...” Se jää viimeiseksi. Jäältä kuuluu vain kuorsausta. Ja antaa nukkua... minulle on tärkeää, että särkiä ei nukuta.

Kello on kaksi päivällä, kerään kalat jäältä pönttöön, ne eivät edes mahdu sinne, otan sivulokerosta muovipussin ja lapan siihen loput. Vielä mahtuu, isoa särkeä ei ole koskaan liikaa eikä tällaista syöntiä näe ennen ensi kevättä. Suolaan koko saaliin, panen räystäään alle kuivumaan, syksyyn asti piisaa omaa kapakalaa...

Maailman paras pilkkireissu. Kala syö kuin sekopäinen, käsiä ei palella, heitin karvareuhkan päästä enkä ole vielä tänään ottanut hanskoja taskusta. Tämä on sitä oikeaa särkeä, se mitä jäänlähdon jälkeen särjeksi kutsutaan on mudalta maistuvaa moskaa. Sitä syövät ne, jotka eivät tänään viitsiytyneet ulos.

Vielä tunti särkeä ja kuorsausta sekaisin, sitten nousen ja kerään toisen satsin kalat kasaan. Nyt tosiaan riittää.

Ravistelen nukkuvaa naapuria. Monta kertaa. Lopulta se vään-
täytyy istualleen, pyörittelee ja hieroo käsillään vetisiä silmiään ja
tuhauttaa sitten:

”Katohan juutasta, onnii Alaska!”

Seisomme jäällä ja tähyilemme neuvottomin ilmein rantaa. Enää
rannan ja jäänreunan välillä ei ole kymmentä metriä sulaa vettä. On
sata. Nyt meidät erottaa rannasta satametrinen lainehtiva, auringossa
kimmeltävä ja hiljaa sihisevä jääsoppa.

”Minä uattelin, että sinä tiijät”, naapurini on yllättynyt.

”Mittee?” en ymmärrä.

”Että mitenkä jialtä piäsöö poekkeen?”

”Mistee minä tiijän?”

”Mistee minä tiijän, mistee minä tiijän? Minä tuli sinun perässä”,
sanoo mies. ”Uattelin, että kun kerta tiijät mitenkä jialle suapi, tiijät
mitenikä piäsöö poikkeennii!”

Se on kyllä ihan pöljä. Lähtee lapsen perässä jäälle ja saa sitten
sätkyn. Typerys. Käsitän miksi minulle kävi niin, minulla ei ole vielä
ymmärrystä, mutta aikuinen mies voisi kyllä käyttää aivojaan.

Kolja ei sanonut jäältä tulemisesta mitään, se sanoi vain sinne
menosta että ei pääse. Jos se olisi sanonut, että pois ei pääse, en olisi
lähtenytäkään...

”Mullon kaks lasta kotona”, huokailee mies.

Joku konsti täytyy olla. Jäälautoilla seilataan, jos me hakkaisimme
tuuralla niin ison kappaleen irti että se kantaisi meitä, voisimme sou-
taa rantaan? Mutta ei, tuossa jääsohjossa me emme souda mihinkään.
Siinä ei edes uisi, varsinkaan kun en osaa...

”Uijakkaa ee taeja”, sanoo mies käsiään levitellen. Katson häntä
epäillen. Ehkä ihmiset alkavat pulassa ollessaan lukea toistensa
ajatuksia?

Silti ei tunnu että olisimme todellisessa hädässä. Jalkojen alla jää
on vahvaa, tähän ei voi jäädä ikuisesti, mutta läpikään ei heti hump-

sahda. Ennen pitkää joku näkee meidät rannalta ja kutsuu apua, vielä täällä ei ole rantavahteja, mutta kyllä pelastajat tarvittaessa hätiin hälytetään.

”Ee vissiin oo hirveen syvvee?”

”Piälle kaks metriä”, vastaan. Tunnen järven kuin omat taskuni.

Roosisaaren sillan luona on kyllä matalaa, metri vettä, ei enempää, mutta sillalle asti me emme pääse, ennen välijokea on virtapaikka. Jää näyttää siellä tummalta, en usko että se kantaa, ja sillan luona järvi on todennäköisesti kokonaan sulana.

”Minulla on muatallousakatemia paperit, minä en suata niin viisasta miestä hukuttaa”, seuralaiseni yrittää vitsailla. Ei onnistu.

Kaksi yytä. Ja yksi puupää. Silloin minulla välähtää.

”Roosisuaren rannassa on mataloo!”

”Mitenkä mataloo?”

”Melekein sata metriä ennen kun männöö yli piän!”

”Hilipatipippan!”

Matkaa ei ole paljon, ehkä puoli kilometriä. Punanaama on taas iloinen ja viheltelee, harppoo kuin mikäkin isäntämies, reteästi, lankku olalla. Hyvä, että tajusin ottaa sen mukaan aamulla – kalajuttuja kannattaa kuunnella, niitä ei kerrota turhan takia...

Kesällä viilsin siellä varpaani simpukankuoreen, melko kaukana rannasta, toisaalta ei tiedä, miten korkealla vesi nyt on, ehkä matalalla... Voisi olla. Mutta jää muuttuu tummemmaksi, sitä enemmän mitä lähempänä Roosisaarta olemme, ja minä tiedän mitä se merkitsee.

”Hiastetaan vaahtia!” hihkaisen lopulta.

Nyt iskemme tuuralla jäätä joka askeleella ja pidämme toisiimme monen metrin väliä. Kun tuura uppoaa kertalyönnillä jään läpi, pitemmälle ei ole menemistä.

Punanaamainen mies on Endel. Oppia ikä kaikki – se ei olekaan kalamies, vaan Munamäen sovhoosin eläinteknikko. Kuuli, että kala syö, lainasi kaverilta pilkkivehkeet lopettaakseen lomansa komeasti ja köynsi jonkun ääliön perässä jäälle. Hieno homma!

Kaksisataa metriä. Jäänreuna on täällä tosiaan lähempänä rantaa, sula vesi alkaa suurin piirtein viisikymmentä metriä töyrästä, mutta sinne pitäisi päästä, edessäpäin jäällä näkyy vesilampareita ja tiedän, että kauaa se eläinteknikko ei kuivana pysy...

Samassa tuura solahtaa jään läpi...

”Seis!”

Loppu. Rantaan on sataviisikymmentä metriä...

Ryömime, lauta välissämme, toinen pää Endelin ja toinen oman mahani alla. Tyrkimme tavaroita edellämme, en kuuna päivänä jättäisi särkiäni, silloin missään ei olisi mitään järkeä.

Liikumme verkalleen, mutta pääasia että liikumme. Endel ei ole kummoinen konttaaja, viuhtoo käsillään ja jaloillaan, ähkii ja puhkii, eläinteknikkohan se on, eikä tässä olla sikoja kasvattamassa. Joskin on pakko tunnustaa, että sen luona sikalassa voi vajota johonkin vettä paljon parempaan.

Kaikki kalamiehet on pudonneet kevätjäihin. Paitsi minä. Kolja monta kertaa, Kalju samoin, Vello putosi keskellä Peipsiä... Jos en putoa tänään, minun täytyy lykätä se seuraavaan kevääseen. Minulla ei ole aikomustakaan odottaa niin kauaa.

Sata metriä rantaan. Jalat voisivat hyvässä lykyssä ulottua pohjaan. Parikymmentä metriä voisi varmuuden vuoksi vielä mennä, sanon Koljalle että putosin keskelle järveä... Papalle sanon, että liukastuin rantakiveltä...

Silloin jää rusahtaa, Endel seisoo vyötäisiä myöten vedessä ja katsoo minua hölmön näköisenä. Isot ihmiset eivät osaa iloita mistään! Nousen jaloilleni, vajoan heti jään läpi ja seison vedessä rintaan asti. Juuri sopivasti! Polviin asti olisi ollut noloa. Eikä ole edes kylmää, ihan sopivaa.

Särjemme käsin jäätä edestämme ja se murtuu kuin valkoinen suklaa, ranta on ihan lähellä. Kaislikon keskeltä astuu esiin kaksi miestä.

Perhana. Kolja ja Valter.

”Halluutko selekäes? Iso hullu eellä ja pien perässä!”

Valter on tosissaan vihainen.

”Saakelin neropatit!” ärähtää Kolja. ”Eikö teillä ole yhtään älliä päässä?”

Valterin selän takana olet joo kova jätkä. Itse puolihullu! Sitä en olisi kyllä ikinä uskonut, että Valter on noin äksynä!

Jo ennen Roosisaaren siltaa teemme sovinnon. Koljalle oli kerrottu jäidenlähdon alkaneen, ne olivat tulleet rantaan asiaa tutkimaan ja seuranneet sitten sieltä kompurointiamme jäällä.

Kolja ottaa tuurani, Valter pilkkipöntön, saan siltä potkun persuksille ja juoksen edellä kotiin vaatteita vaihtamaan.

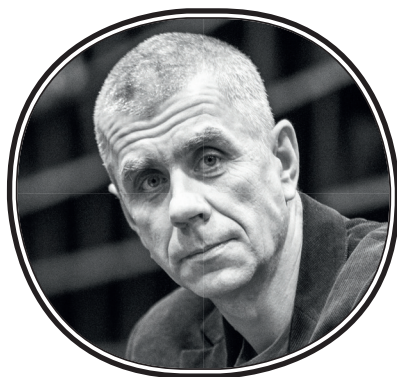
Astun talonnurkan takaa ja Pappa tuijottaa minua suurin silmin.

”No mitä sattui?”

”No tosi tyhmästi”, levittelen käsiäni. ”Kolja ja Valter näkivät kanssa, liukas kivi, ihan rannassa.”

Pappa kurtistaa kulmiaan eikä sano mitään.

Illalla nostatti tuulen ja aamulla järvi lainehti jäistä vapaana. Huh!

OLAVI RUITLANE

Vuonna 2015 ilmestynyt *Vee peal* ("Pinnalla") on Olavi Ruitlasen (s. 1969) neljäs proosateos. Võrumaan patrioottina tunnettu kirjailija on parikymmentä vuotta suoltanut runoja, näytelmiä, romaaneja, sanoituksia ja elokuvakäsikirjoituksia viroksi ja võrun murteella, kirjoittanut artikkeleita ja arvosteluja. Hänen runojaan julkaistiin ensimmäisen kerran 1998. Ruitlane on tienannut leipänsä myös maalarina, sorvarina, autonkuljettajana, lämmittäjänä, vartijana, toimittajana ja paimenena,

Etelävirolaiseen työläisperheeseen syntynyt Olavi Ruitlane kasvoi ja kävi koulunsa Võrun kaupungissa, joka on myös esittelemäni romaanin tapahtumapaikka. Kaksitoistavuotiaan päähenkilön elämässä on runsaasti yhtymäkohtia kirjailijan omaan lapsuuteen 1980-luvun alussa.

Kirjan dialogien vahva murre alkoi kääntyä päässäni itsestään savoksi. Jatkuva järvellä lotraaminen ja räyhäkät henkilöhahmot toivat nekin mieleen muistoja Itä-Suomesta.

Järvi on pakopaikka isovanhempien kasvattamalle pikkupojalle, jota kiusataan koulussa. Tarinat ovat sinällään itsenäisiä novelleja, mutta ne muodostavat eheän kasvukertomuksen vuodesta, johon mahtuu kalalla käynnin lisäksi rakastumista, petosta ja aikuisuuden olemuksen oivaltamista Ruitlasen kerronta on yhtä aikaa humoristista ja herkkää, se kuvaa tragikoomisesti nuoren pojan elämän uljaimpia hetkiä mutta myös pikkukaupungin umpioitunutta ilmapiiriä ja julmuutta. Perusvire on lämmin ja positiivinen.

Vee peal on ollut Virossa myyntitilastojen kärjessä, teos sai hyvän vastaanoton niin kriitikoilta kuin lukijoilta. Kirjasta on tehty kesäteatteriohjaus ja sen pohjalta valmistuu elokuva 2018.

Ruitlasen runoja ja novelleja on aikaisemmin julkaistu suomeksi eri antologioissa. Ruitlasen edellinen romaani *Nainen* julkaistiin Hannu Oittisen suomentamana 2011 (Savukeidas).

• • •

ARJA KORHONEN (s. 1960) on yli 20 vuotta Virossa asunut kääntäjä ja toimittaja, joka nauttii sekä kiäntämisestä että viäntämisestä.

2

PIRET JAAKS

SUOMENTANUT ANNAMARI TYPPÖ

OLIBRIN LENTO

Sinä päivänä, kun Amarant-täti soitti ovikelloa, haisi kummalliselta. Sinä päivänä haisi märältä koiralta, joka oli kieriskellyt liian pitkään kuraisella pihalla ja istui nyt eteisessä, koska sillä ei ollut lupaa tulla pidemmälle.

Amarant-täti tuli tuomaan minulle vaaleansinistä lasikolibria. En ollut aivan varma, miksi hän piti minua sen arvoisena tai päinvastoin, miksi hän halusi tuoda sen juuri minun vaivoikseni, mutta aavistin pahaa.

Siinä hän joka tapauksessa seiso, vaaleankeltaisessa eteisessäni, kasvot hymyssä ja kädessä kultalangassa roikkuva vaaleansininen pik-kuesine. Kummastelimme heti sitä, että ainoa asia, joka säilyi onnet-tomuudessa ehjänä, oli tehty kristallista. Kolibri oli ollut hukassa niin kauan, etten ollut sitä enää muistanutkaan. Mutta siinä se roikkui, tädin laihojen sormien varassa, kimmeltävänä ja ehjänä, kuin uusi.

Amarant-täti marssi sisään ja vaivautumatta ottamaan kenkiä jalastaan lasi kapeaan villahameeseen ahdetun takapuolensa nuh-ruiselle sohvalleeni.

”Sinä olet aina ymmärtänyt minua”, Amarant-täti sanoi kirkkaalla äänellä ja asetti kolibrin eteensä matalalle puiselle pöydälle. Kolibri seiso välissämme, ja tiesin tarkkaan, miten juttu etenee.

”Isäsi. Sanoin sinulle heti, että hän tekee minut hulluksi. Nyt hän on kaivanut kolibrin esiin. Joka ilta panen sen hyllyyn ja joka aamu se taas tuijottaa minua sohvapöydältä.”

”Ehkä hän ajattelee, että se sopii paremmin yhteen pitsiliinasi kanssa”, yritin vitsailla, mutta Amarant-tädillä ei ollut huumorin-tajua. Hän oli syntynyt opettajaksi ja rakasti elämän tummia sävyjä.

”Aina sinulla on ikkuna auki. Oli ilma millainen hyvänsä, sinulla on aina ikkuna auki”, täti valitti. ”Ymmärrän kyllä, että tuuletat asun-toa, että raitis ilma... Mutta millaista raitista ilmaa täällä liikenteen seassa saa? Ajattele, mitä kaikkea ikkuna vie mukanaan.”

”Vie mukanaan?” kysyin yllättyneellä äänellä, vaikken oikeastaan ollut yhtään hämmästynyt. Amarant-täti pelkäsi aina omituisia asioita.

”Vie kaiken mukanaan, ulos, imuroi koko huoneen, tyhjiöön. Kiskaisee minutkin mukaansa ja sinä jäät siihen yksin istumaan ja sinun pitää hyväksyä... Hyväksyä kaikki. Sitä paitsi siitä voi saada vetoa. Veto käy niskaan ja siinä sitä sitten ollaan.”

Katsoin ulos ikkunasta Luisenkadulle. Risteyksessä porhalsi autoja, ne pysähtyivät ja jatkoivat taas matkaa. Siinä tapahtui usein onnettomuuksia, enimmäkseen peräänajoja, harvoin mitään vakavaa.

Vielä harvemmin tarvitsi vastata kysymykseen, tuliko henkilövahinkoja. Tavallisesti ei tullut.

Amarant-täti ei sietänyt keskustan menoa. Hän oli syntynyt pienessä kylässä lähellä Karksia ja hänellä oli kaksosveli, minun isäni. Isä oli pitkään ainoa, jonka kanssa täti ylipäänsä joutui mitään jakamaan. Suuret väkijoukot hirvittivät häntä yhä, vaikka hän asuikin taas yhdessä isäni kanssa. Isän läsnäolo olisi voinut rauhoittaa häntä, mutta hän saapui paikalle hermostuneempina kuin koskaan ennen ja alkoi taas puhua nopeasti uikuttaen.

”Meidän koulussa oli yksi poika, hyvä poika, yksinkertainen poika, mutta eräänä päivänä hän katosi. Vanhemmat etsivät poikaa kaikkialta, mutta häntä ei löytynyt. Vanhemmat järjestivät pojalle hautajaiset ja olivat jo unohtamaisillaan kaiken, kunnes eräänä päivänä jättivät ikkunan auki kotoa lähtiessään. Vahingossa. Kun he palasivat kotiin, poika istui huoneessa. Hän ei ollut elävä eikä kuollut. Jotakin siltä väliltä. Kuka sitä vetoa oikein tarvitsi, minä vain kysyn?”

”Mutta täti... tässä tapauksessa tuuli ei ainakaan vienyt ketään mukanaan”, yritin lohduttaa.

”Siinä ei ole mitään eroa”, Amarant-täti intti ja naputti kynnellään kolibrin lasista selkää. Kolibri helisi vienosti.

Minä huokaisin. Olen yrittänyt analysoida tieteellisestä näkökulmasta, miksi jotkut ihmiset keskittyvät elämässään vain negatiivisiin asioihin, ja päätynyt lopputulokseen, että he kärsivät kroonisesta masennuksesta, mutta kieltäytyvät tunnustamasta sitä. Se tekee kanssakäymisestä heidän kanssaan jatkuvaa piiloleikkiä. Tiedämme molemmat, että toinen meistä tarvitsisi apua, mutta ei halua ottaa sitä vastaan. Se on noidankehä. Mitä enemmän avuntarvitsijaa yrittää tukea, sitä vähemmän apua hän haluaa, sillä hän pitää itsestään sellaisena kuin on.

Amarant-täti, joka oli luonteeltaan valittaja, piti niin ikään itsestään sellaisena kuin oli. Ihmisenä, jonka heikkoutena oli pyrkimys

järjestää toisten ihmisten asioita ja tuputtaa heille omia mieltymyksiään. Tosiasia on, etten pitänyt Amarant-tädistä kovinkaan paljon, mutta hän oli oikeassa – olin aina ymmärtänyt häntä. Ymmärsin hänen kauheaa lapsuuttaan ankarien vanhempien puristuksessa, josta isäni selviytyi kutakuinkin normaalina, mutta johon Amarant-täti nuorempana ja herkempänä jäi loukkuun.

Huokaisin ja kysyin, haluaisiko Amarant-täti kupposen mustaa teetä. Täti pudisti päätään. ”Tiedät kyllä rakas, että minulla on herkkä vatsa.” Niinpä tietysti, tiesinhän minä.

”Kun se”, täti osoitti kolibria, ”ilmestyi taas esiin, soitin ensimmäiseksi lääkärille. Siellä ei tietenkään sanottu mitään järkevää. Sitten soitin äidillesi.”

”Äitisi kuunteli minua kyllä, mutta heti kun sanoin, että asia liittyy isääsi ja että nyt on taas ilmestynyt näkyville se kolibri, jonka te ostitte joskus Jaltalta, ja että jo silloin ihmettelin, miksi te ostitte kolibrin ettekä delfiniä, äitisi keskeytti minut epäkohteliaasti ja sanoi, ettei siinä lasitavaramyymälässä myyty delfinejä...”

”Hän on oikeassa”, sanoin väliin. ”Delfinejä ei ollut. Kysyimme niitä monesta paikasta, mutta ne oli myyty loppuun.”

”Miten sinä voit sitä muistaa, sinähän olit niin pieni!” täti huusi.

”Täti, tietysti minä muistan sen matkan. Se oli ainoa kerta, kun pääsin lapsena ulkomaille.”

”Joka tapauksessa äitisi ei osannut sanoa minulle mitään järkevää. Käski minun heittää kolibrin menemään, miksi minä sellaisia romuja säilytän. Mutta kuinka minä saattaisin...”

Täti katsoi minua nähdäkseen, miten reagoin hänen puheisiinsa. En antanut huijata itseäni. Täti testasi mielellään ihmisiä.

Kun olin vielä pieni, täti kysyi minulta, tiedänpö, mitä hänen nimensä tarkoittaa. Pudistin päätäni. ”Revonhätä”, täti sanoi ja siristeli ovelasti silmiään. Jostakin syystä se lapsuudenaikainen keskustelu

tuli minulle mieleen nyt, kun Amarant-täti oli viihtynyt sohvalla jo liian pitkään ja päivä ... se haisi yhä enemmän märän eläimen turkille.

”Tiedätkö sinä, mikä kolibri se on?” kysyin tädiltä.

”Totta kai. Selvitimme sen heti. Se on hammasnökkakolibri. Sillä on hampaat.”

”Kolibrilla?”

”Niin. Se on ainoa laji, jolla on nokan sisäpuolella jotakin hampaiden tapaista. *Androdon aequatorialis*.”

Itse asiassa tiesin sen erittäin hyvin. Olimme puhuneet siitä isän kanssa monta kertaa. Isä oli omasta nimestään erittäin ylpeä, sillä se oli epätavallinen. Neuvostoaikana virkailijoilla oli oikeus muuttaa omituisia nimiä, joita vanhemmat halusivat antaa lapsilleen. Androdonistakin haluttiin tehdä Andreas, mutta virkailijalla oli ollut viimeinen työpäivä ennen eläkkeelle jäämistä ja vaikka hän vakuutti saattavansa muutoksen vielä voimaan, hän unohti sen tai hänet keskeytettiin eikä hän enää ehtinyt työpöytänsä ääreen. On myös mahdollista, että hän vain päätti tehdä viimeisen hyvän työnsä, tai ehkä hänen läksiäisjuhlansa alkoivat. Sitä isä ei tiennyt. Heidän luokallaan oli poika, jonka vanhemmat halusivat antaa lapselle kaksi nimeä, mutta sitäkään ei sallittu. Niinpä hänestä tuli Stenerik.

Tädin nimeksi tuli Amarant kummallisen sattuman vuoksi: vanhemmat halusivat antaa nimeksi Aurora, mutta se oli erään sotalaisen nimi. Yhdessä virkailijan kanssa he tulivat siihen tulokseen, että Amarant on yhtä hyvä.

Kaiken tämän oli isä kertonut minulle, lapselle, kun istuimme hänen huoneessaan ja hän puhalsi pieniä lasiesineitä. Äiti oli usein vihainen ja sanoi, että kerran isä vielä polttaa koko talon poroksi. Sitä ei koskaan tapahtunut. Sen sijaan isä lähti pakoon äidin myrkyttämää ilmaa ja otti kaikki lasiesineet mukaansa. Ilmeisesti hän otti mukaansa myös pienen lasisen kolibrin.

Muistin tämän kaiken vaaleansinistä kolibria katsellessani. Minkähän takia se jaltalainen lasitaiteilija oli halunnut tehdä juuri vaaleansinisen... Eivät kai hammasnökkakolibrit sellaisia tavallisesti olleet?

”Hammasnökkakolibri on vihreä. Mutta tämä on sininen”, Amarant-täti sanoi päättäväisesti. ”Sellaistako minun pitäisi joka päivä katsella? Kultaseni, sinähän ymmärrät minua?” En kestänyt hänen katsettaan.

Täti katseli asuntoani. Nyrpisti nenäänsä kynttilän hajulle ja kysyi, miksei ruoka ole pöydässä. Enkö todellakaan kunnioita häntä lainkaan? ”Veripalttua, herneitä, papuja ja leipää”, hän listasi asioita, joita pöydässä olisi perinteisesti pitänyt olla. Huokaisin ja lähdin keittiöön. Tunsin toisesta huoneestakin, miten Amarant-täti tuijotti minua kaiken näkeillä silmillään. Kuulin narinaa, täti etsi ilmeisesti parempaa asentoa sohvalla. Hän veti keuhkot täyteen ilmaa ja huusi sitten läpitunkevalla äänellä: ”Kultaseni, minulla on sinulle todella huonoja uutisia!”

Jokin kuristi kurkkuani. Kuristaa jatkuvasti. Ensimmäistä kertaa kuulin nuo sanat, kun isä ei enää tullut kotiin, kun hän oli muuttanut takaisin tädin luokse, saanut sieltä oman huoneen ja jättänyt meidät äidin kanssa kaksin. Toisellakin kerralla sanat liittyivät isään. Silloin oli tapahtunut onnettomuus... Onnettomuus, josta selvisimme voitajina me kaksi – minä ja Androdon.

Joskus niin sanotaan tilanteessa, jossa ei oikeastaan pitäisi ollenkaan käyttää niin kolkkoja sanoja. Joku saattaa esimerkiksi sanoa, että ”huonoja uutisia, sukassasi on silmäpako” tai ”huonoja uutisia, et päässyt kokeesta läpi”. Sellaisissa tilanteissa sitä haluaisi kääntää puhujalle selän ja poistua huoneesta, sillä hän on ansainnut vähintään yhtä dramaattisen kohtauksen kuin itse on järjestänyt. Tällä kertaa puhuja oli Amarant-täti.

”Minulla on huonoja uutisia... nyt on niin, että sinun on pantava se ikkuna kiinni. Minulla todettiin eilen niskassa hermotulehdus. Voit kuvitella, miten kosteaa siellä ylhäällä on. Sinnehän kasaantuu kaikki, vuorien ympärille pilviksi, ja sataa sitten yhtenä kauniina päivänä alas, mutta siihen saakka... Millaista elämää se on?” Kiitos, Amarant-täti, sanoin itsekseni. Draamaa ruudussa, liioiteltua ja merkityksetöntä.

Eteisen pöydällä soi vanhanaikainen lankapuhelin. Tiesin, että soittaja oli äiti. Ensiksikin, kukaan muu ei ollut soittanut siihen pitkään aikaan ja toiseksi, äiti soitti aina, kun Amarant-täti oli hermostunut.

”Etkö meinaa vastata?” täti kysyi uteliaana.

Oliko täti aina työntänyt nenänsä toisten asioihin? Ei kai. Muistin, että aina kun isä ja äiti veivät minut tädin luo, hänellä oli kiire. Hän vei minut vierashuoneeseen, jota hän nimitti ”kissan huoneeksi”, ja jätti minut sinne piirtämään. Kun olin kurkkuani myöten täynnä piirtämistä, kurkistelin Amarant-tätiä ovenraosta. Yleensä ei ollut mitään nähtävää, sillä täti roikkui puhelimessa ja jutteli jonkun kanssa. Välillä hänellä kävi vieraita.

Täti muuttui sellaiseksi isän kuoleman jälkeen. Isä oli ollut poissa jo viisi vuotta, mutta täti kävi edelleen kerran viikossa minun luonani. Hänellä oli aina mukanaan jotain isältä jäänyttä. Tällä kertaa sitten tuo kolibri...

Tulin keittiöstä, laskin pöydälle vadillisen punaisia papuja ja otin lasilinnun käteeni. Tunsin sen kylmän sileän selän kämmenelläni ja katsoin siipiä, joihin oli painettu sulkakuvioita. Jos olisin asiantuntija, sanoisin: ”Hienoa työtä.” Mutta minä en ollut asiantuntija, isän lasiharrastuksesta huolimatta en tiennyt alasta juuri mitään. Minusta oli tullut kuvataiteilija, joka tietenkin oli työtön ja eli satunnaistöillä ja äidin armopaloilla.

”Tuli mieleeni, kun kävit maalaamassa minun luonani”, täti sanoi.
”Muistatko, että kerran piirsit kolibrin? Lähetit kuvan *Pohjantähteenkin*,

ja se julkaistiin. Olimme niin ylpeitä. Isäsi oli todella ylpeä. Hän uskoi, että sinustakin tulee lasitaiteilija.”

”Se oli tukaani”, keskeytin tädin puheen.

”Tukaani?”

”Niin, se lintu oli tukaani, ei kolibri. Kuvan nimi oli *Maailma on avoin*. Se oli vuonna 1988. Ei ihme, että ne julkaisivat sen.”

”Hyvä isä, en ole koskaan tajunnut, että sinä olet niin vanha. Sanot, että vuosi oli 1988... Sinä osasit siis jo kirjoittaa?”

”Kyllä. Olin kahdeksanvuotias.”

”Kahdeksan... voi luoja miten aika juoksee. Mitä sinä nyt teet?”

Hän kysyy sitä joka kerta.

”Aivan, sinä maalaat, eikö?”

”Ei, en maalaa, täti. Tämä käsi...” sanoin ja näytin hänelle alaspäin taittunutta kättäni.

”Ah, niin... kuin siivet olisi leikattu...” Amarant-täti huokaisi.
”Kultaseni, tiedätkö. Olen ajatellut, että sinun pitäisi hankkia itsellesi jokin toinen koulutus. Sellainen, jossa pitää puhua enemmän”, täti alkoi taas järjestellä elämääni, mutta minä en kuunnellut. Ajatukseni karkasivat päivään, jolloin lähdimme isän ja tädin kanssa uimaan. Täti oli pukeutunut keltaiseen mekkoon, joka aaltoili hänen täyteläisten reisiensä ympärillä. Päänsä hän oli suojannut auringolta hatulla. Isä yritti istua varjossa ja suojella hintelää, kalpeaa ruumistaan palamiselta, mutta lopulta tädin onnistui houkutella hänetkin uimaan. Sitten täti järjesti meille piknikin ja avasi samppanjan, jota me isän kanssa emme juoneet ja jonka hän siis joutui kumoamaan yksin. Kun ajoimme järveltä pois päin, pajunoksat iskeytyivät vasten auton avoimia ikkunoita ja tädin hattua, paarmat surisivat tuulilasin alla ja täti hermostui. Hän pyysi minua monta kertaa sulkemaan ikkunan, mutta minulla oli liian kuuma. Pistin käden ulos ikkunasta tuulen siliteltäväksi ja katselin auton peruutuspeilissä riippuvaa vaaleansinistä kolibria. Isä oli kiinnittänyt sen siihen pian matkan jälkeen. Täti

kokeili sillä välin ovissa olevia nappuloita ja painoi lopulta kaikki yhtä aikaa alas. Muistan, että minuun sattui kovasti ja sitten heräsinkin jo sairaalassa. Minulle kerrottiin, että käsi saatiin irrotettua ikkunan välistä, mutta jänteet olivat vahingoittuneet niin pahasti, ettei se pysyisi enää koskaan kunnolla suorana. Täti oli sen onnettomuuden jälkeen pari kuukautta kadoksissa. Sitten hän ilmestyi taas mukanaan kasa lahjoja. Se toistui joka viikko. Aina täti oveni takana, mukana muutama lahja. En ole puhunut tästä aikaisemmin. Mutta tiedän, että hän tietää, miltä minusta tuntuu.

”Kulta, voisitko ottaa sen itsellesi, se tekee minut hulluksi. *Hän* tekee minut hulluksi”, Amarant-täti sanoi viattomasti.

Nyökkäsin ymmärtäväisesti ja lupasin panna kolibrin piiloon, ettei hänen tarvitsisi nähdä sitä. Minulla oli isän tavaroita varten erillinen huone. Se alkoi hiljalleen täyttyä, mutta se ei haitannut, sillä minulle jäi vielä pari ylimääräistä huonetta.

Täti alkoi tehdä lähtöä. Äkkiä minulle valkeni...

”Oliko se isä?”

”Mikä?”

”Onko se isä, joka pyytää sinua käymään täällä ja vahtimaan minua? Siksikö sinä aina tuot mukanasu hänen tavaroitaan, että hän tahtoo tietää, onko minusta tullut mitään... joku merkittävä? Että muistaisin aina, että minulla on hänen lapsenaan velvollisuus tulla suureksi taiteilijaksi?”

”Älä nyt... Kaikki on hyvin, kultaseni”, Amarant-täti sanoi odottamattoman lämpimästi ja katsoi minua kuin huolestunut vanhempi sairasta lastaan. Ymmärsin, että olin ylittänyt rajan.

Sisälläni alkoi kiertää, avasin ikkunan uudelleen, halusin tuulettaa sen hajun pois. Täti istui ikkunalaudalle ja valmistautui lentoon. Ensin hän kiitti minua ja sanoi sitten varmuuden vuoksi, että myös

hän oli ollut siinä autossa, jota minä olin yrittänyt ohjata vahingoituneella kädelläni ja josta olimme selvinneet vain kolibri ja minä. Nyökkäsin hiljaa kuten aina ja katsoin, kuinka täti leijaili kattojen taa. Huokaisin helpottuneena: ”Seuraavaan vainajien muistopäivään, Amarant-täti.”

RIPIITTÄVTYMINEN

Kahdeskymmenesensimmäinen marraskuuta, kello kuusitoista yksitoista.

Hei. Kirjoitan sinulle toista kertaa. Miksi minä näin yhtäkkiä kirjoitan, sinä varmaan mietit. Halusin vain tunnustaa muutaman asian. Muutaman erittäin pahan asian, jotka olen elämäni aikana tehnyt.

Nyt sinä mietit, miksi juuri sinun pitää joutua tämän verbaalisen ripulin uhriksi, miksi en voinut kirjoittaa jollekulle toiselle? Mutta minä pyydän, lue kuitenkin tämä kirje. Ensiksi, minun ei ollut helppo keksiä juuri niitä oikeita tapahtumia, elämäni kaikkein kamalimpia tekoja. Minun piti ensin punnita niitä huolellisesti. Toiseksi, ainakin yksi teko koskee myös sinua. Tiedän, että olet miettinyt sitä, ja me kumpikin tiedämme, mistä on kyse. Mutta suo minulle kuitenkin se ilo, että kirjoitan sen joka tapauksessa paperille eli tunnustan. Ole hyvä ja kirjoita minulle, jos haluat. Vilpittömästi tervehtien.

Kahdeskymmenestoinen marraskuuta, kello neljätoista nolla seitsemän.

Tiesin, että alat etsiä kirjeestäni taka-ajatusta. Mutta sellaista ei ole. Halusin vain kertoa sinulle elämästäni ja siitä, mitä olen tässä välissä tehnyt. Sen teon suhteen tulini toisiin ajatuksiin. Voi olla, että keksit itse, mikä se oli. Jos et, sano. Ehkä raotan salaisuuden verhoa. Suuri kiitos muuten, että vastasit. Se teki minuun suuren vaikutuksen. Oli

mukava lukea, että sinulla on kaikki hyvin. Mietin tässä välillä omaa elämäni ja kirjoitin muistiin vielä yhden asian. Sen, mitä sinä teit minulle. En ole edes ihan varma, kumpi on typerämpi teko, sinun vain minun. Tiedätkö sinä?

Kirjoitat, että olet minusta huolissasi. Älä suotta huolehdi, minulla on kaikki hyvin ja oloni on loistava. Tiedän, etten kohdatessamme antanut itsestäni kaikkein vakainta vaikutelmaa. Millaisen kuvan voisikaan antaa itsestään ihminen, joka roikkuu alttarilla Jeesuksen Kristuksen patsaan kyljessä.

Mutta usko minua, sillä hetkellä olin varma, että hän puhui minulle, ja halusin kuulla sen mahdollisimman hyvin. Halusin painaa korvani hänen suutaan vasten varmistaakseni, että kuulin oikein. Pyhä isä, kunniasanalla, kuulin oikein. Jeesus sanoi: ”Pelasta minut!”

Kahdeskymmeneskuudes marraskuuta, kello yksitoista seitsemäntoista.

Anteeksi, etten ole vastannut pariin päivään. Oli muutama kiireellinen henkilökohtainen asia hoidettavana. Minun mielestäni arkkipiispaan ei tarvitse olla yhteydessä. Jos olisit halunnut puhua tästä hänen kanssaan, olisit voinut tehdä sen heti. Nyt on kulunut jo niin kauan aikaa ja Jeesuskin on jo tottunut uuteen elämäänsä. Minä itse asiassa luulen... ei, olen täysin varma, että hän viihtyy täällä. Tälläkin hetkellä hän katsoo minua pöydän toiselta puolen iloinen pilke silmissään. Yritin asettaa hänet tuolille istumaan, mutta hän luisui maahan. Lopulta sain sen onnistumaan vyön avulla. Välillä minusta tuntuu, että hän on kuin vanha ihminen, josta pitää huolehtia joka päivä, mutta oikeastihan hän on vain 33-vuotias. Yksi ongelma kyllä on, ruokahalu hänellä ei ole kummoinen. Tiedätkö, mitä sille voisi tehdä?

Neljästoista joulukuuta, kello yhdeksän kaksikymmentäkolme.

Anteeksi, että vastaamisessa kesti näin kauan. Rehellisesti sanottuna edellinen kirjeesi Jumalan vihasta ärsytti minua todella paljon ja päätin, etten kirjoita sinulle enää.

Jeesukselle annoin nimeksi Peeter, se sopii hänelle paremmin. Jos sinua kiinnostaa – ja minä tiedän, että kiinnostaa – voin kertoa, mitä me päivittäin teemme. Eilen kävimme autoajelulla. Panin Peeterin takapenkille pitkälleen, sillä etupenkille hän ei mahdu, ja minusta tuntui, että hän nukkui. Autossa nukkuessaan hän näkee varmasti toisenlaisia unia kuin kotisohvalla, ja ajattelin, että ehkä hän näkee unessa sinutkin. Sillä sinut hän on tietysti elämänsä aika nähnyt monen monta kertaa. Etkös sinä ollut 18, kun sinusta tuli pastori? Siinä voi olla vähän sensaation makua, kun niin nuori poika ottaa hoitaakseen niin vastuullisen tehtävän. Varmasti Peeterilläkin oli siitä oma mielipiteensä. Mutta hän oli varmaan liian kohtelias kertoakseen sitä sinulle. Mitä autossa sitten tapahtui? Peeter nukkui takapenkillä ja minä ajattelin sinua. Ajattelin, että voiko pyhän isän sisällä olla niin paljon raivoa, että hän uhkaa hengenmiestä Herran vihalla? Lopulta tulin siihen tulokseen, että sinulla oli varmasti siihen hyvä syy. Luulen, että olit ehtinyt ajan kuluessa kiintyä kovasti Peeteriin, ehkä jopa rakastit häntä, ja nyt tunnet itsesi yksinäiseksi. En paheksu sitä ollenkaan, mutta sinun on hyvä tietää, ettei tuollainen käytös tuo Peeteriä yhtään lähemmäksi. Hän ei nimittäin siedä kiukkuilua. Minä esimerkiksi eilen suutuin yhdelle autokuskille, joka ajoi parkkipaikalla automme oikeasta kyljestä sisään. Mitään vakavaa ei tapahtunut, mutta minun oli sanottava hänelle hyvin pahasti, sillä olihan auton kylki kuitenkin rutussa enkä saanut Peeteriä enää autosta ulos. Suurella vaivalla se kuitenkin lopulta onnistui. Tämä on oikeastaan syy, miksi päätin kirjoittaa sinulle. Peeterin pää nimittäin kärsi kolarissa. Osaatko sanoa, keneltä voisin pyytää apua?

Viidestoista joulukuuta, kello viisi neljäkymmentäkaksi.

Kiitos ymmärryksestä. Tästä onkin tosi vaikea puhua ja siksi valehtelin. Valehtelu on tietävästi yksi kuolemansynneistä, yksi Danten helvetin piireistä. Ei epäilystäkään, että sen teon vuoksi en löydä pelastusta. Vai löydätkö sittenkin, nyt, kun olen siitä kirjoittanut. Mitä luulet? Oikeastaan on toinenkin valhe. Muistatko, kun kävin joka päivä sinun luonasi? Sinä et tainnut koskaan huomata minua. Istuin aina oikealla puolella kuudennella rivillä. Ihan penkin päässä. Huomasitko? Minä joka tapauksessa huomasin sinut. Jos ollaan rehellisiä, ihmiset, jotka tapaavat toisensa usein, ovat ystäviä. Mutta mitä minä tein? Kun tohtori kysyi, onko minulla ystäviä, vastasin ”ei”. Se oli valhe. Minä valehtelin lääkärille, ettemme sinä ja minä ole koskaan olleet ystäviä. Mutta hän vain kysyi ja kysyi, onko minulla harrastuksia, onko läheisiä... Kerran sitten sanoinkin, että yksi ystävä on ja että kuuntelen mielelläni musiikkia. Siihen asti, että toisesta huoneesta kuuluu kovaäänisen ja pisteliään pojan ääni, toisesta kaiken maailman myymälävarkaiden huutelua. Mutta hän ei voinut luovuttaa vaan tivasi joka kerta, puhunko minä sinun kanssasi ja tapaanko minä sinua ja jaanko kanssasi surut ja ilot. Lopulta en enää kestänyt lääkärin painostusta ja sanoin, että tiedätkö, sinä ja minä emme ole todellisia ystäviä. Lääkäri oli tietysti närkästynyt. Hän sanoi, että minun pitäisi ajatella asiaa uudelleen. Että ystävyys ei ole kuin vanha lapanen, jonka voi kuluneena ja reikiintyneenä viskata roskiin ja neuloa tilalle uuden. Lääkärin mielestä minun pitäisi olla enemmän tekemisissä kanssasi ja olla itse aloitteellinen. Ja niin minä sitten kävin sinun luonasi, mutta sinä olit rippiaikoina aina jotenkin kiireinen. Mutta ne kerrat, kun onnistuimme tapaamaan, olivat erilaisia... Näitkö sinä edes minua sen pienen luukun läpi? Tuntisitko sinä minut?

Ai niin, se ensimmäinen valhe. Valehtelin, että Peeterin pää kärsi vaurioita. Oikeastaan se irtosi kokonaan. Toivon, että Jumala antaa minulle anteeksi, ja sinä myös.

Seitsemästoista joulukuuta, kello nolla yksitoista.

Kiitos puusepän yhteystiedoista. En silti vienyt häntä sinne. Löysin erään toisen miehen, joka osaa tehdä puutöitä. Kaimar on todellinen ihme! Hän ei kysynyt yhtäkään turhaa kysymystä, katsoi vain irtonaista päätä ja tarttui toimeen. Ensin hän hioi Peeterin kaulaa lyhyemmäksi. Kiinnitti sitten pään jollakin liimalla, jolla kuulemma kiinnittäisi vaikka hevosen harjan, ja veteli lopuksi lakalla. Peeter näyttää siltä kuin olisi noussut kuolleista! Tilasin meille merkkipäivän kunniaksi kiinalaista ruokaa ja lupasin Peeterille, että kirjoitan sinulle yhdestä teosta, joka vaivaa minua yhä.

Ajattelen edelleen hellyydellä rippituolissa yhdessä viettämiämme tunteja. Minähän tiesin, miltä sinä näytät, mutta sinä et varmasti katsonut minua kertaakaan. Ne hetket, kun istuimme siinä pienessä suljetussa puulaatikossa kuin kaksi hautaan laskettua, olivat minulle hyvin merkittäviä. Yritin aina kuvitella, millainen ilme sinulla siellä toisella puolella on. Onko silmiesi ympärillä edelleen ne naururypyt, jotka päivänvalossa erottuivat hyvin selvästi? Ovatko ne naururypyt pimeässä mustat? Muistin, että kun minulla oli huoli ihmisistä, jotka olivat lahjoittaneet minulle rahaa hoitoa varten, sinä sanoit, että hyvät ihmiset ovat kaikkein vaarallisimpia, sillä hyvyyden kanssa voi mennä liian pitkälle. Tiedän, että puhuit yhdestä konkreettisesta asiasta, minun vastuuttomuudestani. Ja minä lupasin sinulle, että lahjoitan onnenkantamoiseni kirkolle, mutta nyt tunnustan, etten aina tehnyt niin. Useimmiten jätin pienen osan itselleni. Kerran peräti puolet. Et varmasti pahastu vaan tajuat, että tarvitsin rahaa elämiseen. Nyt en

voi antaa kirkolle enää mitään, sillä minun pitää huolehtia Peeteristä. Uskon, että ymmärrät.

Sitten toinen, kaikkein typerin asia, jonka olen elämäni aikana tehnyt. Se vasta oli temppu. Jonkin aikaa ajattelin kertoa siitä, kun toin lapsena linnunpoikasen sisälle ja tapoin sen vahingossa nukkuesani. Mutta se, mitä loppujen lopuksi keksin, ohittaa lintupolonkin elämän.

Olen muuten jo rankaissut itseäni. Join kahden litran pullolaisen lämmintä vettä. Voit kuvitella, miten paha olo siitä tulee. Rangaistuskeinoni ovat aina ruumiillisia. En sentään piiskaa itseäni, niin kuin katumusharjoitukseksi suositellaan. Teen esimerkiksi niin, että syön jonakin päivänä vain omenia. Voit taas kuvitella, miten se saa vatsan umpeen ja mitä siitä seuraa. Joskus rankaisen itseäni niin, etten pane julkisella paikalla paitapuseroni alle aluspaitaa. Muistatko, kun kerroin sinulle, miten epämiellyttävältä tuntuu, kun joku tuijottaa minun roikkuvia nännejäni? Oikeastaan sillä ei ole mitään merkitystä, miten minä itseäni rankaisen. Ainoa mitä sinun pitää tietää on se, että olen rankaissut itseäni eikä sinun tarvitse enää vaivata päätäsi sillä, milloin Jumalan viha lankeaa minun päälleni.

Muistatko, kun kerroin, että luonani kävi avaruusolioita? Muistatko? Asuin silloin Karlovassa yksiössä, jossa ei ollut yhtäkään omaa tavaraani. Muistatko, kun kerroin, että siellä oli niin kylmä, etten voinut työntää sänkyä seinää vasten, sillä se olisi tiennyt keuhko-kuumetta. Sitten eräänä päivänä luokseni tuli avaruusolio. Se paljastui niin, että valkoiseen lakanaanä ilmestyi ruskeita tahroja. Tuijotin tahroja ja uskalsin jopa koskettaa niitä, mutta en maistaa. Pesin lakanan ja toivoin, että tahrat katoaisivat, mutta eivät ne kadonneet. Päin vastoin, voisin sanoa, että niistä tuli entistä selvempiä. Kului viikko ja tahrat alkoivat jo unohtua, kun eräänä päivänä kiljahdin säikähdyksestä huomattessani, että tahroja oli tullut lisää. Ne olivat vieläkin selkeämmin ruosteenvärisiä kuin edelliset ja täysin eri kohdassa.

Kutsuin naapurinikin niitä katsomaan. Tuijotimme ja tutkimme tahroja ja tulimme siihen lopputulokseen, ettei kyseessä voinut olla mikään muu kuin avaruusolio. En edes muista, oliko se minun vai hänen ajatuksensa. Ilmeisesti kuitenkin minun, sillä isoäidilleni oli käynyt samalla tavalla. Hänen luonaan kävi avaruusolioita, jotka jättivät valkoisten sohvatyynyjen päälle suuria ruskeita kotiloita. Isoäiti oli minua rohkeampi, tarttui kotiloihin ja heitti ne uuniin. Sanoi vielä, että kotiloiden pinnalla oli pieniä kastepisaroita muistuttavia kuvioita. Ilmiselvästi avaruusolio. No, seuraavaksi se tuli sitten minun luokseni kuin kirous, jolla on tapana toistua historian kuluessa. Taisin jopa avaruusoloiden pelossa muuttaa asunnosta väliaikaisesti muualle. Sitä kesti niin kauan, että ratkaisin avaruusolion salaisuuden. Nostin nimittäin lakanan päältä kasettinauhurin ja huomasin uusia tahroja. Silloin tajusin – avaruusoliot olivat kasettinauhurissa olleista vanhoista paristoista vuotavaa nestettä. En kertonut siitä sinulle, sillä olisi ollut todella ikävää, jos emme olisi enää voineet puhua avaruusolioista. Minusta tuntui, että se tuotti sinulle hupia.

Se on jäänyt kummittelemaan mieleeni. Ehkä olet tähän asti luullut, että minun luonani tosiaankin kävi avaruusolio? Oikeasti kyse oli kosteuden takia vuotaneista paristoista. Myös tämän olen nyt siis tunnustanut.

Kahdeskymmenesneljäs joulukuuta, kello seitsemän viisikymmentäyksi.

Kiitos onnitteluista! Tämä on meille kummallekin tärkeä päivä. Ajattelin sen vuoksi jo eilen antaa Peeterille pienen lahjan. En maltanut odottaa, olin kärsimätön, tiedän, se on synty. Pahoittelen, olin niin kiihtynyt. Vein Peeterin ensimmäistä kertaa onnettomuuden jälkeen autoajelulle. Hän oli siitä iloinen. Yritin asetella hänet niin, että hän näkisi ikkunasta ulos. Hänellä oli hirmuisen hyvä mieli. Jos hänellä olisi häntä, hän olisi heiluttanut sitä. Oliko se sopimaton

vertaus? Joka tapauksessa päätin, että juhlistamme Peeterin syntymäpäivää arvokkaasti, kakulla ja kolmellakymmenelläkolmella kynttilällä. Matkalla kauppaan ajoin kirkon ohi ja tulin selittämättömän surulliseksi. Ymmärsin, että vanhasta kodista lähteminen oli ollut Peeterille liian suuri muutos. On mahdollista, että hän oli kärsinyt enkä omassa itsekkyydessäni ollut pannut sitä merkille. Päätin tehdä pienen vakoiluretken kirkkoon ja tutkia, olisiko sopiva hetki viedä Peeter katsomaan vanhaa asuinpaikkaansa. Tunnustan, ettei hetki ollut lainkaan sopiva. Siellä oli kova hässäkkä. Kaikki vanhat ihmiset etsivät innoissaan parempia paikkoja ja nuoret seisoivat vaivautunein ilmein nurkassa, mutta vanhemmat komensivat heidät riviin. Pääsin vaivoin ihmisjoukon läpi näkemään alttarin ja tyhjän kohdan siinä, missä Peeter oli joskus roikkunut. Ja sinut... Sinut näin myös. Sinä seisoit siellä, Raamattu ylös nostettujen kättesi välissä. Olit kaunis kuin Jumalan ruumiillistuma maan päällä, aurinko leikki voimakkaalla otsallasi ja kirkkokansa tuijotti sinua suut ammolleen. Anna anteeksi, etten tuonut Peeteriä sisälle. Pelkäsin, että muisto olisi hänelle liian henkilökohtainen ja hän voisi puhjeta itkuun. Sen jälkeen, kun hänen päänsä irtosi, olen muuttunut erityisen varovaiseksi. Mieti, mitä suolaiset kyynleet tekisivät sata vuotta vanhalle maalille.

Niin. Nyt muistin tietenkin Raamatun. Se minun pitäisi myös tunnustaa. Vaikka ilmeisesti ymmärsit jo, että se olin minä, joka pani kirjeen Raamatun väliin. Se olikin oikeastaan ensimmäinen kerta, kun kirjoitin sinulle. Nyt ehkä ymmärrät, miksi aloitin kirjeeni sanoilla ”kirjoitan sinulle toista kertaa”. Muistatko sen kirjeen?

Ensin siitä kirjeestä. Se ei ollut vain paperinpala, jonka sujautin kirjan väliin. Se oli kirje isolla alkukirjaimella – Kirje – merkityksellinen väline. Taittelin kirjeen neliskulmaiseksi kirjekuoreksi ja suljin sen kynttilävahalla. Siitä jäi kirjeeseen kyllä ruma rasvatahra, mutta mitä siitä. Tärkeintä ei ollut kirjeen ulkoasu vaan sisältö. Ja jotta et tunnista käsiäni, kirjoitin kirjeen kirjoituskoneella. Voit kuvi-

tella, miten vaikeaa oli löytää toimiva kirjoituskone. Niistä on tullut jo harvinaisuuksia. Etsin ja etsin, kunnes lopulta löysin yhden täydellisessä kunnossa olevan kirjoituskoneen. Se oli Miehitysmuseossa. Minun piti tehdä hirveästi töitä, että sain kirjeen kirjoitettua. Kävin museossa yhteensä kai kuusitoista kertaa, kunnes sain sen valmiiksi. Ensimmäisellä kerralla otin koneesta pois yhden vanhan kirjeen – se oli jonkun kirje vankileirille – ja säilytin sitä huolellisesti, jotta voisin lopuksi panna sen takaisin paikoilleen. Panin heti tilalle puhtaan paperin ja ehdin kirjoittaa siihen sanan ”Minä”. Toisella kerralla kirjoitin jo kokonaisen lauseen, kolmannella kokonaisen kappaleen ja viimeisellä kerralla panin museon alkuperäisen kirjeen takaisin. Silloin jäin kiinni. Museon vartija oli alkanut epäillä jotain ja oletti, että pannessani kirjettä takaisin olin itse asiassa varastamassa sitä. Voit kuvitella, miten tukalaan tilanteeseen jouduin. Selitin, että kirje oli huonosti ja yritin saada sen parempaan asentoon. Lopuksi väitin, että se oli sukulaiseni kirje. Pari kyyneltä pelasti päivän. Joka tapauksessa olin saanut kirjeen jo valmiiksi. Ainoa ongelma on se, etten muista, mitä oikein kirjoitin. Museossa oli pimeää ja kirjoituskertojen välissä oli niin pitkä aika, etten muistanut, mihin asti olin edellisellä kerralla päässyt. Mutta koska olin viivytellyt kirjeen toimittamisen kanssa jo liian kauan, suljin sen kiireesti vahalla ja panin alttarilla levänneen Raamatun väliin. Kirjeen päälle piirsin käsin pienen avaruusalusken. Tiesin, että löydät sen. Muistan hämärästi, että siinä luki näin: ”Olemme kannoillasi ja seuranneet sinua jo pitkään. Hetkesi on koittanut.” Se olin minä. Anteeksi harmiton pilani.

Tahdot varmasti tietää, miten Peeterin päivä tänään sujuu? Älä luule, etten ole suunnitellut kaikkea etukäteen. Mutta nyt on kiire, joten kirjoitan siitä sinulle huomenna.

Kahdeskymmeneskahdeksas joulukuuta, kello kolmetoista nolla seitsemän.

Ehditkin kirjoittaa oman kirjeesi ennen minua. Poliisia ei tarvita, se vain hermostuttaisi Peeteriä. Yritetään ratkaista asia siististi keskenämme. Minulla oli sellainen tunne, että meillä alkoi juuri sujua. Minä olen tunnustanut valtaosan asioista ja sinä olet päässyt askeleen verran lähemmäksi Peeteriä.

Kysyt, missä me asumme. En ala väittää, että asumme kaukana. Tartto on pieni puukaupunki, täällä ei ole mikään liian kaukana.

Muistan, kun kerroit minulle ylösnousemuksesta. Siitä, kun Maria Magdaleena löysi Peeterin. Miten hänen hautansa oli tyhjä ja Peeter oli noussut kuolleista, sillä hän oli niin pyhä, ettei edes suuri vääryys pystynyt häntä tappamaan.

Oikeastaan en ole niin tyhmä kuin sinä luulet. Tiedän, että yritit rauhoitella minua sillä sadulla, mutta hyvät ihmiset ovat opettaneet minulle yhtä ja toista elämäni aikana. He ovat opettaneet minut epäilemään. Lähdin suoraan kotiin ja tutkin ylösnousemustarinaa. Itse asiassa se oli niin, että apostolit varastivat Peeterin ruumiin ja piilottivat sen johonkin toisaalle, sillä he eivät halunneet joutua syytteen teeseen siitä sotkusta. Kun vartijoilla ei ollut varkauteen mitään selitystä, he kehittivät tilalle tarinan ylösnousemuksesta. Ta-daa, jäit kiinni! Sano isä, onko oikein valehdella sillä tavalla omalle pikku lampaalleen?

Sinä päivänä, kun toin Peeterin kotiin. Muistutan, etten käyttänyt väkivaltaa, Peeter itse toivoi pelastusta. Sinä päivänä oli kuitenkin yksi tilanne, jossa törmäsin suntioon. En nyt mene yksityiskohtiin, mutta niinhän se on, että jos joku haluaa oikein kovasti nähdä jotain, hän sen myös näkee. Suntiolta ei kannata kysyä. Varmasti ymmärrät itsekkin, että ilman kieltä on vaikea puhua. Mutta voin vakuuttaa, että suntionne on tismalleen samanlainen mies kuin vartijat, joiden piti suojella Peeterin ruumista luolan suuaukolla. Hän on mukava pieni

ihminen omien lihallisten himojensa loukussa. Hän yritti väittää minulle olevansa Herran enkeli. Suojelin itseäni valheella (taas yksi valhe!), etten usko Jumalaan. Hän kysyi, mihin minä sitten uskon. Totesin, ettei siihen ole muuta vastausta kuin avaruusoliot! Yllätys yllätys, mies sanoi, että jos se kiihottaa minua, hän voi hyvin olla myös avaruusolio tai Herran Jeesuksen pyhä henki. Onko oikein, että sellaiset ihmiset vartioivat Peeteriä? Sillä hetkellä minulle selvisi, että jos en itse tee jotain, ei koskaan tapahdu mitään ja Peeter jää ikuisesti loukkuun vähäjärkisten keskuuteen, ihmisten, jotka pitävät itseään milloin enkeleinä, milloin avaruusolioina. Kun olin sitonut suntion kiinni, nostin Peeterin selkääni. Hän oli yllättävän kevyt. Minusta alkoi tuntua, että huonon hengellisen ilmapiirin lisäksi häntä oli myös piiskattu ja pidetty nälässä. Pääovelle päästyäni näin, miten alttarin vieressä oleva pieni punainen ovi lensi auki ja sinä seisoi siellä ja karjuit: ”Pysähdy, sinä typerä eläin!” Mutta anna minulle anteeksi, minulla ei ollut aikaa jäädä juttelemaan. Peeter oli pelastettava. Panin hänet autoon ja riensin kotiin. Ymmärrän, että olit tehnyt parhaasi hänestä huolehtiessasi, mutta minun on nyt sanottava sinulle suoraan – niinhän ystävät tekevät – että sinusta ei ollut siihen!

Lääkärille sanoin, että minulla on elämänkumppani. Se ratkaisi kaikki ongelmat. Tohtori ei kysynyt enää kertaakaan ystävistä eikä harrastuksista. Sen sijaan hän kirjoitti rauhallisesti uudet lääkkeet ja leimasi reseptin huvittunut ilme kasvoillaan. Hän oli sijoittanut minut johonkin lokeroon. Kuka olisi voinut arvata, että kun otin Peeterin luokseni asumaan, se ratkaisisi puolet ongelmistani? Siitä minulla on erittäin hyvä mieli. Onko sinulla?

Toinen tammikuuta, kello kaksi neljäkymmentäkuusi.

Miksi et kirjoita?

Kolmas tammikuuta, kello viisi nolla neljä.

Olen ilmeisesti saanut sinut tuntemaan olosi kiusaantuneeksi sekä ollut rönsyilevä ja ansainnut näin närkästyksesi. Kokoan itseni ja kirjoitan lopuksi siitä, mitä sinä teit minulle, ettei välillemme jäisi niin sanottuja avoimia asioita.

Olen sinulle vilpittömän kiitollinen. Sinä autoit minua ymmärtämään, miten itsekkeinen ihminen voi olla. Sellainen, joka tekee asioita piittaamattomasti, usein ihan vain huvikseen, mutta se ei tee hänen käytöksestään hyväksyttävää. Minulla on ollut tähän asti hämentynyt olo. Ajattelen aina sinua, kun teen jonkin täysin itsekkään teon: nappaan ehtoollispöydästä viiniä, kärtän kapakan edessä juopuneelta tupakkaa tai puristan Raatihuoneentorin suihkulähteeseen tuubillisen vauvansampoota.

No, sinä opetit minulle kyllä, ettei pidä olla välinpitämätön, mutta silti minä olen. Yritän päästä sen yli ja tämä kirjeenvaihto on ensimmäinen askel sillä tiellä.

Ps. Peeterille kuuluu kummia. Panin illalla hänen päälleen valkean liinan, ja aamulla se oli veressä. Kun liinaa katsoo, siinä näkee Peeterin ruumiin ääriviivat. En ymmärrä enää mitään. Toin liinan muovipussissa ovesi taakse.

Kuudes tammikuuta, kello yksitoista kolmekymmentäyksi.

Ole kiltti ja kirjoita. Peeter odottaa.

PIRET JAAKS

Piret Jaaks (s. 1980) on Kohilassa syntynyt virolainen kirjailija, toimittaja ja kriitikko. Hän valmistui vuonna 2003 Tarton yliopistosta pääaineenaan teatteritiede. Lisäksi hän on opiskellut kulttuurituotantoa Tallinnan yliopistossa ja näytelmäkirjoittamista ja dramaturgiaa Drakadeemiassa.

Jaaks on työskennellyt vapaana toimittajana ja kriitikkona vuodesta 2000. Hänen kirjallisuus- ja teatterikritiikkejään sekä muita artikkeleitaan on julkaistu laajasti virolaisessa lehdistössä. Jaaks toimii myös luovan kirjoittamisen opettajana ja viestintäpäällikkönä Drakadeemiassa.

Parhaiten Jaaks tunnetaan näytelmäkirjailijana. Hänen näytelmänsä ovat saaneet useita palkintoja. *Näha roosat elevanti* voitti vuonna 2011 ensimmäisen palkinnon Viron teatteriaгентuurin näytelmäkilpailussa. Seuraavana vuonna Jaaksin näytelmä *Mis vahet on olla Hanna Jakobs?* sai kunniainnoksen Viron teatteriaгентuurin ja

Monomaffian monologikilpailussa. *Näha roosat elevanti* sai kunniaa myös vuonna 2014, kun Jaaks oli ehdolla Viron kulttuurirahaston kirjallisuuspalkinnon saajaksi.

Jaaksin ensimmäinen proosakokoelma *Linnalegend* voitti Betti Alverin palkinnon vuoden 2015 parhaana esikoisteoksena. Hänen lyhytproosaansa on julkaistu myös useissa lehdissä ja kokoelmissa, kuten *Urdu*, *Emajõe Kondor*, *Tule, ma jutustan sulle loo*, *Värske Rõhk* ja *Täheae*.

Tässä Nippernaatissa julkaistavat kaksi lyhytproosatekstiä ovat peräisin *Linnalegend*-kokoelmasta.

Kokoelma koostuu yhdestätoista lyhyestä novellista, joita yhdistää kaupunkimiljö. Tarinoissa liikutaan niin Virossa kuin maailmalla: muun muassa Tallinnassa, Haapsalussa, Lontoossa, Delhissä ja Darjeelingissa. Kaupunkiakin vahvemmin novellit sitoo kuitenkin yhtenäiseksi kokonaisuudeksi yksinäisyys, jonka kirjailija itsekkin on nimennyt kokoelmansa kantavaksi teemaksi. Tarinoiden päähenkilöt ovat kaupunkien yksinäisiä, niitä, jotka ovat ihmisten joukossakin yksin, omaan todellisuuteensa tai elämäänsä eksyneinä.

Jaaksin novelleissa mikään ei useinkaan ole sitä, miltä ensin näyttää. *Linnalegendin* tarinoita – myös tässä kokoelmassa julkaistuja – leimaa alusta loppuun kummallisuus. Sama koskee Jaaksin henkilöhahmoja, enemmän tai vähemmän omalaatuisia sankareita, joista monilla on takanaan jokin traumaattinen elämäkokemus. Jaaks kuvaa henkilöitään, niitä hulluimpiakin, lämpimästi ja hyväntahtoisesti. Hän on itse selittänyt sitä halulla yrittää ymmärtää erilaisia ihmisiä, mille hänen mielestään on nykymaailmassa enemmän tarvetta kuin kenties koskaan ennen.

ANNAMARI TYPPÖ (s. 1971) on vapaa toimittaja, kääntäjä ja sanataideohjaaja. Suomentaminen tarjoaa hänelle mahdollisuuden yhdistää kaksi suurta rakkauttaan: kielen ja kirjallisuuden. Kääntämiseen väistämättä liittyvä salapoliisityö ja soljuvan ilmaisun etsiminen ovat haasteita, joihin hän ei kyllästy.

3

MIHKEL MUTT

SUOMENTANUT RAIJA HÄMÄLÄINEN

KATKELMA ROMAANISTA EESTI ÜMBERLÕIKAJA

PISODI

Kun Rähn laski päänsä tyynylle ja veti henkeä, hänen ylleen kumartui punapäinen Svetlana, joka katsoi häntä seesteisin ilmein kuten osaavat tehdä vain slaavilaiset naiset (no, ehkä myös espanjalaiset, hollantilaiset, kiinalaiset, intialaiset ja muun rotuiset naiset, joiden kanssa Rähnilä ei sattunut olemaan tilaisuutta olla yhteydessä), ja sanoi:

”Sinä et ole samanlainen kuin virolaismiehet yleensä. Sinä olet paljon eloisampi ja tulisempi. Sinä olet niin antelias ja valtavan virkistävä! Suuret kiitokset sinulle!”

Romaani *Eesti ümberlõikaja* ("Viron ympärileikkaaja") on ilmestynyt vuonna 2016.

Rähn kähisi mielissään jotain vastaukseksi ja veti Svetlanan pään kaulaansa vasten.

Myös Svetlana oli opas ja tämä kaikki tapahtui oppaiden kesäpäivillä. Rähnistä tuntui kuin hänet olisi jotenkin korotettu, hän oli saanut tunnustusta. Svetlanan sanojen merkitys selvisi hänelle vasta hetken kuluttua. Häntä kehuistiin siitä, ettei hän kuulunut omaan kansallisuuteensa! Voisi jopa sanoa, että häntä kehuistiin oman kansallisuutensa petturina. Rähn ei tietenkään ollut pettänyt suoranaisesti eikä tahallaan, mutta sydämessään hän oli minimaalisessa määrin tehnyt niin. Hän oli ollut mielissään saamastaan kohteliaisuudesta, aivan kuin hän ei olisi samanlainen kuin muut virolaismiehet, veljensä ja kilpailijansa. Olisiko katalonialainen hurmioitunut, jos joku olisi sanonut hänelle sängyssä, ettei hän ole mikään katalonialainen tai jotain vastaavaa? Vai kiljahtelisiko friisiläismies onnessaan, kun kuulisi olevansa kuin saksalainen?

Svetlana tuntui lukeneen hänen ajatuksensa. ”Minun pikkuruinen kryptovenäläiseni”, hän sanoi. ”Tule minun luokseni, tule suuren slaavilaisen mamisi syliin!”

• • •

Itsestään tietoiseksi tuleminen saattaa jonkun mielestä vaikuttaa siltä kuin olisi saanut kuolindiagnoosin. Ensi kertaa kuullessaan hän hymyilee uskomatta viestiä. Sitten hän suuttuu, kieltää kategorisesti ja vaihtaa lääkäriä. Sitten hänet valtaa ahdistus, että miksi juuri minä. Sitten hän aloittaa tinkimisen ja kaupankäynnin siitä, etteikö mitenkään olisi mahdollista hoitaa, hidastaa ja niin edelleen. Tyytyy lopulta kohtaloonsa, sitten seuraa resignaatio ja hiljainen alistuminen. Minun kanssani asiat olivat toisin, minussa syttyi mieletön elämänhalu ja valtava toiminnan tahto. Sieluni kiljui: En halua elää ainokaista elämäni niin kuin teuraaksi vietävä karitsa! Minun pitää panna vastaan,

se on minun velvollisuuteni. Minä olen myös ihminen! Sinä hetkenä minussa syntyi mieletön idea, jolle pyhitin suurimman osan seuraavista vuosista. Päätin, hitto vieköön, että en olekaan virolainen mies!

Päätin ympärileikkauttaa itseni. Ei, ei toki juutalaiseen (*brit milah*) eikä arabialaiseen (*khitan*) tapaan, vaan henkisesti. Päätin muuttua toiseksi ihmiseksi.

Päätös oli hieno, siihen sisältyi kauneutta, tenhoa ja kauhua, aivan kuin olisi katsonut jättimäiseen maalaukselliseen kuiluun. Mutta mistä pitäisi aloittaa? Suhteellisen helppoa oli ratkaista kysymys – keneksi.

Lapsuudessani oli suosittu värillinen kuvakirja miehistä ja naisista, jotka edustivat monenlaisia ammatteja. Heillä oli silmäänpistävät tunnukset: valkoista työtakkia käyttävä lääkäri stetoskooppi kaulassa, harjaa ja tuhkaämpäriä kantava nuohooja, laukkuja kuljettava postiljooni, autonkuljettaja, insinööri ja muita. Kuvan alla oli teemaan liittyvä runo. Kirjan nimi oli *Mikä sinusta tulee?* Viimeisenä vielä moralistinen lause ”Meidän maassamme kaikki työt ovat hyviä”. Kuvittelin nyt mielessäni kirjaa nimeltä *Keneksi ympärileikkauttaa itsensä?* Harmi kyllä en voinut sanoa, että kaikki kansat ovat yhtä hyviä. Lisäksi minulla oli jo yksi olemassa, virolaiset (vai oliko se ammatti?) ja halusin vaihtaa sen tai pikemminkin oppia joksikin toiseksi. Käytännöllisesti katsoen helpointa olisi muuttua venäläiseksi. Sen olivat jotkut virolaiset tehneet viimeisten kuudenkymmenen vuoden aikana, joskin olennaisesti harvemmat kuin XIX vuosisadalla saksalaistuneet. Se jo sinänsä esti minua tyytymästä näihin kahteen mahdollisuuteen. Koska en enää kuulunut varhaisnuoriin, niin ymmärsin, että hienommat muuttumisleikit jäävät pois ja on valittava jotain vankempaa, toimittava varman päälle. Päätin ryhtyä englantilaiselta kasvualustalta ponnistaneeksi britiksi. Skotti ja irlantilainen

olisivat ehkä jännittävämpiä, mutta huomioon ottaen meikäläisen mahdollisuudet ne olisivat liian vaativia.

Päätin aloittaa ympärileikkauksen kotimaassa ja lähteä myöhemmin muualle hoitamaan asia loppuun. Ennen kaikkea periaatteessa ja pääpiirteittäin oli selvää, että minun oli muututtava. Ulkonäön suhteen ei ollut mitään tehtävissä (mennä plastiikkakirurgin vastaanotolle pyytämään, että minulle pitäisi tehdä ”stiff upper lip”, haluan olla ”weak chin aristocrat”!). Kaikki muukin kirjoista ja elokuvista tuttu varustus, piiput ja muut, ovat jo vanhentuneet ja sopivat parhaassa tapauksessa teatterilavalle tai epookkijuhliin. Halusin uudistaa omaa sisäistä minääni, työntyä uuteen henkiseen itseeni. Kaikki alkaa tietysti kielen vaihtamisella. Kävin kuntakeskuksessa englannin kielen kursseilla, mutta ymmärsin varsin varhain, että tietystä etapista eteenpäin se on pelkkää ajanhukkaa. Minä en ollut naiivi ja ymmärsin heti alkuunsa, että kaikki ne unissaopiskelut ja pikakurssit, jotka lupaavat opettaa kielen muutamassa viikossa, ovat pelkkää huijausta ja rahan metsästystä. On tietysti olemassa ylilahjakkaita, jotka omaksuvat uuden kielen muutamassa viikossa, mutta heitä on vain yksi tuhannesta. Ja se alkeellinen taso, jonka Egyptissä tai muualla hallitsee koko palvelusväki voidakseen keskustella turistien kanssa, se ei tyydyttänyt minua. Minä aloin opiskella hullun lailla, suoras-taan fanaattisesti, kuten englantilaiset itsekkin sanovat, *the hard way*. Kirjoitin sanoja ja ilmaisuja paperilappusille ja pänntäsin niitä aamusta iltaan. Systematisoin kielen eri tasoja, *business English*, puhekieli, kirjalliset tyyli-ilmaukset, sananlaskut, kaupunkilaisslangi, lasten kieli ja niin edelleen. Kuuntelin BBC:stä ja myös muualta kieliohjelmia, ostin internetistä jopa audiovisuaalista materiaalia muistitikulla, jossa oli harjoituksia. Olin joskus ottanut hotellihuoneen pöytälaatikosta Raamatun (harmi ettei se ollut se *King James Bible*) ja opettelini siitä ulkoa kymmenen käskyä, *Lord’s Prayerin* ja muutaman muun kohdan

(Johanneksen evankeliumin alku, Paavalin kolmas kirje korinttolaisille ja niin edelleen), sellaista mitä sivistyneen ihmisen on tunnettava.

Olin tietoinen metodini heikkouksista. Kun omaksuu kielen luonnollisella tavalla, olkoonpa lapsuudessa tai myöhemmin vastaavanlaisessa miljöössä, niin päässä kehittyy systeemi, jonka osat ovat tekemisissä toistensa kanssa ja kieli muuttuu nopeammin omaksuttavaksi. Sitä vastoin minun opiskeluni oli systemaattiseen kouliintumiseen verrattuna sanakirjan päähän takomista. Toinen on kuin kangas, jonka loimet punoutuvat yhteen, toinen niin kuin kokoon prässätty huopa. Mutta minä tiesin, että huopakin voi jonain hetkenä muuttua tosi vahvaksi, ja uskoin että työni alkaa pitkän päälle kantaa satoa, uskoin että joskus olen vahvaa huopaa...

Opiskelin kaikkialla, myös töissä ollessani silloin kun oli silmänräpäyksen verran vapaata aikaa. Kun joku sattui katsomaan mitä pikkuruisia paperinpalasia selailin, niin selitin tilanteen kaikessa rauhassa. ”Opiskelen englantia.” – ”Ahaa” kommentoitiin kohteliaasti. ”Oletko lähdössä matkalle?”

Puistelin päätäni.

”Työpaikka? Uusia haasteita?” tutkailtiin uteliaasti. ”Lähdet matkoille? Pyritkö firman ulkomaanedustustoon?”

”En”, vastasin, ”ajattelin ruveta englantilaiseksi.”

Kaikki nauroivat.

Ilmeni, ettei uuden kielen oppiminen olekaan niin vaikeaa. Paljon hankalampaa on unohtaa äidinkieli. Yritin kyllä ajatella ja keskustella itsekseni englanniksi, mutta se on ilmeisesti yhtä absurdia kuin shakin pelaaminen itseänsä vastaan. Ymmärsin, etten edes pystyisi unohtamaan äidinkieltä. Enintään sen voisi tunkea johonkin ”taakse”. Uuden kielen oli tultava esille niin kuin moderni lasitalo nousee vanhan kaupunginmuurin eteen. Aloin ymmärtää, että sitä on mahdotonta saavuttaa, jos jää kotimaahan. Täällä voit käydä vaikka päivittäin kolmella kurssilla niin kuin anonyymi alkoholisti

käy kokouksissa, voit vaikka asua vieraan kielen opettajasi kanssa – mutta kansallisuuttasi et pysty vaihtamaan, koska kaiken aikaa ympärilläsi on ihmisiä, jotka puhuvat äidinkieltäsi. Ja jopa silloin kun he eivät *puhu* kanssasi – sorina on tuttu ja sillä hyvä. Mikä vielä kummallisempaa: jopa silloin kun he vaikenevat, heistä säteilee sitä samaista äidinkieltä aivan kuin salaperäisiä laineita. Ne aktivoivat salamannopeasti aivoissasi vanhat ”pesäkkeet” tai ”keskukset”, sinä sytyt, alat myös ajatella, mutta toki äidinkielellä, ja se on jo sama kuin puhuisi. Jopa silloinkin kun eristäydyt maailmasta, sulkeudut vaikkapa perunakuoppaan ja yrität siellä siteerata englanninkielistä pipliaa, pysyy sielläkin, pimeydessä, ympäristö vironkielisenä. Olet perunakuopassa, jonka roimasti käännät *potatocellar*’iksi, mutta ensimmäinen aistimus tilasta on sittenkin äidinkielenen. Ei siis ole mitään mieltä paeta yksinäiselle luodolle eikä majakkatorniin. Jopa silloin kun annat koko ympäristön muuttua, huonekalut ja multa mukaan luettuna, on ylläsi edelleen vironkielinen taivas, pilvet, tuuli ja tähdet. Ja hyvästi britiksi muuttuminen! Ajatukset lähtevät harhailemaan, huomaat äkkiä uneksivasi viron kielellä ja voit moittia kipeästi, mutta vain itseäsi. Lopulta viittaat kintaalla. Ymmärsin ettei tässä ole minkäänlaista mahdollisuutta. On lähdeittävä pois, vaikka olinkin ympärileikannut itseni vasta neljänneksen verran, ja hoidettava asia loppuun jossain muualla.

Ja on tietysti mentävä yksin. Vaikka löytäisi toisen samanlaisen ympärileikkaajan, niin yhdessä on vaikeampaa. Saattaa helposti liukastua, kun joutuu koko ajan puhumaan vierasta kieltä. Alussa pinistellään sankarillisesti, mutta seuraavassa hetkessä toinen ei löydä sanoja jonkin monimutkaisemman asian selvittämiseen, hän vaihtaa viron kieleen tai toinen sanoo sen. Ja silloin kaikki on mennyt. Ja silloinkin kun ei livetä äidinkieleen, on kahdestaan paha olla. Mainitsin aikaisemmin, että taivas on Viron yllä vironkielinen. Se taivas jäi nyt sinne. Mutta toinen ihminen lähti mukaan. Kieli liimautuu ihmisen

kylkeen jonkinlaisen muovikelmun tavoin. Katsot toisen takamusta, ja samassa ollaankin Virossa. Tajuat, että Viro on salakuljettajan ottein hiipinyt kaveriksi matkallesi. Siksi ei kannata ottaa mitään mukaan. Matkalaukku, selkäreppu, päällysvaatteet ja kaikki muukin on vietävä roskikseen, koska niillä on vironkieliset nimet. On suositeltavaa, että sellaiset tekniset ja neutraalit esineet kuin tietokone ja puhelin vaihdettaisiin toisiin. Tai ainakin uusittaisiin niiden koko sisältö. Kaikki kotimaiset failit on sammutettava – niin sanan suoraanisessa merkityksessä kuin myös metaforisesti. Kytkeä irti. Sulkea tilit. Suodattimet päälle. Suodattimia ei ole koskaan liian paljon! Vain tällä tavoin on mahdollista toteuttaa ympärileikkaus.

Kieli on tärkeä, mutta se ei vielä riitä. Tarkoitukseni ei ollut valmistua englantia loistavasti taitavaksi Ala-Kolkakylän kieltenopettajaksi. On syvennyttävä kulttuuriin. Otin asian erittäin vakavasti.

Hankin alustavat tiedot kriketistä ja suoritin brittiläisen historian pikakurssin. Luin kuningas Arthurista ja Guy Fawkesista, chartismista ja suffrageteista. Kävin Merciaassa ja Loch Nessillä. Tutkailin Hogarthin kuvista julkaistuja kommentteja. Kävin läpi Emile Legouin teoksen *A History of English Literature. The Middle Ages and the Renaissance* (650–1660), koska pidin ranskalaisia puolueettomampina ja järkipäisempinä. Luin William Langelandin runoelman Piers Plowmanista ja Samuel Pepysin päiväkirjan.

Kahden vuoden kuluttua ymmärsin, että tätä menoa elinpäiväni eivät riitä. Olin päässyt Ruskiniin ja Walter Pateriniin. Siitä lähtien otin vähän keveämmin.

Keskityin klassikkoihin. Ei siksi, että siteerais in heitä, vaan antautuakseni heille ja käydäkseni kulttuurikylvyssä. Joidenkin kirjailijoiden osalta riittävät yhteenvedot. Vaikka enemmistö niistä oli tehty koululaisille tai yliopisto-opiskelijoille, ne kelpasivat myös ympärileik-

kaajalle. Mutta vähintään kolme juttua on käytävä läpi alkuperäistekstien kautta. Ensiksi tietysti Raamattu (onneksi olin sen jo tehnyt). Bible on englantia ja se on vaikuttanut yhtä paljon käsitemaailmaan kuin virolaisiinkin. Raamattu on muuten englannin kielessä jotenkin asiallinen ja jopa proosallinen, runoutta on vähemmän kuin saksan, venäjän tai suomen kielessä.

Toiseksi Shakespeare. Internetissä on häneltä kymmeniä sitaattivalikoimia. Voidakseni muistaa niistä kuuluisimpia aloin kirjoittaa niitä muistiin joka päivä (minulla on niin sanottu kirjoitusmuisti). Mutta kun se alkoi tuntua tyhmältä ilman päämäärää, aloin tviitata niitä tutuille (enemmistö Shakespearen sitaateista on yleensä alle 140 merkkiä). Sitaatit eivät tietenkään riitä, kuten ei Mary ja Charles Lambin yhteenveto nimeltä *Tales from Shakespeare* eivätkä muutkaan itse tehdyt kertomukset. Minä luin Shakespearea rivi riviltä (vieressä ”käännös” nykyenglantiin), sillä halusin olla ”aito”.

Ja kolmanneksi olisi pitänyt lukea läpi koko Dickens. Valitsin kevyemmän vaihtoehdon, *Nicholas Nickleby* on yhä vielä lukematta.

Lista olisi pitkä. Luin läpi kirjan *Eminent Victorians*, mutta en nähnyt siinä mieltä omien tavoitteideni suhteen. Sen sijaan Somerset Maugham on hyödyllinen, samoin Huxley, paitsi hänen korkeamman viisauden etsintänsä, mikä ei ole erityisen brittiläistä. Englannin säädyistä luin monta hyvää kirjaa. Pidin myös P. G. Wodehousen aristokraattisesta minä-henkilöstä ja hänen nokkelasta palvelijastaan Jeevesistä. Muuten – olen aina pitänyt palvelijoista, jotka ymmärtävät aseman merkityksen. Usein tuntuu siltä, että jos jokainen ymmärtäisi asemansa, hänellä olisi jotain johon tukeutua. Siinä tapauksessa myös kansoilta voitaisiin vaatia tietoisuutta asemastaan ja omasta paikastaan. Mutta se oli juuri sitä mitä vastaan minä kapinoin.

Yritin pitää päänsä selvänä. Tajusin että vaikka monet britit tosiaan ovat yhä konservatiiveja, niin aika on sittenkin tehnyt tehtävänsä ja viktorianaisen aikakauden brittiläisyyden ylle tai rinnalle on kerrostunut uusia tapoja, tottumuksia ja kaikkea muuta niin, ettei sen ikivanhan kaavan mukaan kannata ympärileikata itseään. Eikä minulla liioin ollut tarkoitusta päästä absoluuttiseksi britiksi, sellaiseksi joka vaatii Starbucksissa maitoa teen kanssa, ajaa unissaankin autoa vasemmallalla kaistalla, laskee mittoja jalkoina ja rahaa nauloina ja puhuu ihmisille säästä. Minulle sopisi paremmin elämä vähän muodikkaampana brittinä.

Löysin sellaisen suurenmoisen kirjasarjan kuin *Bluffers Guide*. Harmi kyllä siitä puuttuu osa, joka kertoisi miten esiinnyttään brittinä.

Ajanvietteeksi ja moraalisen tuen saamiseksi puhuin joidenkin lontoolaisten kanssa. He väittivät olevansa onnellisia. Tavallaan muistutin joskus heitä (translingvaali-transseksuaali...).

Kuljeskelin ympäriinsä ja annoin koko ajan ymmärtää, että: ”Katsokaahan miten britti minä jo olen, ei kai teiltä sattumalta jäänyt huomaamatta brittiläisyyteni? Katsokaahan, se ilmenee näin ja näin. Ahaa, te käsittit jo? *Well well...*”

PETOS

Olin yksin Lontoossa ja minulla oli hyvää aikaa mietiskellä. Oliko se, minkä olin saanut aikaan, oliko se petturuutta? Meillä oli sata vuotta sitten eräs kirjailija ja yhteiskuntavaikuttaja nimeltään Grenzstein, joka oli sitä mieltä, että pienelle kansakunnalle oli turvallisempaa sulautua suureen. Hänestä tuli vihattu mies, hän lähti vapaaehtoisesti maanpakoon ja on yhä kansallisuuden peittelyn symboli Virossa. Miehitysaikana halveksunta kasvoi, koska hän suositteli virolaisille sulautumista venäläisiin. Mutta silloin kun hän kirjoitti artikkelinsa, konteksti oli aivan toisenlainen. Venäläinen merkitsi siihen aikaan

vastakohtaa saksalaiselle, jota pidettiin historiallisena vihollisena. Joku muukin heräämisen ideologi oli yrittänyt vaihtaa venäläiset saksalaisiin. Mutta tämä mies kertoi ajatuksistaan vilpittömästi ja siksi sivistyneistö vihasi häntä. Ei ole syytä sulautua keneenkään vaan olla oma itsensä, he sanoivat. Kysymystä ei pitäisi ottaa esille edes koemielessä. Tällainen asenne on ymmärrettävä, sillä virolaiset olivat juuri muodostumassa kansakunnaksi sen nykyisessä merkityksessä ja kaikki oli vielä haurasta. Samoin neuvostovallankumouksen aikana, kun kansallisuuden säilyminen oli jälleen vaarassa. Mutta miten kauan voi jatkaa tätä pelkäämistä? Sitä pitäisi ainakin rohkaistua miettimään.

Usein sanotaan, että on rakastettava isänmaataan niin kuin vanhempiaan. Maa on meidät synnyttänyt, me olemme oman kansamme lapsia ja niin edelleen. Se on kuulemma sama kuin aamen kirkossa. Hyvä jos niin olisi. Vaan siinäpä se niksi onkin! Elämässä ei näe muuta kuin sen, että asiat ovat kerta kaikkiaan päinvastoin. Jos kaikki ihmiset rakastaisivat isäänsä ja äitiänsä ja he vastaavasti lapsiaan, niin kaikki hyvin. Mutta kaikkialla poika tappelee isänsä kanssa, äiti tyttärensä kanssa, lapsi antaa sijoittaa vanhempansa hullujenhuoneeseen, veljekset eivät puhu sanaakaan keskenään vuosikymmeniin ja niin edelleen. Kirjallisuus saa ravintonsa pääasiassa tällaisista konflikteista. Ja tuomitaanko siitä? Ei, se todetaan, puistellaan päätä ja mainitaan, että sellaista elämä on. Mutta jos perheenjäsenten riitelyä pidetään lähestulkoon normaalina, niin miksi melskataan siitä, kun joku ei rakasta omaa kansaansa tai taistelee sitä vastaan? Ihminen ei ole itse valinnut kumpaakaan. Kun joku katkaisee suhteen vanhempiinsa ja unohtaa heidät, niin siinä tapauksessa kärsii ainakin kaksi ihmistä. Mutta mistä kansa tai valtio kärsii, jos minä siirryn yhden luota toisen luo? Muistan, että Venäjän aikaan laissa oli sellainen pykälä, että maanpetos on suurin rikos kansaa kohtaan. Nyt sitä ei enää lue viralli-

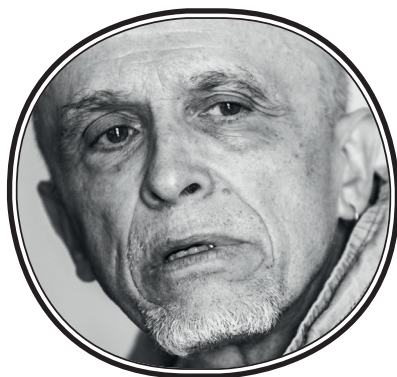
sesti, mutta ilmeisesti niin kuitenkin ajatellaan. Kieltäydyn ymmärtämästä miten voi pettää sellaisen, mitä ei ole milloinkaan edes valinnut.

Lopuksi minun on vielä kerrottava yksi asia. Mitä varten minä olin niin hermostunut kaiken aikaa, miksi narisin enkä ollut tyytyväinen elämäni? Tosiasiassa minua eivät kiinnostaneet turistien pälistelyt, paikalliset matalat vuoret eikä velvollisuus oppia tuntemaan Balzacia. Väliäkö sillä, mitä saksalainen pyrkyy arvelee minun huumorintajustani tai millaisena minua pitää intohimoinen slaavilaisnainen! Kaikki näihin liittyvät tunteeni olivat oireita ja verukkeita eivätkä millään tavoin perusteltuja. Voisin olla kaikkein pienimmän ja köyhimmän kansan jäsen, vaikka tuohon kansallisuuteen kuuluisi vain yksi ihminen, mutta vain siinä tapauksessa, että saisin itse valita! Miksi en haluaisi olla virolainen! Tietysti haluan. Onhan ajan mittaan löytynyt niitä, jotka ovat tulleet Viroon hyvinkin kaukaa ja sulautuneet tänne. Mutta he ovat tehneet sen vapaaehtoisesti, heitä ei ole kukaan pakottanut. Suotakoon minullekin valinnanvapaus! Muuten en suostu mihinkään. Elämällä ei ole mitään virkaa, ellei tiedä, että on mahdollisuus muuttua.

Tätä kaikkea pystyn ajattelemaan jopa englanniksi...!

(Minun käännökseni – M. Mutt)

Tässä kohdin katoavat jäljet Rähnistä.

MIHKEL MUTT

Mihkel Mutt (s. 1953) on kokenut kertoja monenlaisilla kirjallisuuden aloilla. Hän on työskennellyt myös toimittajana, vapaana kirjailijana ja Viron ulkoministeriön informaatio-osaston johtajana. Hän on saanut Tuglaksen novellipalkinnon

Mihkel Muttin kirjallinen toiminta kattaa kahdeksan romaanin lisäksi lukemattomia artikkeleita sanomalehdissä ja muita julkaisuja.

Eesti ümberlõikaja ("Viron ympärileikkaaja") ilmestyi 2016. Kirjan sisältö ja esitystapa ovat tyypillistä Muttia, nautittavaa, hupaisaa ja totista tarinointia poikkeuksellisesta aiheesta, mikä ilmenee jo jaksojen nimistä: *Proloog Bruxelles'is* (Prologi Brysselissä), *Rähn Alam-Kolkakülästä* (Rähn Alam-Kolkakylästä), *Alam-Kolkaküla tööd ja päevad* (Alam-Kolkakylän työt ja päivät), *Ida-Euroopa elu ja armastus* (Elämää ja rakkautta Itä-Euroopassa) ja *Lisa* (Liite).

Muttin tekstien lukeminen on myös haastavaa: mitähän se nyt tällä tarkoittaa? Se on iloinen haaste ja kutsuu jatkamaan lukemista.

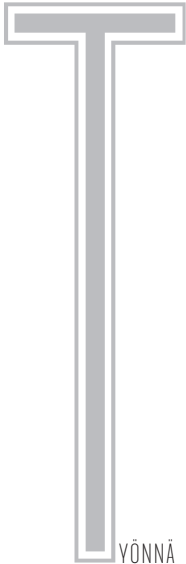
• • •

RAIJA HÄMÄLÄINEN (s. 1943) on eläkkeellä Helsingin yliopiston lääketieteellisestä tiedekunnasta, jossa hän toimi 41 vuotta hammaslääketieteen laitoksen johdon sihteerinä ja loppuvuosina myös potilasasiamiehenä. Kääntämisharrastus syntyi Eva Lillen tukemana 1990-luvun alussa ja on tuottanut mielihyvää vuodesta toiseen. Tuloksena on neljä romaania, kahdeksan runokirjaa sekä kiinalaisen lääketieteen käsikirja.

4

MART KANGUR

SUOMENTANUT HEIDI IIVARI

TÖNNÄ KIELI ULOS SUUSTA

heitä kadulle
se siipeilijä
näytä punaista
kaavi katetta
liehuta lihaa
käske sen
kimpsuineen kampsuineen
korjata luunsa
ottakoon
kaverinsakin mukaan

RUNOJA

Runot ovat
ilmestyneet
kokoelmissa
Körgusekartus
(2015) ja *Liivini*
lahti (2017).

heitä ajatukset päästä
heitä tunteet sydäimestä
laita niille
tuli hännän alle
aja ne
maailman ääriin
älä sääli
jätä ne ilman osoitetta
alasti
tyhjälle aukealle
värisemään
pyytämään
pelkäämään

toisin sanoen
runoile

• • •

elää niin kuin
kevättä ei tulisikaan
ei tulisi onnea
eikä paratiisia
elää niin kuin
elämää ei tulisikaan
elää harmaassa
harmaasta harmaaseen
harmaan
kiven läpi
sen ainoan
armaan

• • •

tervetuloa
sanan kyökin puolelle
missä kaikki on vielä
koristelematta
tarjoilematta
näytteille panematta
tervetuloa höyryyn
paistinkäryyn ja loputtomaan
kilinään ja kolinaan
nyt ollaankin
vanhan koulun kyökissä
jonka takaovella
vedetään röökiä
ja toisella kädellä
helmoja yhteen
missä koko ajan
puuttuu jotain
tai jää yli
likavettä ei ole vielä
viety ulos
ja hopeat on kiillottamatta

mutta se on
työn alla

• • •

tekisi mieli riisua viro
liiviä myöten
puhdistaa
koota uudelleen
tekisi mieli puhdistaa se
kaikesta siitä
saastaisesta puhtaus-retoriikasta
tekisi mieli puhdistaa viro
siitä pikkumaisesta
inhottavasta viro-fetisismistä
joka haisee
kuin kuollut rotta
vajan nurkassa
kuollut viro
viron asia
jähmettynyt möykky
hengenköyhyyttä pelkoa
kasa muodollisuuksia
symboleja ja sydämettömyyttä

tekisi mieli riisua viro
liiviä myöten

• • •

käsi pesee kättä
käsi kuivaa kättä
käsi panee
käden nukkumaan
käsi herättää
käden unesta
käsi käskee kättä
kirjoittamaan
käsi nipistää kättä
käsi lyö kättä
käsi hakkaa
käden irti
käsi ryhtyy
kirjoittamaan kädellä

• • •

kaksi kalaa
viisi leipää
silkkisukat samovaari
voita munia raakaa silavaa
tappurakruunu
ja sateenkaari

• • •

kaikkihan katsovat öljyn hintaa
nasdaq kuulostaa ihan vörulta
kaikkihan katsovat
syyrian sotatilannetta
pankkitiliä
ja postilaatikkoa
kaikkihan katsovat
vierasta kaunista naista
ja omaa vaimoa
silmiin
kaikkihan katsovat
ikkunasta säätä
ja peiliin
tietty peiliin
ei koskaan
peilin taakse

• • •

emme tiedä
mitä haluamme
ja ennen kaikkea haluamme tietää
mitä

ja ennen kaikkea ketä
kenen kanssa
kenen kehoa

haluamme tietää
miltä tuntuu
se

kun me
haluamme

• • •

asiat loppuvat
eri aikoihin
ensin kahvi
ja kun olet hankkinut lisää
sitten kissanruoka
mitään ei ole saman verran
ja kerralla
elämänjano sammuu
ennen elämää
tai päinvastoin

on taito
lakata rakastamasta
samaan aikaan

MART KANGUR

Mart Kangur (s. 1971) on kirjoittanut neljä teosta ja kahmaissut niistä jokaisella jonkin palkinnon. Vuonna 2005 yhteistyössä Ivar Ravin ja Jaak Randin kanssa syntynyt esikoisteos *Jaak Rand ja teisi jutte* palkittiin Betti Alver -palkinnolla. Sitten Kangur on siirtynyt lyriikkaan. Runokokoelmat *Kuldne põli* (2009) ja *Kõrgusekartus* (2015) saivat kumpikin Tallinnan yliopiston kirjallisuuspalkinnon.

Viimeisin runokokoelma *Liivini lahti* ("Liiviä myöten") julkaistiin tänä vuonna, mutta kokoelman nimeen viittaava yksittäinen runo ilmestyi jo pari vuotta aikaisemmin *Vikerkaar*-kirjallisuuslehdessä ja ansaitsi Juhan Liiv -runopalkinnon vuonna 2016. Ei olisi ihme, jos uusi runokokoelma keräisi lisää ehdokkuuksia tai palkintoja, sillä tätä kirjoittaessani kokoelman julkaisusta on kulunut vasta pari kuukautta. Kirjallisuuskriitikko Peeter Helme on jo ehtinyt julistaa Kangurin neroksi.

Kangurin runoudessa ilahduttaa ensimmäisenä se, että jokainen hänen teoksensa on edellistä vieläkin parempi: hänen ilmaisunsa on terävöitynyt ja hioutunut. Runot puhuvat suoraan mutta usein leikki-mielisesti sekä osuvasti Viron yhteiskunnasta ja globaaleista ilmiöistä, ihmisenä olemisesta, rakastamisen vaikeudesta, kirjoittamisen meta-fysiikasta ja kristinuskosta. Kangurin tyyli on tiivistä, pelkistettyä ja äärimmäisen rytmistä. Runoissa on paljon toistoa ja sen muunnelmia sekä idiomeja. Vaikka Kangurin runous on vapaamittaista, sitä maus-tavat usein alku- tai loppusoinnut.

Kääntäjän riemuksi ja kauhuksi Kangur viljelee runsaasti sanaleik-kejä – sellainen sisältyy myös runoon ”tekisi mieli riisua viro / liiviä myöten”, joka viittaa sekä Viron kansalliskirjailija Juhan Liiviin että vaatekappaleen riisumiseen. Runoilija tuntuu rakastavan erityisesti viron kielelle ominaisia yhdysverbejä ja adverbijä. Yhdysverbeissä edusosa pysyy samana, mutta adverbiosaa muuttamalla verbi saa aivan uuden merkityksen. Kangur leikkii myös saman yhdysverbin tai pelkän adverbien paikalla ja muodostaa siten erilaisia merkityksiä. Esimerkiksi ”*tulla välja*” tarkoittaa tulla ulos, tulla toimeen, selviytyä, ilmetä. Kääntäjänä olen valinnut Kangurilta vain niitä runoja, joiden kaikki merkitysasot on mahdollista välittää suomeksi ilman että runon rakenne tai rytmi kärsii. Suomen ja viron kielisukulaisuus onkin hedelmällinen, ja joidenkin runojen kohdalla jopa välttämätön, lähtökohta Kanguria käännettäessä.

Mart Kangur on hyvin kielitietoinen ja filosofinen kirjailija, itse-kin filosofi, jonka jokainen kirjoitettu sana painaa ja soi. Hän on saa-nut paljon kiitosta myös vaikeatajuisena pidetyn jälkistrukturalistin Jacques Derridan syvällisenä virontajana.

• • •

HEIDI LIVARI (s. 1974) on tartonsuomalainen sanatyöläinen, joka kääntämisen lisäksi kirjoittaa ja luennoi kirjallisuudesta sekä opettaa suomea. Hän tietää, että hyvä runo voi pelastaa päivän.

5

VERONIKA KIVISILLA

SUOMENTANUT RAIJA HÄMÄLÄINEN

AMUVIRITTÄJÄ

Ryhtyä trubaduuriksi
myös epävireisinä aamuina
horjua ensin ääniharavana
olla pelkästään se ensimmäisen oktaavin a
joka kantautuu avoimesta ikkunasta
kun joku virittää flyygeliä
ihan pian taitaa pianokin lähteä lentoon
kuin pikkutyttö
kiireisen äidin käsikynkässä

RUNOJA

Runot ovat
ilmestyneet
kokoelmassa
Cantus Firmus
(2015).

liehuen ja laulaen:
vilkuta vilkuta
ei muuta kuin vilkuta!
niin syntyvät korkeat sävelet
ja korkea veisu
olen aamuvirittäjä
jokaisen alkavan päivän
sykkivä ja lennokas trubaduuri

>On epävireisiä aamuja ja vielä hullumpiakin, kun aikakauden leukaluuta leikkaava kipu tukahduttaa kaikki aikeetkin lukea tai laulaa. Kun jonakin aamuna tunnet sen sietämättömän kivun ajan hampaassa, niin etsi se mies, joka eräänä kauniina aamuna hoiti Raatihuoneen suihkukaivojen vettä sylkevien lohikäärmeiden hampaita. Hän on juuri se hammaslääkäri ja ortodontti, joka auttaa, kun ajan hampaistossa on purentavirhe, kulmahampaat ristissä, henki haisee kuin raadonsyöjällä, viisaudenhampailla ei ole tilaa leukaluussa. Hän poraa ja paikkaa, kunnes aika voi taas hymyillä raikkaana kuin piparminttu ja astua jälleen kunnialliseen aika-virkaan: kantamaan ja antamaan tarinoita, lauluja, rakkautta, järkeilyjä (ei järjettömyyksiä!) ja kasvattaa haavoihin ohuita arpia.

• • •

Vanha mies
yksijalkainen
ainoan elämänsä varassa
kyyryssä muurin kolossa
maassa kerjuurasia
joka ei millään enää muista
margariinin makua

miten kauan on kestänyt
kuiva kärsimys
joka muutti
poskesi pergamentiksi
jolla tänään vuotaa hiljaisena norona
tämän kevään ensimmäinen sade
mitä et varmaankaan
uskonut enää näkeväsi?

rasiaan sujautettu lantti
kummin päin putoat –
toisella puolella toivo
toisella epätoivo
kuten silmissäkin
kun kysyt minulta hiljaa:
saisinko tervehtiä sinua?

>Epätoivon täytekinä ei tyhjene milloinkaan...

>Eikö KALKIN pitäisi kuulua ilman palataalista l-kirjainta?

Kerron unelmien makuuhuoneesta

tilavassa sängyssä ergonomisella patjalla
aamuauringon hellässä syleilyssä
herää ja venyttelee makoisasti
täysin levännyt pariskunta
ilman mitään pusseja silmien alla

tarjoillaan kahvia ja pullasarvia
jotka eivät murene
sillä tässä sängyssä ei ole murusia

tähän eivät koskaan hyppää lapset
niin että patjan jouset pongahtavat
eikä tule kuuloonkaan että vuoteeseen
loikkaisi kuratassuinen koira

lakanat vaihtuvat kuin itsestään
eikä täkki siirtyile vastenmielisesti
pussilakanan toiseen päähän

moitteettomalla päiväpeitteellä lepää avattu kirja
jota kukaan ei koskaan lue

täällä ei kiusaa yksikään kärpänen
eikä vaani pölykiehkura

tässä vuoteessa nukkuva pari viettää säännöllistä
ja kumpaakin täysin tyydyttävää

sukupuolielämää
hiljattain käytiin myös
tantraseksin kursseilla

siksi on tarpeetonta lisätä
ettei tässä vuoteessa uneksita syrjähyypyistä
saati että siihen heittäytyisi
yksikään salarakas

tässä ei kukaan kuorsaa viinapäissään
eikä kukaan kaipaa entistä hellyyttä
hehkuen hiljaa tuskissaan
loputtoman synkässä syksyn yössä

kaikki toimii ilman ahdistusta

juuri tällainen vuode
tällaisessa makuuhuoneessa
on asetettu näytteille
erääseen ostoskeskukseen

jotta voisit suoda sen itsellesi
koska olet sen arvoinen

minä sanon ostoskeskus
ja ajattelen
että täältä hankitaan elämää ja unia
uskoen että ne on saatu edullisesti
jopa kaksi tai useampi yhden hinnalla
puoleen hintaan

oi ostoskeskus
sinä monien pyhiinvaeltajien määränpää
pilven reuna ja paratiisi
(sänkyparatiisi
mattoparatiisi
verhoparatiisi
terveysparatiisi
karkkiparatiisi
kumiparatiisi)
sillä täällä on kaikki
niin taivaallisen kaunista ja hyvää

ja ihmiset ostoskeskuksessa
ohittavat unelmiensa makuuhuoneen
ja ajattelevat omia makuuhuoneitaan

kuten minäkin
siellä piehtaroi yöllä vieressäni
poika kovassa kuumeessa
kultaista aamua ei huomattu heti
ikkunat olivat sumuiset
niin kuin koko olemus
ja silmissä tanssivat pisteet
mutta ne saattoivat olla myös briljantinvihreitä
roiskeita
kaksitoista vuotta vanhalla tapetilla
siitä talvesta kun lapsilla oli vesirokko

me ohitamme ostoskeskuksessa unelmien makuuhuoneen
kuuletko – unelmat repeilevät kuin käytetyt vuodevaatteet

vain yksi nukkuu makeasti ja surutta
on hetken aikaa miettimättä ja uneksimatta
heittiö kovalla penkillä
kunnes turvamies häätää hänet paratiisista

ja uni on kesken ja unelmat myös

ja ensimmäiset kylmät ilmat ovat saapuneet

*>Tähän voi kirjoittaa mikä kirja lepää tuolla moitteettomalla
päiväpeitteellä:*

- a)*
- b)*
- c)*

VERONIKA KIVISILLA

Veronika Kivisilla (s. 1978 Tallinnassa) on naimisissa ja kahden lapsen äiti, perhe asuu Tallinnassa. Kivisilla työskentelee Viron kirjailijaliitossa projektijohtajana.

Hän on laatinut oppikirjoja, laulukirjoja, lastenlaulukirjoja ja sanakirjoja. Ennen kirjailijan uraa hänet tunnettiin laulajana ja tarinankertojana. Hän on julkaissut kolme runokirjaa: *Kallis kalender* (2011), *Veronica officinalis* (2012) ja *Cantus Firmus* (2015). Kivisilla on myös kirjoittanut ahkerasti kulttuurijulkaisuihin. Hän on lisäksi laulanut ja soittanut useissa vanhan musiikin ja kansanmusiikin orkestereissa. Tuntuu kuin nuo sävelet leijuisivat myös hänen runojensa sisällössä.

Veronica officinalis sisältää kertomuksia elävästä elämästä, perheestä ja ympäristöstä. Runot on kirjoitettu vuosina 2010 ja 2011. On kiinnostavaa huomata, miten tekstit ovat muuttuneet vuoteen 2015 mennessä, jolloin *Cantus Firmus* ilmestyi. Koulutyttömäinen nokke-

luus ja vauhdikkuus on jollain tavoin muuttunut, syventynyt, arkipäiväistynyt – mutta kokemuksen ja elämäntaitojen karttuminen tuottaa lukijalle toisenlaisen, syvemmän, joskin monin paikoin entiseen tapaan humoristisen lukukokemuksen. Lukijan sydämeen syttyy lempeä ja humoristinen valo, johon liittyy myötätunto, halu olla mukana, halu ymmärtää. *Cantus Firmus* oli ehdolla Viron Kulttuurirahaston vuoden parhaan runoteospalkinnon saajaksi.

Keväällä 2017 Kivisilla vieraili Berliinin kulttuuripäivillä ja Lontoon kirjamessuilla.

• • •

Suomentaja RAIJA HÄMÄLÄISEN esittely, ks. Mihkel Mutt.

6

JAAN PEHK

SUOMENTANUT MERJA ÄHÖ

1

994

28. syyskuuta
herään Räpinan puutarhaopiston
asuntolassa
ympäristönsuojelun opiskelijana

lähden kouluun
ensimmäinen tunti
hydrologiaa

RUNOJA

Runot ovat
kokoelmista
Tuigu kui tuled
(2006), 4 (2009),
100 % *Jaan Pehk*
(2011) ja *Kohtu-
mine tervisega*
(2015).

opettaja ilmoittaa surullisena
iso laiva on uponnut
mukana paljon virolaisia

koulun jälkeen palaan
asuntolaan
komendantti koputtaa ovelle
Jaan, poliisi haluaa puhua kanssasi
oho!

päivää oletteko te Jaan Pehk
tulkaapa autoon
miten te pelastuitte?
oliko teillä pelastusliivit?
ei, minä en ollut sillä laivalla...
kyllä me tiedämme olitteko vai ette
pääsittekö pelastuslautalle
en päässyt...
no kertokaa sitten miten on mahdollista
että olette täällä
en minä tiedä... no käyn täällä koulua...
kuulkaas ei kai poliisi tyhmä ole
tiedämme että käytte koulua
mutta harkitkaa tarkkaan mitä puhutte
otamme teihin yhteyttä
voitte nyt mennä

palaan kämppääni ymmärtämättä mitään
komendantti koputtaa
luoja taasko poliisi
ei

Jaan sinulle on puhelu
Tallinnasta soitetaan

Kriisikomission
kysymysvyöry:
päivää oletteko Jaan Pehk
minä vuonna olette syntynyt?
kuinka pitkä olette?
onko tukkanne tumma vai vaalea?
kihara vai suora?
tumma ja kihara
vastaan
sopiil!
otamme teihin yhteyttä
kuulemiin

muuan luokkatoveri juoksee käytävällä vastaan
huutaa minulle
radiossa luettiin hukkuneiden nimet
ja niiden joukossa oli myös
Jaan Pehk

tiesin sen Jaan Pehkin
hän ei ainoastaan juossut
vaan ajoi pyörällä ja oli taitava uimari
hetkeksi silmien eteen palaa muisto
kahdeksankymmenluvulta
kun telkkarissa näytettiin triatlonkilpailua
Jaan Pehk meni johtoon!
olin ylpeä nimekkäästä kaimastani

iltapäivällä tehdään retki
Piusan luoliin
joka puolella hiekkaa
kuljemme pitkin vanhoja käytäviä
äkkiä takaa kuuluu kumea mätkähdys
parin askeleen päästä
luolan katosta on pudonnut
pari tonnia hiekkaa
miehenkorkuinen keko
samana päivänä oli melkein hävinnyt
kaksi Jaan Pehkiä
toinen meren syvyysksiin
toinen maan uumeniin

samoihin aikoihin kotikaupungissani Türissä
soitetaan vanhemmilleni
päivää hukkuiko teidän Jaan haaksirikossa
ei hukkunut
meidän Jaan on koulussa
ahaa... no voi harmin paikka
tuut-tuut-tuut

muutama päivä myöhemmin kuljeskelen Türissä
näen joitakin hämmentyneitä ilmeitä
ihan kuin olisin jollekulle velkaa
että en istu meren pohjassa
vaan kävelen keskellä kaupunkia
miten se kehtaa – kerrottiinhan että se hukku

meri
mitä sinä oikein teit heille

• • •

angiina
kurkku on
punainen
kuin tomaatti

• • •

ette varmaan usko
mutta

eilen seitsemältä
heitin nopalla
kahdeksan

• • •

PUHELU PUHELINOPERAATTORIN ASIAKASTUKEEN

Tuki: Mikä on salasananne?

Minä: Öööö... hitto, en oikein muista, mutta
öööö... taitaa olla Koira tai sitten Leipä...?

Tuki: No – jaa. Siis kumpi?

Minä: Öööö... ehkä kuitenkin Leipä?

Tuki: No ei ollut Leipä. Olkaa hyvä ja soittakaa
uudelleen.

Tuut-tuut-tuut...

JAAN PEHK

Jaan Pehk (s. 1975) on kirjallisuuden ja esittävän taiteen ammattilainen. Hän on runoilija, viisunikkari, säveltäjä, näyttelijä ja laulaja. Pehk on julkaissut viisi runokokoelmaa. Lisäksi hän on sanoittanut useiden virolaisartistien, esimerkiksi Liisi Koiksonin biisejä. Omia tekstejään Pehk on levyttänyt Orelipoiss-pseudonyyminimellä. Niin runojen kuin laulujenkin aiheet Pehk ammentaa arkisista asioita ja tapahtumista, joita sävyttää yllätyksellinen huumori. Virolaisten radiokanavien soittolistojen kestopuosikki on Pehkin kaunis ja humoristinen biisi *Neli jäätist* (”Neljä jäätelöä”), jossa myös taiteilijan monipuolinen äänirekisteri pääsee oikeuksiin.

• • •

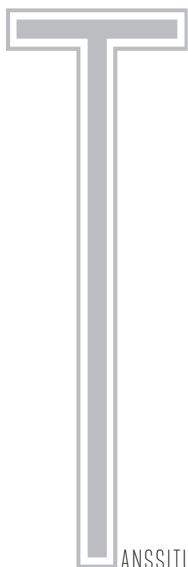
MERJA AHO työskentelee Kirjallisuuden vientikeskuksessa FILIssä kääntäjäohjelmien koordinaattorina. Päätyönsä ohella hän suomentaa

virosta niin asiatekstejä kuin kaunokirjallisuutta. Aho on suomentanut virolaista runoutta moniin runoustapahtumiin, muun muassa Timo Maranilta ja Kaupo Meieliltä. Julkaistuja suomennoksia ovat mm. Mats Traatin *Haralan elämäkertoja* (ntamo, 2011) sekä Doris Karevan ja Liisi Ojamaan runoja suomalaisvirolaisissa antologioissa *8 + 8* ja *8 + 8 II* (NyNorden 2013 ja 2015).

7

EDA AHI

SUOMENTANUT ANNA KYRÖ

TANSSITUNNIT MAAN VETOVOIMAN KANSSA
tanssitat kaikkia, maan vetovoima,
vain rohkeat tuntevat askeleet.
luonteesi tasapuolisen julma
vetää puoleesi kivet ja höyhenet.

kruunusi painaa otsani maahan,
nöyrästi käyn, minne minua viet.
rakastan sinua, maan vetovoima,
linnuille jääkööt siipien tiet.

RUNOJA

Runot ovat
ilmestyneet
kokoelmissa
Gravitatsioon
(2013), *Julgeolek*
(2014) ja *Sadam*
(2017).

AATAMILLE

vaikka pieneksi hetkeksi valtaan
jouduin täydellisen psykoosin
en katunut, miksi olisinkaan.
tahdoin vain itkeä kainaloosi.

siitä hyvän ja pahan janosta
en vapaudu, veljeni.
se ei piittaa vastaanpanosta.
miksi pettää itseäni:

en koskaan muutu muuksi.

etsi itselle oma haltijatar,
jolle ryhdyt silmiksi, suuksi.

vaikka varjosi vielä kauan
pysyy laivani mastopuuna,
en, Aatami, koskaan muutu
niin luutuneeksi, että kestäen
kenenkään kylkiluuna.

* * *

luhistut? siis laula lujemmin.
peräännyt? vain tanssiaskelin.
vaikka hautaan, aina hymyillen.

tiesithän jo kauan sisimmässä:
toimi itse, älä suostu kaikkeen elämässä.
jos et tahdo riutua vaan kestää,
sinun pitää omat haavat pestä
suolaisessa
merivedessä.

KUNNIANHIMO

en kanna muodikasta piikkikruunua.
kapulat heittää ajatusten rattaisiin
tuo komentaja, jonka äänen sointia
en sekoittaa voi ääniin tuhansiin.

vaikka tiedän, kuinka rautaote kuristaa,
suutelen kunnianhimon suuta kutsuvaa
ja tajuan: teen virheen seuraavan.

vaan aina suoraan hänen luokseen,
sokea orjuus on niin kodikasta.
kylmässä vuoteessa öisin kieriskelen,
nukahdan rakkaan katumuksen kainalossa vasta.

TATJANAN KIRJE ONEGINILLE

kirjoitan teille, siinä kaikki.
nuorempi jos olisitte mies,
kävisi vielä toteen kenties
suunnitelmanne. se siitä,
olenhan vain maalaispiika.
eikö niin, armollinen herra?

ette tainnut koskaan uskoa,
että minunkin mittani täyttyy kerran.

minkä mahtaa, apina on aina apina,
olkoon kuningas tai kreivi.
eikä mikään käskypreivi
minua voi velvoittaa
hoitamaan kuin pikkulasta,
Onegin, teidänlaista paskiaista.

AIDAN VIERUSTALLA

on lokakuu. luon katseen maahan.
ja maa on jälleen musta mikä musta.
en haluaisi mennä metsään, mutta
aidattu pihakaan ei anna innoitusta.

en pyri paratiisiin puutarhaan,
en aidan taakse mennä uskalla.
jos pääsen kerran muurin yli vilkaisemaan,
voin rauhallisin mielin täältä poistua.

ÖLJYÄ HAKUKONEESEEN

yö on kylmä, pyrstötähdet taivaalla,
lumi, potkukelkan pitkät jäljet,
kuurakerros turkilla ja huivilla,
katseessasi utelias välke.

tänä iltana kun menet kotiin,
guugleta mut, rakas, siitä vaan.

totuuteen ei ole tietä suurempaa.
usko pois, ei ole synti guuglettaa.
arvoituksellisuus salaperäinen
haihtuu kyllä ilman sitäkin.

kuten utelias välke katseesta:
vaikka vilpitön, niin vailla tunnetta.

EDA AHI

Kun Eda Ahin (s. 1990 Tallinnassa) ensimmäinen runokokoelma *Maskiball* ("Naamiaiset") ilmestyi 2012 ja sai vuoden parhaalle esikoisteokselle tarkoitetun Betti Alver -palkinnon, kiinnitettiin erityisesti huomiota runojen mitallisuuteen ja riimeihin, eikä ihme, sillä ne eivät ole 2010-luvun runouden tavallisimpia ilmaisukeinoja. Huomiota saivat myös sanojen monimerkityksisyyttä ja foneettista samankaltaisuutta sekä sanontoja hyödyntävät kielipelit, joilla Ahi kääntää lukijan mielessä jo heränneet tulkinnat uusiin asentoihin. Esikoista seuranneissa kokoelmissa *Gravitatsioon* ("Painovoima", 2013), *Julgeolek* ("Turvallisuus", 2014) ja *Sadam* ("Satama", 2017) runoilija on kehittänyt ilmaisuun ja aiheitaan vaihtelevampaan suuntaan. Uusien teosten myötä on käynyt yhä selvemmäksi, että muotokeinot eivät ole itsetarkoituisia vaan tila, jossa runot elävät toistensa kanssa.

Neljän kokoelman lisäksi Ahin runoja on julkaistu aikakauskirjoissa *Värske Rõhk*, *Looming* ja *Vikerkaar*. Ahi on myös yhtenä

kirjoittajana Loomingu Raamatukogun julkaisuna 2016/1 ilmestyneessä yhteisteoksessa *13 Eesti kirja. Julgeolek* oli ehdokkaana Viron kulttuurirahaston ja *Gravitatsioon* sekä *Loomingissa* ilmestynyt runo Tallinnan yliopiston kirjallisuuspalkinnon saajaksi. Runoja on käännetty ainakin englanniksi, venäjäksi ja liettuaksi. Ahi kääntää itsekin kaunokirjallisuutta venäjältä ja italiasta.

Suppea käännösvalikoima ei voi antaa kattavaa kuvaa Ahin runouden kirjosta ja kehityskaaresta. Sitä paitsi Ahille ominaiset kielipelit menettävät säihkettään, kun niitä siirretään läheiseenkin kieleen. Arkielämän tai kirjallisuuden kautta käsitelty rakkaus ja sen uhka naisen itseydelle ovat varsinkin ensimmäisten kokoelmien keskeinen teema. Ahi lukee runoissaan uudelleen ja toisin Viron ja maailman kirjallisuuden klassikkoja, minkä vuoksi runojen avautuminen vaatii jonkin verran kirjallisuuden tuntemusta. Muita aiheita ovat ajan-kohtaiset maailman tapahtumat. Joissakin runoissa ammennetaan kansanperinteestä. Virolaisuutta, tuoreimmassa kokoelmassa myös suomalaisuutta, tarkastellaan kriittisen ilkkurisesti. Joukosta löytyy myös hiljaisia ja herkkiä, keskeislyyrisiä runoja. Filologin ja politiikan tutkijan koulutukset antavat taustakaikua Ahin runoudelle.

• • •

ANNA KYRÖLLÄ (s. 1954) on psykologin ja kirjallisuuden koulutus. Psykologiasta tuli ammatti ja kirjallisuudesta harrastus, joka herätti kiinnostuksen suomentamiseen.

8

TIINA LAANEM

SUOMENTANUT VARJA ÄROLA

V

UOSI 2008

KATKELMA
ROMAANISTA
PILDILT
KUKKUJADRomaanin
ensimmäinen
luku

Nuutuneille kasvoilleen poskipunaa levittänyt Nadja piteli kouristuksenomaisesti pelikortteja kädessään ja yritti näyttää luonnolliselta. Se ei onnistunut, kädet vapisivat, korvan taakse sipaistut hiukset valahatelivat takaisin kasvoille, puseron ylin nappi kuristi kurkkua, ilma ei kulkenut. Hän tunsi itsensä naurettavaksi. Kuvaaminen hermostutti häntä, hän ei ollut tottunut poseeraamaan – ei hän edes muistanut, milloin viimeksi olisi ollut valokuvassa. Mitäpä sitä enää tällaista kulahtanutta muoria kuvaamaan, taannoisesta kaunottaresta ei ollut

enää jälkeäkään, ja luultavasti joku tuntematon luulisi häntä vuosia vanhemmaksi kuin mitä hänen passissaan luki.

Tuntemattomia Nadja tapasi nykyään harvoin, maallemuuttonsa jälkeen hän oli ollut tekemisissä vain parin naisen kanssa kylältä, hän oli tarkoituksella pysytellyt omissa oloissaan, jottei taas lankeaisi kuoppaan, josta vaivoin oli saanut itsensä kammettua. Enemmän kuin ihmisistä hän piti kriikunapuista, kivikkokasveista ja perunapellosta. Vuosien saatossa umpeen kasvanut puutarha oli parissa kesässä saanut uuden ilmeen, talon emäntänä hän askaroi siellä joutoaikanaan aamusta iltaan kuin etsien pelastusta kaalimaasta. Hän istutti aidanviereen päivänkakkaroita ja daalioita ja kantoi merenrannalta yhä uusia kiviä, joilla laajensi kivikkopenkkiä kuin rauhoittavaa mandalaa. Jopa aidan toisen puolen hän niitti viikatteella siistiksi, vaikkei sellaista ollut niillä main tapana tehdä. Itsestäänkin hän huolehti jo hieman aiempaa paremmin: värjäsi taas hiuksiaan tummiksi ja osti silloin tällöin jonkin uuden vaatekappaleen pääasiassa siksi, että saisi kohennettua omanarvontuntoaan edes vähän.

Talon tila ei ollut likimainkaan yhtä hyvä, se oli varsinainen hökkeli, jota pari vuotta sitten oli hätäisesti koetettu tilkitä talven varalta. Seinänraoista hohkasi jatkuvasti kylmää, vanhojen ikkunapuitteiden maali hilseili, niistä veti, ja tuulisina öinä ne kitisivät vaikeroiden. Laho keittiön lattia notkui melkoisesti. Huoneissa haisi ummehtuneelta, entinen kesähuvila oli vuosia seissyt tyhjänä keräämässä kosteutta ja hometta. Mutta parempaa paikkaa Nadja ei ollut saanut, kaupunkiasunto oli mennyttä. Hyvä sentään, ettei hän joutunut kadulle, katto oli pään päällä, vaikka oikeastaan vain olohuonetta saattoi käyttää. Hän oli täyttänyt ikkunalaudan kukilla ja antoi niille kerran viikossa verensekaista vettä. Kukat joivat sen kiihtoisina, kukoistivat kuin sademetsä ja joka päivä ilahduttivat Nadjaa olemassaolollaan.

Entinen makuuhuone sen sijaan seisoj tyhjän panttina, leveä sänky oli poltettu, ja peili peitetty tummalla kankaalla. Huoneessa oli enää vain vaatekaappi ja vanha keinutuoli, joka välillä keinahteli aavemaisesti.

Niinä harvoina kertoina, kun poika tuli kylään, hän halusi nukkua isänsä entisessä työhuoneessa.

”Äiti, kuule, älä näytä noin juhlaivalta”, Bruno pyysi keskeyttäen kuvien ottamisen.

”Miltä minun sitten pitäisi näyttää?”, Nadja kysyi hämmentyneenä.

”Olet liian laittautuneen näköinen”, poika sanoi ja tuli lähemmäs.

”Ihan kuin olisit menossa elokuvaan tai luokkakokoukseen.”

”Elokuviinko? En edes muista, milloin viimeksi olisin käynyt elokuvissa”, totesi äiti.

”Niin, mutta voisit näyttää vähän salaperäisemmältä ja häilyvämältä etkä noin väkinäiseltä”, Bruno tarkensi. ”Eikä kuvissa välttämättä tarvitse olla kaunis.”

”Minun iässäni ei ole mitenkään vaikeaa näyttää rumalta”, tuumasi Nadja samalla, kun poika pörrötti hänen hiuksiaan entistä paremman sotkuun.

Pöydän ääressä istuvaa naista katsellessaan valokuvaaja ihmetteli hiljaa mielessään, miten huonosti hän lopulta tunsi oman äitinsä kasvopiirteet, hän paneutui nyt tutkimaan niitä kuin ensimmäistä kertaa. Hän tarkasteli kiinnostuneena kaikkia uurteita ja poimuja, poskien pehmeyttä ja ennen niin täyteläisiä huulia. Vain mustien silmien valpas katse tuntui tutulta, muuten äiti vaikutti vieraalta. Nyt kun poika asiaa ajatteli, ei hän itse asiassa tiennytäkään äidistään kovin paljon. Istuessaan varsin jäykässä asennossa äiti yritti tehdä Brunolle mieliksi, olla ärsyttämättä tätä ja täyttää hänen toiveensa, vaikka keho pani vastaan.

”Odota, älä katso tännepäin”, poika sanoi ryhtyessään kuvaamaan.

”Tee vaan omia asioitasi aivan kuin minä en olisikaan täällä.”

”Siis mitä omia asioitani minä tässä tekisin?!”, ihmetteli äiti.

”Lyöt kortteja pöytään ja tutkit tulevaisuuttasi”, vastasi Bruno kuvia räpsien.

”Oliko tuo vitsi?”, Nadja kysyi kiristyvään äänensävyyn.

Hän mulkaisi poikaansa loukkaantuneena aikomatta suostua moiseen pelleilyyn. Yhtäkkiä hänestä tuntui, että poika piti häntä pilkkanaan. Että tämä nauroi kaikille hänen kukallisille liinoilleen ja kuluneita kohtia peittäville värikkäille matoilleen. Tämä vain irvaili lahoille puunkappaleille, jotka paremman puutteessa hoitivat huonekalujen virkaa. Mielessään tämä virnuili, kun sai viedä koko kurjuuden muiden katsottavaksi ja ripustaa sen nähtäville jonnekin, jossa on paljon valoa ja valkoiset seinät. Ikään kuin dokumentin, jota kaikki voivat ihmetellä. Kaikki tärkeilevät tyypit, joilla ei ole mitään käsitystä hänen elämästään. Eivätkä ainoastaan he! Ei, ei! Sitä saavat katsella jopa aivan satunnaiset sisääntulijat. Joka helvetin ötökkä ja sittisontiainen, joka sattuu jostain katonraosta ryömimään, saa kaikessa rauhassa toljottaa häntä. Kaikki saavat pällistellä hänen kurjuuttaan juuri niin paljon kuin haluavat.

”Voisit kuule edes vähän yrittää”, poika laushti keskeyttäen työnsä.

”Esittää jotain takkutukkaista pölvästä, niinkö?”, Nadja kysyi äkäisesti.

Tuon äkillisen synkkyyn, joka sekunneissa levisi äidin kasvoille, poika tunsu liiankin hyvin, oli tuntenut lapsesta saakka.

”Jokaisessa kuvassa on oltava tarina”, Bruno selitti.

”Muuten tässä ei ole mitään järkeä.”

”Eihän tässä olekaan mitään järkeä!”, äiti parahti.

Bruno ei antanut äitinsä äkäisyyden noin vain häiritä itseään, vaan jatkoi räpsimistä.

”Nousisitko vaikka seisomaan?”, hän kysyi hetken päästä. ”Voisit ottaa kainalosauvat ja seistä ikkunan ääressä mietteliään näköisenä. Voisit polttaa tupakkaakin niin kuin ennen vanhaan...”

Kainalosauvojen varassa seisomaan noussut äiti puristi suutaan tiukasti kiinni, jottei aloittaisi riitaa poikansa kanssa. Olihan tämä kuitenkin tullut maalle hänen takiaan. Tuskin tämä muuten olisi tullutkaan, mutta Nadja oli kaatunut ja onnettomasti murtanut sääriluunsa, joka sitten paikkailtiin kokoon sairaalassa, minkä jälkeen haava tulehtui ja jalka turposi epäilyttävästi. Siksi Nadjan oli lopulta soitettava, vaikka kuinka vastusteli. Hän olisi mieluiten maannut sängyssä ja antanut tukaluuden levitä koko kehoonsa ja viedä tämän kaiken päätökseen. Aluksi hän makasikin, mutta sitten nousi kuume. Huimasi, ja haavaa vihloi ja kivisti niin, että alkoi jo pelottaa. Kauankohan hän joutuisi mätänemään täällä? Voisi kestää viikkoja, ennen kuin loppu tulisi.

Niin hän soitti kaupungissa asuvalle pojalleen, joka vei hänet uudestaan lääkäriin, osti apteekista lääkkeitä ja päätti jäädä viikoksi maalle tarkkailemaan toipilasta. Siellä he sitten istuivat. Neljän seinän sisälle pakotetun äidin olo oli kuin ansaan ajettulla eläimellä, jolla ei ollut mitään muuta tekemistä kuin taistella mieleen tuluvia painajaisia vastaan. Mieliala oli päivä päivältä surkeampi. Ruoka jäi suuhun pyörimään, mitään ei enää tehnyt mieli. Jopa kääretorttu ja broilerinkoivet lensivät lopulta roskiin, vaikka ne olivat olleet vuosia Nadjan lempiruokia. Mikään ei piristänyt! Hänelle ei jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin könkätä kainalosauvoilla pihalle, jäädä nojaamaan puuhun ja toivoa, että raikas ilma tuulettaisi tuskaisen olon pois. Alkukesän vehreyshän on kuulemma kuin palsamia!

Mutta illat olivat vielä viileitä, Bruno hätästi äitinsä takaisin sisälle ja tarkkaili tätä vaivihkaa valppaasti. Ei kai tämä taas? Ei tehnyt mieli kysyäkään. Eikä hän osannut puhua äidin kanssa. Sen sijaan hän päätti kuvata tätä, koska kumma kyllä, vaikka hän oli jo vuosia valokuvannut ammatikseen, ei hän aiemmin ollut käyttänyt mallina äitiään.

”En minä pysty samanaikaisesti polttamaan tupakkaa ja pitämään kainalosauvoja. Tosi hankalaa, vai eikö sinun mielestäsi?”, Nadja nurisi noustessaan pystyyn.

”Okei, istu vaan uudestaan”, sanoi poika mietteliäänä. ”Yritä sitten vähän rentouttaa hartioita ja ota taas kortit.”

”Mitä minä niillä?”

”Katsot, mitä ne kertovat.”

”Kuule, mitä me tässä oikein leikimme?”

”Niin juuri, leikkiähän tämä nimenomaan on.”

”Mutta kun minua ei huvita leikkiä! Ymmärrätkö?”

Nadja heitti kortit pöydälle katsoen järkähtämättömänä poikaansa, hän ei kyllä enää ryhtyisi esittämään mitään ennustamista. Joskus kauan sitten hän oli katsonut korteista, mutta siitä oli iäisyys. Silloin hän oli vielä uskonut, että korteista saattoi nähdä tulevaisuuden.

”Äiti, kuule, älä nyt viitsi kiukutella”, Bruno sanoi ja alkoi taas kuvata.

”Enhän minä kiukuttelekaan! En vain halua kekkaloida tässä!”

”Rauhoitu nyt, tähän on vain leikkiä.”

”Leiki sitten yksinäsi, kun kerran haluat”, Nadja vastasi äreänä.

Kameran takaa katseensa nostanut Bruno katsoi äitiään pistävästi. Hänen poskipäänsä nyki, ja se sai silmän räpsymään ärtyneesti.

”Yksinhän minä tässä olen leikkinytkin jo pitkään”, hän sanoi painokkaasti.

”Niin, niin”, Nadja mutisi.

Silkasta tottumuksesta hän nyökytteli, mutta todellisuudessa pojan sanat menivät yhdestä korvasta sisään ja toisesta ulos. Nadja naputteli pöytää sormenpäillään ja silmäili hermostuneesti kelloa, vaikkei ollut aikeissa lähteä minnekään. Taas yksi typerä tapa.

”Et ilmeisesti pysty edes kuvittelemaan, millaista on, kun...”, aloitti poika lösähtäen tuolille ja laski kameran syliinsä.

”Äh, älä nyt liioittele”, lausahti Nadja hajamielisesti.

”En liioittelekaan”, Bruno vastasi. ”Putosin ajat sitten pelistä.”

”Eivät asiat niin hullusti ole”, totesi hänen äitinsä. ”Sinähän olet vielä nuori.”

”Nuori?!”

”Niin juuri.”

”Kuule nyt, äiti, minä olen kyllä jo aika vanha! Etkö ole huomannut?”

”No, sinusta on tullut kypsä, ja tiedät mitä haluat.”

”En kyllä muista, että olisin halunnut mitään tällaista!”, Bruno jatkoi ärsyyntyen koko ajan lisää. ”Luuletko sinä tosiaan, että halusin tähän pisteeseen? Niinkö luulet?”

”No, enhän minä tiedä, mitä sinä halusit”, lausahti Nadja mietteissään.

”Aivan! Koska se sinua ei ole ikinä kiinnostanut!”, Bruno huudahti.

Bruno katsoi äitiään, hänen katseeseensa sikisi jotain uhkaavaa, ja hänen kehonsa jännittyi.

Turtumuksestaan herännyt Nadja painui kokoon ja muuttui yhä pienemmäksi, suorastaan lapsenomaisen hauraaksi ja pelokkaaksi. Pojalla oli tietenkin oikeus moittia häntä. Halutessaan hän olisi voinut laatia pitkän syytöspuheen, jonka jokainen sana olisi ollut totta. Eihän Nadja voinut toivoakaan, että menneisyyden tapahtumat eräänä kauniina päivänä pyyhkiytyisivät pois pojan muistista. Mahdotonta!

”Tämä on vain pieni laskukausi, joka menee kyllä ohi”, hän mutisi avuttomana.

”Pieni laskukausi?”, Bruno huusi. ”Sekö on sinun mielestäsi pieni laskukausi, että joutuu vuokraamaan kotinsa, jotta pysyisi edes jotenkuten hengissä? Ja itse kökkii jossain kaverin luona ja laskeskelee senttejä, jotta selviytyisi seuraavaan päivään. Helveti senttään, autokin hajosi eilen, eikä minulla ole varaa korjauttaa sitä!”

”No, jospa minä lainaan sinulle vähän”, Nadja ehdotti hapuillen.

Bruno katsoi äitiään yllättyneenä, tuollaista avuntarjousta ei usein tullut. Hän tarkasteli Nadjaa huolellisesti ja pohti, voisiko tämän sanaan luottaa. Menneiden valossa asia epäilytti. Mutta mene ja tiedä. Maalle muuttonsa jälkeen Nadja oli jo vuosia ollut töissä pienessä meijerissä. Yrityksen omistajat olivat kaukaisia sukulaisia, jotka olivat ottaneet äidin töihin armosta. Epäröiden mutta kuitenkin. Varmaankin he ajattelivat, ettei tuo kauan jaksaisi porskuttaa, kävisi töissä pari viikkoa ja sitten häipyisi. Mutta äitipä jaksoikin yllättävän hyvin ja teki nurisematta kaiken, mitä kulloinkin tarvittiin, liukuhihnatyöstä siivoukseen. Eikä äidillä elämiseen kovin paljon kulunutkaan, ulkona hän ei ollut käynyt aikoihin ja lounaan hän sai töissä. Jospa hänellä sittenkin oli jotain säästösssä?

”Milloin maksaisin takaisin?”, Bruno kysyi.

”Maksa vaikka sitten, kun saat rahaa kuvistasi”, ehdotti äiti.

”Mistä kuvista?”

”Sinähän kerroit, että otit jotain kuvia tavaratalolle.”

”Mutta sitten kävi ilmi, että kuvani eivät käyneetkään heille. Ovat kuulemma liian masentavia ja rumia. Voitko kuvitella – rumia?! Painukoot helvettiin!”

”Jaa, no, entä kaikki ne aikakauslehdet? Ennen nekin tilasivat.”

”Nyt ne sanovat, että kuvat ovat liian kalliita, heillä kun säästetään, ja jokainen sihteerikin jo ottaa kuvia omalla pokkarillaan.”

”Osaavatko he?”

”En minä tiedä! Mutta siellä ne vaan räpsivät!”, poika kiivastui.

Tukahduttaen kasvavaa ärtymystään Bruno käyskenteli edestakaisin keittiössä katse pakonomaisesti lattiaan naulittuna. Seurasi pitkä hiljaisuus. Brunon teki mieli huutaa, mutta mitä se hyödyttäisi? Äiti saattaisi tuoda valeriaanaa, mutta lasiseinä jäisi vankkumattomana pystyyn. Sen läpi ääntään ei voinut saada kuuluville. Oli auttamattomasti liian myöhäistä ryhtyä rikkomaan sitä.

Kaikki tähänastiset yritykset olivat epäonnistuneet surkeasti. Brunosta tuntui, että toisinaan Nadja yritti, mutta nuo avuttomat yritykset oli tuomittu epäonnistumaan ja syvensivät entisestään kuilua heidän välillään. Asioita, joille ei mahtanut mitään, ei kannattanut sohia. Elämässä kaikelle oli hetkensä, ja jos se hetki meni ohi, ei ollut muuta mahdollisuutta kuin itsepetos, mutta sitä Bruno ei halunnut.

Mieluiten hän olisi lopettanut keskustelun tähän paikkaan. Hän ei jaksanut kuunnella typerii neuvoja. Vasta vähän aikaa sitten hän oli suuttunut eräälle kaverilleen samasta asiasta. Tämä oli alkanut viisastella, miten meidän jokaisen on oltava valmis siihen, ettei meitä eräänä päivänä enää tarvita. Se on väistämätöntä! Eikä sitä kannata ottaa itseensä, se pitää vain kestää! Näin sanoessaan tämä kaveri oli istunut komeassa huvilassaan kuin itsensä pinkeäksi imenyt punkki. Aina kun Bruno muisti asian, viha leimahti hänessä. Saamarin neropatit, aina jauhamassa kaiken maailman perikadoista ja maailmansodista, ja itse he kylpevät yltäkylläisyydessä!

”Mutta otithan sinä joskus mainoskuviakin”, äiti jatkoi. ”Eikö niitä enää tilata?”

Se maailma oli Nadjalle täysin vieras, hän tiesi vain joitain yksittäisiä irrallisia asioita, jotka poika oli maininnut vuosien saatossa. Ei mitään muuta. Ei hänellä ollut aavistustakaan siitä, miten siinä maailmassa tullaan toimeen tai mitä sääntöjä siellä noudatetaan. Hänellä ei ollut yleiskuvaa poikansa elämästä. He tapasivat ani harvoin, Bruno piti häneen yhteyttä vain velvollisuudentunnosta, eikä Nadja tohtinut tunkeilla, sillä pelkäsi pojan etääntyvän itsestään lopullisesti.

”Luuletko, että en vastaa niiden puheluihin?”, Bruno kysyi myrkyllisesti.

”Enhän minä tiedä...”

”Ole sitten hiljaa!”

”Niin mutta...”, Nadja kakisteli.

Hän etsi lohduttavia sanoja, mutta pää oli tyhjä. Nadja maiskutti avuttomana suutaan ja räpytteli kostuvia silmiään. Hänen sisimpänsä vaati häntä sanomaan jotakin. Jotakin, joka ei vaikuttaisi turhanpäiväiseltä höpinältä eikä tyhjältä sanahelinältä, mutta hänen suunsa vain vaikeni.

”Pidin keväällä näyttelyn”, lausahti Bruno. ”Se oli minun juhlanäyttelyni, tai sellaiseksi ainakin tarkoitin sen.”

”Niin, sinä kerroit.”

”Mutta arvaapa, montako ihmistä avajaisiin tuli?”

”En tiedä... Väkeä varmaan oli”, Nadja sanoi.

”Oli joo! Lähetin monta sataa kutsua, mutta paikalle tuli vain muutama ystävä ja tuttu. Kourallinen ihmisiä!”

”Eihän tuosta nyt kannata...”, yritti äiti lohduttaa.

”Sano nyt vielä, että pää pystyyyn vaan”, Bruno tokaisi hyökkäävästi.

”Muuta ei voi.”

”Tuo on, tiedätkö, typerin neuvo, jonka olen koskaan kuullut! Pää pystyyyn! Pidä lippu korkealla! Mitä vielä? Usko parempaan huomiseen?!”

”Enhän minä pahalla...”

”Mitä helvettiä sinä siinä viisastelet, häh?”

”Onhan sinulla ennenkin ollut näyttelyitä.”

”Se oli sata vuotta sitten! Ei sitä enää kukaan muista!”

Samaan hengenvetoon sanonut lauseet sinkosivat keittiön poikki kuin tuomio ilman valitusoikeutta.

”Niin mutta... asiat voivat aina muuttua”, Nadja mutisi.

”Niinkö uskot?”, poika kysyi pistävästi.

Nadja nyökkäsi, mutta hieman epävarmasti.

”Just! Itsehän sinä olet oikein elävä esimerkki siitä, vai mitä?”, tiuskaisi poika synkkänä.

”Eihän sinun tarvitse tehdä niin kuin minä tein, en minä osannut...”

Keittiöön virisi jännittynyt hiljaisuus. Bruno käsitti, ettei kannattaisi sanoa enempää, mutta pitkään pidätely sisäinen pakko otti vallan.

”Minun ei olisi pitänyt törsätä rahojani siihen näyttelyyn”, hän sanoi lähinnä itselleen. ”Minulle sanottiin, että pura jo tuo näyttely, turhaan tuhlaat rahojasi tilanvuokraan, ei kukaan käy noita kuvia katsomassa.”

”Tämä vain on sellaista aikaa”, äiti tokaisi. ”Ei sille mitään mahda.”

”Niinpä, mutta minut on pyyhitty pois kuvioista lopullisesti!”, puuskahti poika.

Lyhyen kipeän hetken ajan heidän katseensa kohtasivat, sitten Bruno kääntyi ja lähti harppomaan kohti ovea, jotta pääsisi vihdoinkin eroon tästä painostavasta keskustelusta.

”Ei kai kukaan voi ketään toista mistään pyyhkiä”, äiti huusi hänen peräänsä.

”Sehän se onkin juuri kaikkein pahinta”, sanoi Bruno ja pysähtyi.

”Mikä?”

”Se, etten itsekään enää usko itseeni. Se usko vähenee päivä päivältä.”

Ovi kolahti kiinni. Nadja katsoi ikkunasta ulos, siellä sataa tihutti.

TIINA LAANEM

Tiina Laanem (s. 1974) on ollut ehdolla Tuglasin novellipalkinnon saajaksi vuosina 2002 ja 2014 novelleillaan *Tigedad tähed* ja *Estonian Hikikomori*. *Pildilt kukkujad* on hänen kolmas romaaninsa. Se kertoo yhden perheen ja kolmen sukupolven vaiheista Viron lähihistorian käännekohdissa. Tarina alkaa sotia edeltävästä ajasta ja nuoren taiteilijan, Emmin, pyrkimyksistä elää itsensä näköistä elämää. Kerronnan toinen linja kulkee nyky-Virossa. Siinä seurataan Emmin pojanpoikia Brunoa ja Marvinia, jotka etsivät itseään ja paikkaansa kilpailuyhteiskunnan paineessa.

• • •

VARJA ÄROLA on helsinkiläinen kääntäjä ja tulkki. Hänen viimeaikaisia suomennoksiaan ovat Tiit Palun näytelmä *Eläintarinoita* (2017), Triin Soometsin runokokoelma *Olemisen ompelet* (2016) yhdessä Anniina Ljokkoin kanssa sekä Elmo Nügasen elokuva *1944* (2015).

9

SVEN VABAR

SUOMENTANUT ANNIINA LJOKKOI

KATUTAITEILIJAT

LETTE VARMASTI TÖRMÄNNEET KAUPUNGILLA VÄHINTÄÄN JOHON-kin niistä lukuisista, kummastusta herättävistä graffiteista, jotka usein muistuttavat mustavalkoisia sarjakuvia mutta joiden merkitystä on melko mahdoton ymmärtää. Kuvat on tehty erilaisilla tekniikoilla – yksinkertaisesti maalaamalla suoraan seinälle, jäljentämällä sapluunoilla tai kiinnittämällä liisterillä – mutta niiden käsiala on yleensä tunnistettavissa samaksi. Tai oikeastaan niissä voi selvästi havaita kahta erilaista käsialaa, vaikka ne silti muistuttavat monilta osin toisiaan. Molemman tyyllisissä graffiteissa ihmiset näyttävät epätavallisen kontrastisilta, aivan kuin ne eläisivät Kuussa, jossa niiden

ympärillä ei ole ilmakehää. Kuvat ovat miellyttäviä ja huomattavan taitavasti tehtyjä, vaikka niistä ei ihan täysin ota selvää, mitä ne lopulta yrittävät sanoa tai symboloida. Joskus niissä on myös tekstiä, jopa virokseksi, mutta se sekoittaa asiaa entisestäänkin, sillä kirjoitettujen sanojen merkitys ja niiden keskinäinen yhteys jää täydelliseksi mysteeriksi. Toisinaan taas näyttää siltä, etteivät riviin ladotut kirjaimet muodosta yhtäkään tunnistettavaa kieltä. Ja toisinaan saamme nähdä joitakin hieroglyfin kaltaisia, käsittämättömiä piktogrammeja. Ne näyttävät vähän siltä kuin niiden tekijät olisivat lapsia, jotka yrittävät leikillään keksiä ”oman kirjoituksen”, piktogrammien tai hieroglyfien järjestelmän. Ainakin minusta oli lapsena hauskaa tehdä aika ajoin sellaisia kokeiluja.

Ja totta puhuen tässä saattaa olla kyse samasta asiasta: joku, joka niitä kuvia, sanoja ja merkkejä niin nätisti piirtää seinille, yrittää mielestäni samalla tavoin luoda omaa kieltä, uutta kommunikointijärjestelmää. Tai yritti. En ole varma, onko ihminen nimeltä Kaido Pikne enää keskuudessamme. On myös mahdollista, ettei niitä ihmisiä ole yksi vaan kaksi. Tai jopa useampi! Fakta on joka tapauksessa se, että niitä kuvia ja viestejä ilmestyy seinille edelleen.

Kaido Pikne oli erään kaverini paras ystävä. Hänen tarinansa, jonka nyt aion kertoa teille, onkin peräisin tältä kaveriltani, ja yritän sitä välittäessäni pysyä niin hyvin totuudessa kuin mahdollista. Kannattaa kuitenkin pitää mielessä, että kaikki tässä esitetyt tulkinnat ja motiivit ovat minulta peräisin. Mitään objektiivista katetta niillä ei ole. Tähän tarinaan liittyy niin paljon hämärää, että mahdollisia tulkintoja voi olla useita, myös minun omastani kovasti poikkeavia.

Kaido Piknen tarina on seuraava: Hänellä oli tyttöystävä, jonka kanssa he olivat olleet jo vuosia yhdessä. Aluksi Pikne ei itse tehnyt graffiteja, mutta hänen tyttöystävänsä, jonka nimi oli Sirle ja joka opiskeli Taidekorkeassa, oli todella kiinnostunut graffititaiteesta ja piirsi paljon itsekin. Hän oli sen genren todellinen fani ja tekijä.

Häntä itse asiassa kiehtoivat graffitit paljon enemmän kuin nahkakoristelu, jota hän opiskeli Taidekorkeassa keskinkertaisin tuloksin. Graffititaide näytti olevan hänen todellinen kutsumuksensa. Hän luki ja etsi siitä ahkerasti tietoa kirjoista ja internetistä ja ennen kaikkea tietysti harjoitti graffititaidetta käytännössä kaupungin eri kohteissa. Onkin varmaan hänen ansiotaan, että Tarttoon on viime vuosina alkanut ilmestyä ensiluokkaista graffititaidetta ja että Tartosta on alettu puhua Viron graffitipääkaupunkina. Epäilemättä kaikki graffitin harrastajat nauttivat hänen tyylistään ja taidostaan, mutta ei voi vähimmässäkään määrin väittää, että hänestä olisi tullut mitään Banksyn kaltaista tähteä. Hänen kuvissaan ei ollut sitä nykytaiteelle ominaista poliittista tai sosiaalista jännitettä. Aivan kuten Pikne myöhemmin, hän teki melko obskuuria graffititaidetta, jolla ei ollut selkeää sanomaa. Siitä saattoi huomata vain joitakin viitteitä kirjallisuuteen ja satuhahmoihin. Voi olla että se hämäryys ja ”selkeän sanelman” puuttuminen vähän verottikin Sirlen kuuluisuutta, jota hän ei tosin juuri tavoitellutkaan. Sirle ei tehnyt ”todellisesta henkilöllisyydestään” ja omien teostensa tekijyydestä mitään banksylaista mysteeriä, mutta hän pidättäytyi puhumasta taiteestaan ja selittämästä sitä. Graffitipiireissä, kuten nykytaiteessa muutenkin, oli sellainen suhtautuminen melko poikkeuksellista, ja niinpä Sirle ei ollutkaan paljon tekemisissä toisten taiteilijoiden kanssa eikä tehnyt heidän kanssaan yhteistyötä.

Kiinnostavaa on muuten myös se, että Sirle ei pyrkinyt tekemään graffitejaan kovin näkyviin paikkoihin. Ennenmin hän kallistui toiseen ääripäähän ja toteutti töitään melko syrjäisissä paikoissa: hylätyissä taloissa, kellareissa, parkkihalleissa ja pusikoituneilla ja hylätyillä tehdasalueilla, joilla ei liikkunut kodittomien lisäksi juuri muita... Niin että Sirlen ihailijoiden piti nähdä melko paljon vaivaa löytääkseen hänen työnsä. Voi olla, että hänellä oli ”piisseejä”, joita ei ollut nähnyt kukaan muu kuin hän itse, sekä Pikne, joka taval-

lisesti kulki hänen mukanaan joka paikassa ihan jo turvallisuus-
syistä. Vaikka ei Sirle nyt niin kovin tuottelias taiteilija ollut. Jollei
hän tuntenut olevansa vireessä, hän kolusi muuten vain kaupungin
kummallisimpia paikkoja. Sitä hän teki todella paljon, ja Pikne oli
aina kuin mahdollista hänen mukanaan. Piknellekin se oli mieluista,
hänellä ei ollut mitään sitä vastaan, mutta epäilemättä ideat heidän
retkilleen tulivat juuri Sirleltä. Pikne olisi ilmeisesti halunnut olla
vähän enemmän kotona ja kavereiden seurassa. Sirle vaali heidän
suhdettaan, mutta erityinen koti-ihminen hän ei ollut. Kotona hän
keskittyi lähinnä graffajuttuihinsa ja suunnitteli, missä vielä voisi
koluta ja maalata. Sirlen todellinen koti oli kaupunki.

He kävivät Piknen kanssa usein yöllä kaupungilla. Tyttö piirsi,
maalasi, liimasi tai spreijasi töitään, Pikne valvoi kauempana, ettei
paikalle osuisi poliisia tai ketään kantelupukin oloista kaupunkilaista.
Sirlen tyyli muistutti myöhempiä Piknen kuvia; epäilemättä Pikne,
joka oli alun perin melko keskinkertainen piirtäjä ja vailla alan koulu-
tusta, oppi käsialansa Sirleltä. Mutta vasta Sirlen katoamisen jälkeen.

Se tapahtui täysin järjenvastaisella tavalla. Pikne ja Sirle olivat
kolmisen vuotta sitten kesällä noin kolmen aikaan yöllä joen rannalla.
Sirle maalasi siellä niin sanotussa ”Vapaudensillan galleriassa”, joka
sijaitsi Laikadun uuden ison sillan alla, ja Pikne oli vahdissa ylhäällä
sillalla. Kun Pikne jossain vaiheessa huomasi kauempaa lähestyvän
poliisiauton ja kiirehti sillan alle Sirlen luo, tyttö oli kadonnut. Häntä
ei yksinkertaisesti ollut missään. Pikne juoksi sillan alla edestakaisin,
mutta ei nähnyt ristin sielua, ei edes ketään vierasta ihmistä. Oliko
Sirle voinut pudota Emajoen ruosteiseen, mutaiseen, sameaan virtaan?
Sillalla oli ollut täysin hiljaista, yhtäkään autoa ei mennyt, kauempaa
oli kyllä kuulunut muutama kalan pulahdus ja parin sorsan kaaka-
tus, mutta Pikne ei ollut kuullut yhtään suurempaa molskausta, joka
olisi viitannut ihmisen putoamiseen jokeen. Ei myöskään mitään
hätähuutoja tai avunpyyntöjä. Pikne juoksi ympäriinsä molemmilla

rannoilla, harhaili pimeässä puistossa, huusi ja huusi Sirleä, mutta oli jo kymmenen-viidentoista minuutin kuluttua valmis soittamaan poliisille. Yksi poliisipartio tulikin paikalle ja kutsui toisenkin apuun, mutta ketään ei löydetty.

Kaksi sukeltajaa painui sillan alle jo seuraavana päivänä. Sen jälkeenkin sillan ympäristöä ja joenpohjaa kauempaakin haravoitiin useita kertoja. Lehtiin ja ympäri kaupunkia – kiinnostavaa kyllä myös Sirlen itsensä tekemien graffitien päälle ja viereen – kiinnitettiin etsintäkuulutukset. Järjestettiin valtakunnallisia etsintäoperaatioita, joihin osallistui viranomaisia, Sirlen ystäviä sekä täysin vieraita vapaaehtoisia. Olihan nyt jo koko tasavallan tiedossa, että Sirlellä oli tapana koluta epäilyttävissä paikoissa. Mutta Sirle oli kadonnut ja on sitä vielä tänä päivänäkin.

Sirlen katoamistapa oli sen verran mystinen, että spekulatioille siitä, olisiko hän itse saattanut riistää itseltään hengen, ei jäänyt juuri sijaa. Jonkin verran sitä silti pohdittiin yrityksenä löytää täysin absurdille tapahtumalle edes jonkinlainen selitys. Viisastelu ei kuitenkaan johtanut mihinkään, sillä Sirlellä ei näyttänyt olevan pienintäkään itsemurhamotiivia. Sirle, siis 26-vuotias aikuinen nuori nainen, ei ollut psyykkisesti epävakaa tai tasapainoton, hänen elämässään oli kaikki enemmän tai vähemmän kunnossa ja heidän suhteensa Piknen kanssa oli enimmäkseen onnellinen. He olivat molemmat luonteeltaan rauhallisia, eivät ailahtelevainen tai riitaisa pari. Vaikka eihän toisen ihmisen sisälle koskaan näe, varsinkaan jos hän on arvoituksellisesti kadonnut.

Mitä poliisiin tulee, niin he epäilivät tietysti kaikkein eniten Pikneä, sillä puhtaasti objektiivisesta, etäisen kylmästä poliisinäkökulmasta katsoen tuntui kaikkein loogisimmalta, että Pikne tappoi Sirlen. Yksikään ristikuulustelu tai Piknen psyykkisen tilan arviointi ei kuitenkaan tukenut syytöksiä. Piknellä ei ollut siihen mennessä ollut minkäänlaista kosketusta poliisiviranomaisiin. Hän oli taide-

historian maisteri ja työskenteli taidemuseossa tutkijana. Hänen gradu -työnsä aiheena oli muuten ollut Tarton kaupunkitilan kuvaaminen maalaustaiteessa baltiansaksalaisista alkaen. Hän oli, kuten sanotaan, erittäin rauhallinen ja tasapainoinen ihminen, väkivalta oli hänelle vierasta, hän ei käyttänyt päihteitä, ei polttanut eikä kovin paljon juonutkaan. Teoria, jonka mukaan Pikne olisi tappanut Sirlen, tuntui kaikista, jotka Pikneä vähänkin tunsivat, täysin naurettavalta.

Se siitä siis, Sirlä ei löydetty, ja hänen läheistensä oli vain pakko jatkaa elämäänsä. Piknelle se oli melko tuskaista ja vaivalloista. Ensimmäiset kaksi kuukautta hän oli täydellisessä šokissa ja lamaan-tunut eikä pystynyt käytännössä tekemään mitään. Onneksi poliisi ei vanginnut häntä epäiltynä rikoksesta, vaikka sitä aluksi harkittiin, vaan tyytyi kuulustelemaan Pikneä hänen äitinsä kodissa, jossa Pikne Sirlen katoamisen jälkeen asui. Turvallisessakaan ympäristössä läpi viedyt kuulustelut eivät tietenkään vieneet hänen tilaansa parempaan suuntaan. Hän ei poistunut asunnosta, söi olemattoman vähän ja laihtui nopeasti. Hänen äitinsä kuitenkin huolehti hänestä; myös kylässä käyvät ystävät yrittivät nostaa hänen mielialaansa.

Hiljalleen Pikne näyttikin taas heräävän eloon. Hän alkoi taas käydä ulkona. Kaverini oli usein hänen mukanaan. Kuten hän minulle kertoi, Pikne ei näyttänyt kokonaan menettäneen tasapainoaan suuresta surustaan huolimatta, ja niinpä kaverinikaan ei pelännyt, että Pikne olisi yrittänyt tehdä itselleen jotain. Hän oli järkevän oloinen kuten ennenkin. Kaveri tarjosi hänelle ulkona käydessä vain seuraa ja lohtua. He kävivät kahdestaan siinä pienessä asunnossa, jossa Pikne ja Sirle olivat vuosia asuneet. Pikne katseli vanhoja kuvia ja muisteli mennyttä aikaa. Mutta kuten sanottu, Sirle ei ollut erityinen koti-ihminen. Hänen elämänsä tähtihetket oli sittenkin koettu Piknen kanssa kaupungilla luuhatessa ja maalatessa. Niinpä ei ollut ihme, että Pikne viihtyi vanhan kotinsa sijaan paremmin kaupungilla, jossa jalat veivät häntä kuin itsestään niihin paikkoihin, joissa oli vielä

jäljellä Sirlen tekemiä graffiteja. Koko kaupunki oli täynnä Piknelle merkityksellisiä, intiimejä paikkoja. Jos Sirlen kummallisia, kryptisiä, surrealistisia graffiteja oli ylipäättään mahdollista jotenkin ”ymmärtää”, niin kaikkein parhaiten siihen pystyi epäilemättä juuri Pikne.

Pikne alkoi vähitellen kuvata Sirlen töitä, ja hän yritti myös kykyjensä mukaan kohennella niitä, sillä graffitin elinikä ei luonnollisesti ole kovin pitkä. Sirellähän oli kotona tallessa kaikki onnistuneimmat sapluunat, joiden avulla pystyi nopeasti ja helposti spreijaamaan uusia kuvia. Pikne myös tulosti Sirlen tiedostoista paperikuvia ja liimasi niitä paikkoihin, joista sama kuva oli revitty pois. Ainoastaan tyhjästä Pikne ei osannut piirtää ja maalata kovin hyvin, ja sen hän tiesi itsekin. Niinpä hän ei yrittänytäkään palauttaa perinteisemmillä tekniikoilla tehtyjä Sirlen töitä, ja se selvästi harmitti häntä. Hän halusi korjata sen puutteen. Hän alkoi intensiivisesti, suorastaan fanaattisesti, pakonomaisesti harjoitella piirtämistä. Sirlen graffitien vaalimisesta, niiden hengissä pitämisestä tuli hänen elämänsä pääsisältö. Hän luki alan kirjoja, joita Sireltä oli jäänyt, ja etsi netistä samoja aineistoja, joihin Sirelkin mitä ilmeisimmin oli tutustunut. Muutaman kuukauden kuluttua hän piirsikin jo paljon paremmin; puhtaasti teknisesti hänestä oli tullut vähintään paikallisella tasolla verrattain hyvä graffititaiteilija, vaikkakaan hän ei luonut omia kuvia, vaan ainoastaan ”restauroi” Sirlen töitä ja nyt jo ”palautti” niitä piirtämällä uudelleen Sirlen pois pestyjä tai päälle piirrettyjä kuvia. Piknestä oli joiltakin osin tullut todella omaperäinen ”taideväärentäjä”, joka kuvia tehdessään pyrki jättämään vaikutelman, kuin ne olisivat nyt jo graffitipiireissä legendaarisiksi muuttuneen Sirlen tekemiä. Jutut Piknen pyrkimyksistä levisivät jonkin verran, ja jotkut Sirlen taiteen ihailijat paheksuivat Piknen toimintaa. Toiset taas antoivat sille hyväksyntänsä. Sillä kuka nyt oikeastaan on graffitin tekijä? Tekijyys kun on tässä taiteenlajissa vähän monimutkaisempi juttu; taidetta luovien subjektien identiteetti on alusta alkaen ollut

epäselvä ja salaperäinen. Identiteeteillä leikittely ja niiden salailu on osa graffitia. Niinpä monet graffitiharrastajat ymmärsivät, että Piknen puuhastelu traagisen kohtalon kohdanneen Sirlen taiteen parissa toi tämän taiteeseen suorastaan uusia, jännittäviä ja liikuttavia lisävahteita. Koko se inhimillisen surullinen tarina Sirlen kuvien takana vain lisäsi niiden kuuluisuutta. Siitä kirjoitettiin jopa parissa yhdysvaltalaisessa graffitiblogissa.

Piknen ystäviä alkoi kuitenkin huolettaa se pakkomielteisyys, jolla tämä nyt omisti kaiken vapaa-aikansa Sirlen jälkeenjääneistä töistä huolehtimiselle. Se alkoi tuntua jo vähän tasapainottomalta. Piknen olisi sittenkin jo pitänyt yrittää elää normaalia elämää, käydä töissä ja vaikka aloittaa tohtoriopinnot, kuten hänen suunnitelmansa oli ollut. Hän ei ollut tehnyt graduaan Tarton kaupunkitilan kuvaaamisesta maalaustaiteessa ainoastaan tutkinnon takia, vaan aihe oli syvästi kiinnostanut häntä. Hän oli saanut työstään runsaasti kehuja ja oli suunnitellut aiheen tutkimusta jatko-opinnoissa. Toisin sanoen Piknen olisi pitänyt elää omaa elämäänsä eikä kokonaan omistaa sitä Sirlen muiston vaalimiselle tai suorastaan Sirlen elämän stimuloimiselle, sillä se oli tytön katoamishetkestä lähtien ilmeisesti tuomittu jäämään ikuisesti elämättä. Eihän Pikne voinut elää koko loppuelämänsä kadonneen, ja sanotaan nyt suoraan, mitä ilmeisimmin kuolleen ihmisen varjona. Toisaalta hän oli kuitenkin saanut elämänhalunsa takaisin ja ehkä jopa elämänilonsakin. Hän touhusi kyllä jatkuvasti Sirlen graffitien kimpussa, mutta oli taas innostunut, tapasi ihmisiä, nauroi ja vitsaili.

Niin tai näin. Tekisi mieli sanoa, että pian Pikne pääsikin yli kadonneen Sirlen varjona elämisestä. Jossain mielessä se on totta. Hän ei puuhannut enää, ainakaan koko aikaa ja ainoastaan, Sirlen teosten ”palauttamisen” parissa. Mutta tarina alkoi saada käsittämättömiä käänteitä.

Piknen yksi mielipaikoista oli siellä Vapaudensillan alla, missä Sirle oli kadonnut. Kuten kaverini kertoi, Pikne ei tuijottanut tummaan virtaan ahdistuneena eikä muistellut itkien tuota surullista yötä. Sen sijaan hän katseli aina Sirlen äkisti kesken jäänyttä työtä, mitä muuten katoamisen jälkeisinä kuukausina ei kukaan ollut rohjennut sutata eikä ”jyrätä”. Siitä oli pitänyt tulla perinteisen tyylinen graffiti, tietyillä väreillä maalattu, ja sen toteuttamiseen olisi kulunut jonkin verran aikaa. Sen vuoksi Pikne olikin vahtinut sillalla, että Sirle oli saanut rauhassa keskittyä työhönsä. Sirle oli kuitenkin saanut valmiiksi vasta vaalean pojan pään ja sen taustalle huoneen nurkan, jota peitti tähtitaivasta kuvaava tummansininen tapetti. Samanlainen tähtitaivas näkyi myös ikkunasta pojan selän takaa. Siinä kaikki, pojan vartalo ja muu huone olivat jääneet maalaamatta. Kukaan ei saanut tietää, mitä Sirle oli vielä aikonut kuvaan maalata. Pikne vieraili tuossa paikassa melkein joka päivä. Hän vajosi Sirlen kuvaa katsoessaan kuin transsiin; hän keskittyi siihen kuin buddhalaiset meditoijat, jotka syventyvät pyhiin mandaloihin. Pikne saattoi tuijottaa kuvaa siinä mielentilassa vaikka tunnin yhteen menoon reagoimatta kaverien yrityksiin puhutella häntä. Samalla hänestä tuli myös muuten epäsosiaalisempi, vaikka se ei ollut enää sitä apaattista depressiota, joka hänet oli vallannut Sirlen katoamisen ja tuloksettomien etsintöjen jälkeen. Se oli fanaattista, pakkomielteistä keskittymistä tiettyyn toimintaan, jonka vuoksi rauhalliseen arkeen ja ystävien kanssa juteluun ei yksinkertaisesti jäänyt aikaa.

Jossain vaiheessa Piknen ystävät huomasivat, että tuo Sirlen kuuluisa, kesken jäänyt työ oli maalattu valmiiksi. Poika ja tähtitaipettinen huone näkyivät kuvassa nyt kokonaan täydessä loistossaan. Lähempää katsoen näki, että tapetissa ei ollut ainoastaan tähtiä vaan graffitille epätavallisen hienosti ja yksityiskohtaisesti kuvattuja pikuruisia spiraalin muotoisia galakseja. Ne olivat suunnilleen sellaisia kuin kuuluisassa Hubblen avaruustelekoopilla ottamassa kuvassa

universumin kaukaisimmasta näkyvästä osasta, jota kutsutaan englanninkielisellä nimellä Hubble Deep Field. Samat galaksit näkyivät myös ikkunasta pojan selän takaa. Muualla huoneessa lojui lattialla täysin tavallisia leluja – autoja, lelukaivureita, hyrrä, ehkä kaleidoskooppi. Pojalle itselleen oli piirretty avaruuspuku, joka jostain syystä loi vaikutelman kuin se ei kuuluisi ihmiskosmonautille, vaan jollekin ulkoavaruuden hahmolle. Pojalla ei ollut päässään kypärää, hän piti sitä kädessään, ja vaikka poika oli suloinen, hänen silmänsä olivat vähän oudon venyneet ja tummat; eivät välttämättä ihmisen silmät. Mielestäni niitä silmiä oli myöhemmässä viimeistelyvaiheessa muutettu; aiemmin ne olivat olleet ihan tavalliset ihmispojan silmät. Mutta saatan myös erehtyä.

Oli tietysti ihan loogista, että Pikne oli piirtänyt Sirlen katoamishetkellä kesken jääneen työn valmiiksi. Kuva oli tunnistettavasti Sirlen tyyliä, jota kukaan ei hallinnut nyt paremmin kuin Pikne, joka oli auttanut Sirleä taiteen teossa ja myöhemmin entisöinyt tämän kuvia. Mutta oli hätkähdyttävää, miten hyvä kuva se oli! Kyseessä oli todellinen mestariteos, joka kuului epäilemättä Sirlen parhaimpiin töihin, tai oli ehkä jopa niistä paras, kuten eräs Piknen ystävistä sanoi. Se vain ettei se ollut Sirlen tekemä! Vaan Piknen, kenenpä muun. Piknen paras ystävä kertoi kysyneensä Pikneltä, oliko tämä löytänyt kotoa Sirlen tekemän luonnoksen, sillä siihen mennessä Pikne ei ollut tehnyt omasta aloitteestaan ja mielikuvituksestaan vielä yhtäkään työtä, ei ”Sirlen tyyllillä” eikä millään muullakaan tyyllillä. Pikne ei ollut heti vastannut mitään, oli vain vaiennut kuin muuri. Lopuksi hän oli katsonut ystävänsä silmiin ja vakuuttanut, että sen kuvan maalasi Sirle! Enempää ei Piknestä saatu puristetuksi ulos. Jos hän ylipäänsä vastasi kysymyksiin, hän sanoi vain: ”En minä tiedä, en minä tiedä. Minä en vielä tiedä.”

Mitä se sitten tarkoitti? Halusiko Pikne sanoa tietävänsä, että Sirle elää – ja vieläpä täällä Tartossa – ja jatkaa graffitiensa tekemistä?

Sille kysymykselle Pikne vain hymyili surullisesti ja pudisteli päätään. Aivan kuin hän olisi itse asiassa, toisin kuin me kaikki toiset, täysin varma, että ei, Sirle ei ole elossa. Mutta mitä hän tarkalleen tunsikaan ja tarkoitti, jäi hämärän peittoon. Kaikki oli kuitenkin jo siinä pisteessä, että Piknen ja myös Sirlen läheiset alkoivat huolestua miehen terveydestä. Pikne tietysti katui, että oli ylipäättään sanonut mitään. Äitinsä ja toisten rauhoittamiseksi hän kävi kuitenkin psykiatrilla, jossa ”ei myöntänyt mitään eikä toisaalta kieltänytkään”, toisin sanoen hämäsi psykiatria puheillaan. Väitetään, että kadonnut Sirle piirsi itse keskeneräisen työnsä valmiiksi, hän ei perunut. Psykiatri pani Piknelle diagnoosiksi trauman jälkeisen stressihäiriön ja hänen puoleltaan asia oli sillä selvä, koska huolimatta harhaluuloilta vaikuttavista pakkomielteistään Pikne oli enimmäkseen rauhallinen: hän keskusteli järkevästi ja puhui ihmisten kanssa, kun ne lähestyivät häntä. Hän säilytti elämänhallintansa, kävi taidemuseolla töissä eikä hänen käytöksensä ollut vähimmässäkään määrin hysteeristä tai ”uhaksi yhteiskunnalle”. Niinpä Piknen annettiin elää elämäänsä niin kuin hän halusi ja toivottiin, että hänen mahdolliset harhaluulonsa ajan myötä katoaisivat.

Rehellisesti sanoen me kaikki, jotka Piknen lisäksi arvostimme Sirleä ja hänen taidettaan, emme olleet ihan loppuun asti varmoja siitä, kärsikö Pikne harhoista. Kuva Vapaudensillan alla oli nimittäin sen verran mestarillinen ja sen verran Sirlen tyylinen. Olisiko piirustustaidoiltaan keskinkertainen Pikne, olkoonkin että oli fanaattisesti harjoitellut edeltävät kuukaudet, pystynyt luomaan jotain niin ainutlaatuista? Vaikka se oli ainoa järkeenkäypä selitys, se oli myös yksinkertaisesti mahdotonta!

Ja aina mahdollisemmaksi kaikki muuttui karaten pian täysin käsistä. Kaupunkikuvaan alkoi nimittäin ilmestyä täysin uusia graffiteja, joiden tyyli oli entisen lailla täyttä Sirleä, mutta ne eivät kuitenkaan olleet ainoastaan yhtä hyviä kuin aikaisemmat ”autenttiset Sirlet”, vaan monien mielestä vieläkin parempia! Kun me kysyimme

Pikneltä, olivatko ne hänen tekemiään, hän ei joko vastannut mitään tai mutisi jotain epämääräistä, ilmeisesti siksi, ettei häntä pidettäisi hulluna. Oli kuitenkin selvä, että todellisuudessa hän olisi halunnut sanoa niiden olevan Sirlen tekemiä. Kaiken lisäksi hän alkoi tehdä graffiteja myös itse. Niiden hän tunnusti avoimesti olevan hänen itsensä tekemiä, ja toden totta, ne olivatkin erilaisia kuin uudet, niin sanotut ”Sirlen tekemär”, vaikkakin tyyllillinen läheisyys oli melko suuri. Lisäksi ne olivat tasoltaan ihan kelpoja, mutta ”Sirlen kuviin” verrattuna kuitenkin huomattavasti kehnompia! Saattoiko siis olla mahdollista, että yksi ja sama taiteilija teki töitä kahdella eri käsialalla, ja lisäksi vielä yhdellä niistä huomattavasti paremmin kuin toisella?

Hämmästyttävimpiä olivat työt, jotka näyttivät siltä kuin ne olisivat Piknen ja Sirlen yhteisprojekteja. Sellaisista töistä jokin osa oli aivan kuin Piknen tekemä ja jokin osa Sirlen. Tämä kaikki herätti Piknen ja Sirlen ystävissä levottomuutta. Koska meidän ei onnistunut puristaa Piknestä mitään ulos, yrittivät jotkut salaa vakoilla häntä nähdäkseen, eikö hän tosiaan tehnyt ”Sirlen graffoja” itse. Havainnot eivät kuitenkaan tukeneet epäilystä. Pikne nähtiin vain toistuvasti tekemässä omia graffitejaan, jotka muuten kehittyivät nopeasti aina vain paremmiksi. Vaan mene ja tiedä, jos hän kerran kehittyi teknisesti sellaista vauhtia, niin ehkä hänellä hioutuivat myös muut taidot, joita ammattitaiteilija saattaa tarvita, kuten kyky piilotella itseään, harhauttaa seuraajia ja kadota tarvittaessa. Joka tapauksessa on vaikea keksiä tilannetta, johon sana ”skitsofreeninen” sopisi paremmin, kuin Pikneen ja hänen toimintaansa. Ainoa kysymys oli, vallitsiko skitsofrenia Piknen mielessä vai (myös) kaikkialla kaupunkitilassa hänen ympärillään, meidät mukaan lukien.

Tilanne oli joka tapauksessa muuttunut niin oudoksi, etteivät Piknen ystävät olleet enää varmoja siitä ainoasta järkeenkäyvästä selityksestä, jonka mukaan Pikne itse piirsi niin sanotut uudet Sirlen työt. Hänen paras ystävänsä, jolta minä koko tarinan kuulin, kertoi,

että hänen oli onnistunut voittaa Piknen luottamus takaisin osoitamalla täysin vilpittöntä hämmennystä ja vakuuttamalla, ettei hän ollut enää lainkaan varma Piknen psyykkisistä häiriöistä. Niin Pikne suostui jälleen puhumaan hänen kanssaan siitä, mitä hän todella ajatteli, koki ja tunsu.

Pikne ei ollut ainoastaan sitä mieltä, että Sirle elää jollakin aavemaisella tavalla yhä meidän keskuudessamme täällä Tartossa ja jatkaa oman taiteensa tekemistä. Pikne väitti myös, että Sirle on häneen yhteydessä omien kuviensa kautta, ja hän puolestaan Sirleen omien kuviensa kautta. Eivätkä Sirlen viestit olleet tarkoitettu vain hänelle, vaan myös toisille Sirlen läheisille. Itse asiassa ne olivat kaikille, joilla oli kyky ymmärtää. Valitettavasti vain kukaan muu kuin Pikne ei ymmärtänyt Sirlen taidetta, tämän ainoa kommunikointikanavaa. Ainakin Pikne uskoi niin. Heidän kahden välille oli muodostumassa oma kieli, graffitikieli, yhteys Piknen ja Sirlen välille, tämän ja toispuoleisen maailman välille. Ja se oli sivullisille täysin käsittämätöntä. Täysin selvää se ei ollut missään nimessä myöskään Piknelle, mutta hän jatkoi harjoittelua ja oppi hallitsemaan uutta kieltä aina paremmin.

Heidän yhteydenpitonsa muuttui ajan myötä intensiivisemmäksi, vaikkei se juurikaan näkynyt ulkopuolelle, sillä niin Pikne kuin ”Sirlekin”, kuka tuo sitten todellisuudessa olikin, loi kuviaan mieluummin syrjäisiin paikkoihin. Kuvia kertyi, niistä tuli aina vain parempia (varsinkin Piknen kuvista; ”Sirlen kuvathan” olivat olleet fantastisia alusta alkaen) ja käsittämättömpiä. Pikne syventyi aavemaiseen yhteydenpitoonsa siinä määrin, ettei pystynyt enää hoitamaan muita velvollisuuksiaan ja sai läheistensä ponnisteluista huolimatta lähtöpassit työpaikaltaan – siitä huolimatta, että hänen työnsä taidemuseossa oli ollut aikataulultaan melko joustavaa eikä edes kovin voimille käyvää. Sitäkin surullisempaa oli, että Pikne kävi enää ani harvoin kotona tai äitinsä luona eikä pitänyt yhteyttä kavereihinsa, elleivät ne sitten

etsineet häntä käsiinsä jostain jättömailta tai puistoista. Kotona ja työpaikalla Piknellä ei ollut Sirleä. Sirle oli kaikkialla kaupungilla – siltojen alla, hylätyissä taloissa, supermarkettien takapihoilla, jäteläksäissä, neuvostokaupunginosa Hiinalinnan autotallilabyrinteissa. Pikne halusi vain olla Sirlen lähellä, tai oikeastaan Sirlen keskellä, Sirlen sisällä. Koko kaupunki oli Piknen näkökulmasta sirleytynyt. Piknen koti ja intiimi sfääri oli kaupunki, hänellä oli hyvä olla julkisilla paikoilla, epäpaikoissa, ei-kenenkään-maalla. Vain ihmisten kodeissa hän tunsii olonsa vieraaksi.

Jos asiat olisivat olleet todella huonosti, jos Pikne olisi tullut hulluksi ja ihmisaraksi, jos hän ei olisi huolehtinut ulkonäöstään ja olisi alkanut syrjäytyä, olisi ehkä ollut viisainta toimittaa hänet mielisairaalaan. Mutta kukaan ei halunnut luovuttaa tuota koulutettua, älykäästä ja luovaa ihmistä nykypäivän psykiatria hallitsevalle puuduttavien pillereiden koulukunnalle. Eikä hän sitä paitsi syrjäytynyt. Hän oli kuin olikin tekemisissä äitinsä ja kavereidensa kanssa omaan ystäväliikeseen tapansa, olkoonkin että harvoin. Ja itsestään hän huolehti jopa paremmin kuin todellisen Sirlen kanssa eläessään. Ehkä hän halusi miellyttää häntä kaikkialla kaupungissa ympäröivää aave-Sirleä. Hän pukeutui melko tyylikkäästi ja panosti pieniin yksityiskohtiin. Hän ei ollut silti mikään vanhan ajan dandy puku päällä. Hänellä oli ihan tavalliset nykynuoren vaatteet, vaikka hän piti välillä hattua, hyvin istuvaa samettitakkia ja pillifarkkuja. Peseytymässä ja välillä syömässäkin hän kävi kotonaan ja äitinsä luona. Äiti oli kiinteistöalan ihmisenä verrattain varakas ja maksoi edelleen Piknen asunnon vuokran ja tuki tätä taloudellisesti kaikin tavoin.

Piknen äitiä ja ystäviä rauhoitti tieto siitä, että Pikne muuttui vähitellen rauhallisemmaksi ja onnellisemmaksi. Hänhän tunsii kaupungilla luuhatessaan ja graffitien välityksellä kommunikoidessaan olevansa yhdessä Sirlen kanssa. Kukaan ei rohkennut täysin uskoa sitä. Yleisesti ihmiset tietenkin ajattelivat, että Pikne oli suuresta

surusta vähän tärähtänyt ja piti itsensä ja Sirlen puolesta kuvia maalatessaan dialogia todellisuudessa itsensä kanssa. Piknen palautunut mielenrauha oli kuitenkin tosiasia, ja asian annettiin olla, sillä mitään muuta ei ollut tehtävissä. Piknen äiti pelkäsi vain sitä, että Pikne yöt ja päivät kaupungilla luuhatessaan sattuu roistojen käsiin. Kovin todennäköistä se ei ollut, sillä mies tunnettiin taitavasta suuvärkistään, ja ystävällisyytensä ansiosta hän oli tullut baareissa juttuun ja löytänyt yhteisen kielen jopa todellisten rikollisten kanssa. Lisäksi hän oli melko isokokoinen ja osasi puolustautua myös fyysisesti.

Niinpä Pikne siis eli vähintään vuoden ajan omaa tyyliniekan ja kulkurin elämäänsä, hienotunteisen syrjäytyneen elämää. Hänellä oli hyvät, säänpitävät vaatteet, hän telttaili kaupungin puistoissa ja kaupungin reunoilla ei-kenenkään-mailla, käytti kylmänä aikana laadukasta talvimakuupussia ja tilaisuuden tullen laittoi itselleen retkeilyliikkeestä ostetulla kaasukeittimellä lämpimän ruoan. Hän luovi taidokkaasti kohdatessaan rikollisia ja juoppoja, jotka yksinäisessä sielunhädässään etsivät hänen seuraansa, ja puljasi poliisin kanssa, joka oli pakotettu vastustamaan hänen virallisesti laitonta elämäntapaansa. Pienen kaupungin kytät oppivat kyllä pian tuntemaan hänet ja ymmärsivät, että hänestä ei ollut kenellekään todellista vaaraa, ja katsoivat mahdollisuuksien mukaan sormien läpi hänen luvattomia väliaikaisia majapaikkojaan ja lainvastaista joskin kaunista katutaidettaan. Toisinaan Pikne yöpyi myös hylätyissä taloissa, puistonpenkeillä tai nurmikoilla paljaan taivaan alla. Jostain syystä hänellä oli poikkeuksellisen hyvä terveys. Ehkä hänelle antoi voimia tieto hänen rakkaimpansa läsnäolosta. Vain talvisin, jos pakkanen laski helvetilliisiin lukemiin, hän yöpyi toisinaan äitinsä tai kaveriensa luona.

Meidän yhteinen kaverimme kertoi minulle myös, että ajan myötä Pikne ei kommunikoinut Sirlen kanssa enää ainoastaan graffitien välityksellä. Pikne alkoi saada salaperäisiä viestejä Sirleltä myös täysin sattumanvaraisista yksityiskohdista kaupungissa – tapahtumailmoi-

tuksista, liikennemerkeistä, ilmeisesti myös kaupunkilaisten kasvoilta ja vaatetuksesta. Kaikki meille ihan arkipäiväinen kaupungissa merkitsi Piknelle paljon enemmän, hän luki siitä jotain kielellä, jonka vain hän yksin tunsi, tai mene ja tiedä, ehkä Sirlekin. Mutta graffitit jäivät heille tärkeäksi yhteydenpitokanavaksi jatkossakin. Kauniit, kiehtovat, arvokkaat ja samalla täysin käsittämättömät kuvat jatkoivat ilmestymistään hyvinkin yllättäville ja piilossa oleville pinnoille, jotka kuuluivat – sen verran kuin ihmiset potentiaalisesti saattoivat niitä nähdä – kaikille ja ei kenellekään. Piknen kaunis, kummallinen, hulumielinen ja lainvastainen tarina levisi vaivihkaa niiden keskuudessa, jotka osasivat arvostaa sitä. Raimu Hanson kirjoitti siitä Postimees-lehdessä ja se levisi kansainvälisessä graffitimediassa. Tartossa vieraili jopa eräs espanjalainen graffitiasiantuntija, -taiteilija ja -bloggaaja, joka etsi Piknen käsiinsä ja yritti haastatella tätä, mutta Pikne eivät tietenkään kiinnostaneet graffitit sinänsä. Hän ei antanut haastattelua Raimu Hansonille, espanjalaiselle eikä kenellekään muullekaan. Hänelle taiteilijan asema ja kuuluisuus tuntuivat olevan enemmän tiellä. Hän ei tehnyt taidetta. Sirle oli ehkä joskus ”tehnyt taidetta”, vaikka siitäkään ei enää jälkeenpäin voinut olla varma. Pikne piti yhteyttä rakkaimpaansa. Aivan kuten keskiaikaiset taidemaalarit ja arkkitehdit, jotka eivät luoneet ihmisille vaan Jumalalle, niin eli ja loi Pikne Sirlelle, joka jossain siellä toisella puolella jostain syystä kipeästi tarvitsi häntä. Ja jos Pikne puhui tästä kaikesta, niin vain parille läheisimmälle ystävälleen ja heillekin vain pikaisesti, sillä kukaan ei ihan loppuun asti ymmärtänyt. Yksinäisestä ja päällisin puolin epänormaalista ja kolkosta elämästään huolimatta hän oli kuitenkin aina ystävällinen, rauhallinen ja huumoriin taipuvainen.

Lopulta kävi kuitenkin niin kuin kaikki olivat jostain syystä salaa pelänneet, jopa aavistaneet, kuten jälkeenpäin itseään pettäen viisas-teltiin. Piknekin katosi. Häntä ei ollut enää missään. Kaupungilla ei enää nähty häntä. Taas etsittiin kaikkialta poliisien, ystävien ja

vapaaehtoisten voimin. Todella määrätietoisien, oma-aloitteisten etsimisoperaation käynnistivät Viron graffititaiteilijat, joille Piknestä oli tullut – ja hänen kauttaan Sirlestä vielä enemmän – legenda ja esikuva. Pikne inspiroi toiminnallaan ilmeisesti todella monia nuoria, eikä todellakaan vain töhrimään seinii, vaan paneutumaan katutaiteeseen täydellä intensiteetillä ja vakavuudella. Pikneä ei löydetty, kuten hänen ystävänsä olivat aavistaneet haluamatta tietenkään tunnustaa sitä itselleen.

Mutta hänen kuvansa ilmestyvät seinille edelleen! Yhä edelleen! Eivätkä ainoastaan hänen, vaan myös Sirlen! Joskus ne ovat ”yhteisprojekteja”, joista voi tunnistaa molemman taiteilijan tyylin. Ne löytyvät edelleen ennemmin syrjäisistä paikoista, joista sekä molemman taiteilijan läheiset että heitä arvostavat graffitiharrastajat käyvät niitä etsimässä ja kauhukseen ja ilokseen myös löytävät.

Poliisi ei ole epäonnisten etsintäoperaatioiden jälkeen yrittänyt löytää niistä graffiteista mitään johtolankoja. Heidän puolestaan asia on selvä – kuka vain voi tehdä graffiteja. Se on ei-kenenkään-taidetta, anonymia taidetta. Poliisi, joka on muuten muuttunut graffititaiteen suhteen huomattavasti suvaitsevammaksi on sitä mieltä, että ilmeisesti jo joku uusi tekijä tai useampi jatkaa Sirlen ja Piknen aloittamalla tyyllillä.

Ja he saattavat olla oikeassa. Ehkä on joku kolmas, joka on tehnyt Sirlen tyylisiä graffiteja suunnilleen siitä alkaen, kun Sirle katosi, ja hämännyt siten sekä Pikneä että tämän ystäviä? Ehkä koko sotku alkoikin tuosta salaperäisestä tuntemattomasta, joka jostain syystä päätti omistautua Sirlen katutaiteen jäljentämiselle? Ehkä tuo tuntematon liittyy molemman taiteilijan katoamiseenkin? Ja onkin se, joka kaupungissa edelleen tekee niin Sirlen kuin Piknen kuvat? Kuka tuo ”joku kolmas” sitten olisi? Ihminen? Vai kaupunki itse?

Sirlen ja Piknen ystävillä on nyt samanlainen tunne kuin Piknellä oli Sirlen katoamisen jälkeen. Ja näiden kahden huomattavan per-

soonan taiteen ansiosta se tunne on ehkä myös monilla muilla kaupunkilaisilla, jotka eivät välttämättä ole kuulleet koko tarinaa mutta jotka osaavat arvostaa graffiteja. Heistä tuntuu kuin graffitien tekijät olisivat kaikkialla heidän ympärillään, kaupungistuneet, muuttuneet osaksi kaupunkia. Kaupunki kaikkine syrjäisine seinineen ja niiden salaperäisine merkkeineen on nyt toisenlainen, elävämpi, uusi ja vieras. Kaupunki kommunikoi heidän kanssaan, siitä ei enää ole epäilystäkään. Ehkä kaupunki tuntee sympatiaa heitä kohtaan. Tulee vain osata lukea merkkejä. Tulee opetella uusi salakieli ja -kirjoitus, kuten joskus lapsena, eikä vain passiivisesti merkkejä ja merkityksiä vastaanottaen, vaan aktiivisesti tulkiten, itse merkitysvivahteita muunnellen ja luoden. Oikeastaan se ei ole rationaalisen vaan intuitiivisen kielen luomista, yhdessä kaupungin kanssa. Kaupungin luomista, maailman luomista.

Mieleeni tulee Valdur Mikitan kirja ”Mokaamisen ilo”, jossa kirjailija kuvailee erilaisia ”luontopelejä”, joita jotkut luonnonkansat harastavat. Ne ovat oikeastaan kielipelejä, joissa olemassa olevaa kieltä ei rakenneta maailmaa tulkiten, vaan sitä luodaan noiden pelien myötä aina uudelleen vuorovaikutuksessa maailman kanssa: ”Ehkä yksi mieleenpainuvimpia luontopelejä, joita minulle on kuvailtu, on peräisin eräältä vanhalta helmenpyytäjältä Mahuan saarelta. Hiekalle, nousuveden tielle, kasvot laskevaan aurinkoon päin, piirretään kehä, johon vedetään sormilla muutamia kuvioita. Jokainen merkki merkitsee yhtä tiettyä äännettä (tavua) tai merkityksetöntä sanaa. Merkkikehän tarkoitus on saada huomio pidetyksi yhdessä tiettyssä asiassa. Ihminen kääntyy meren ja auringon puoleen ja alkaa kokeilla merkityksettömiä ääntelyitä löytääkseen loitsun tai rukouksen. Kun hänestä tuntuu, että laulu on löytynyt, sitä kerrataan, kunnes nousuvesi pyyhkii merkit hiekalta. Sen myötä ihminen on puhdistunut, vesi ottanut hänen sanansa vastaan.”

”En osaa sanoa, miksi se yksinkertainen päivänpäätösrituaali tuntuu niin poikkeuksellisen kauniilta. Siinä on jonkinlainen tasapaino, joka usein puuttuu taideteoksista, joista olen yrittänyt nauttia yhden jos toisenkin instituution pihdeissä. Tätä taidetta varten ei tarvita muuta kuin nousuveden ja alkeellisen kielen, alkuperäisluonnon ja vasta syntyvässä olevan kulttuurin välinen kosketus.” (Valdur Mikita: *Äparduse rõõm*. Tartu, 2000: 153–154).

Ehkä meidän onnistuu samalla tavalla vuorovaikutuksessa kaupungin kanssa päästä lähemmäs myös Sirleä ja Pikneä ja heidän salaperäistä katoamistaan. Mitä kaikkea kaupungilla vielä onkaan meille kerrottavana. Ja mitä kaikkea meillä on kerrottavana kaupungille. Olemme vielä aivan alussa. Oikeastaan me olemme aina, joka hetki, aivan alussa. Yhteinen kieli kaupungin kanssa tulee aina luoda uudelleen, sillä nousuvesi tulee vääjäämättömällä varmuudella. Ja pyyhkii meidät pois. Tärkeintä on olla unohtamatta sitä.

SVEN VABAR

Sven Vabar (s. 1977) poikkeaa useista Suomessa esitellyistä virolais-kirjailijoista siinä, että hänen kohdallaan ei pääse hehkuttamaan tuotteliaisuutta tai monipuolisuutta. Hän on nimittäin julkaissut hyvin vähän kaunokirjallisuutta, ja senkin enimmäkseen sittemmin sulkemassaan blogissa.

Sven Vabar on saavuttanut arvostusta kirjailijana – siis siitä huolimatta, että hän ei juurikaan julkaise. Hän on monille tuttu sekä Tarton kirjallisuustapahtumista että radion kulttuuriohjelmista. Ammatiltaan hän on toimittaja ja kriitikko. Hän on valmistunut Tarton yliopistosta semiootikoksi ja tekee päivätyönsä samaisella yliopistolla virolaisen kirjallisuuden tietokannan parissa. Tärkeintä hänen elämässään on kaksivuotias tytär Helmi.

Sven Vabarin novelli *Musta lennuki kirik* ("Mustan lentokoneen kirkko") palkittiin vuonna 2010 Virossa arvostetulla Friedebert Tuglasin novellipalkinnolla. Novelli ilmestyi Tartto-aiheisessa koko-

elmassa *Tartu rahutused* (2009, Petrone Print), ja sen maagiseen realismiin kallellaan olevat tapahtumat sijoittuivat historialliselle Raadin lentokentälle Tartossa.

Tallinnassa syntynyt Vabar on sijoittanut nykyiseen kotikaupunkiinsa Tarttoon myös nyt suomennetun novellin *Katutaiteilijat*. Alkuperäisnovelli *Tänavakunstnikud* on ilmestynyt alun perin kirjailijan blogissa ja sittemmin kahdessa Tartto-aiheisessa antologiassa: Ensimmäinen niistä on Vabarin itsensä toimittama *Mitte-Tartu* (2012, Topofon), joka keskittyy luotaamaan kaupungin pääkatujen ja julkisivujen varjoon jääviä ns. epäpaikkoja. Toinen on Jaan Malinin toimittama *Kirju Karlovast* (2012, Karlova kirjastus), joka on puolestaan omistettu yhdelle Tarton puutalokaupunginosista.

Nämä molemmat Tartto-aiheiset kokoelmat sisältävät sekä dokumentin omaisia reportaaseja että puhdasta kaunokirjallisuutta. Katutaiteilijan lukijankaan ei auta muu kuin kuin heittäytyä mukaan epätietoisena siitä, minne tarina häntä vie.

Suomentajan valintana Katutaiteilijat toteuttaa Nippernaati-sarjan tarkoitusta hyvin: julkaisu antaa mahdollisuuden helmille, joiden julkaisu kaupallisia kanavia pitkin on haasteellista. Sven Vabarilta kun ei ole ilmestynyt juttukokoelmaa tai romaania, johon suomalainen kustantaja voisi tarttua. ”Aina kun olen pohtinut kokoelman kasaamista, olen tullut siihen tulokseen, että käytän sen ajan mieluummin uuden kirjoittamiseen”, on kirjailija kertonut. Sven Vabarin nimi kannattaa kuitenkin painaa mieleen tulevien teosten toivossa.

• • •

ANNIINA LJOKKOI (s. 1984) on Tallinnassa asuva kääntäjä ja kirjoittaja. Hän opettaa virolaisille suomea, kääntää suomalaisille virolaista kirjallisuutta, kirjoittaa vegaanisesta elämäntavasta molemmissa maissa ja harrastaa karjalan kieltä.

10

VALDUR MIKITA

SUOMENTANUT HANNA PIPPURI

M

KATKELMA TEOKSESTA LINDVISTIKA

ETSÄKIRJASTO

Roland Barthesista lähtien on ajateltu, että kirja syntyy lukijan, ei kirjoittajan päässä. Virolaisten ja suomalaisten pitäisi lisätä tähän vielä yksi merkittävä tekijä – lukupaikka. Meillä jokaisella on suuri joukko sellaisia kirjoja, joista muistamme vielä vuosikymmenien jälkeenkin, missä ne on luettu ja miten lukupaikka on vähitellen muuttunut osaksi kirjaa.

Tosiaan, on kirjoja, joiden lukupaikalla on erityinen merkitys. On ullakkokirjoja, majakirjoja, aitanporraskirjat, metsäkirjat ja puutarhakirjat. Kulinaristit voisivat lisätä listaan vielä maitolavakirjat,

tallinyliskirjoja ja heinälatokirjoja. Hyvä romaani syntyy kolmesta komponentista: kirjailijasta, lukijasta ja lukupaikasta. Vain tässä kolminaisuudessa avautuu lukemisen täydellisyys, sillä virolaisten lukemismalli on paikkaan sidottu. Paikkakansa ja lukijakansa kohtaavat toisensa ullakolla tai aitanportailla. Kirjallinen paikkavaisto on luonnollinen osa paikallista lukemiskulttuuria.

Ajattelen, että kirjallisen kulttuurin näkökulmasta meille voisi luoda suoranaisten lukemetsien luokituksen. Lukemis- ja mietiskelymetsät, joissa ihminen voisi toteuttaa täysiverisesti sisäistä introverttiaan. Meille sopisivat maisemat henkisyttä vahvistavine heinälatoineen ja syrjäisine metsäkirjastoineen, yksittäisten mietiskelymajojen suonreunusta. Heinälatojen katoaminen saattoi hyvinkin olla merkki jostakin suuremmasta henkisestä romahduksesta.

Muistan, että lapsena minut valtasi silloin tällöin selittämätön lukemishimo. Kun jännittävä kirja oli löytynyt, saatoin alkaa etsiä sopivaa lukupaikkaa. Sellaisen paikan etsiminen oli oma rituaalinsa; kirjan saattoi lukea kuistilla, aitanportailla, keinussa, ullakolla, heinäladossa, tikkailla tai maitolavalla. Kerran yritin jopa sitoa kirjaa polkupyörän tankoon voidakseni tehdä paria kivaa asiaa samaan aikaan, mutta se oli onneksi riittävän epämukavaa ja luovuin ajatuksesta varsin pian.

Varhaisesta lapsuudestani muistan vielä yhden omituisen harrastuksen. Minä nimittäin tykkäsin kerätä tyhjää paperia. Kun joku oli heittänyt uunin eteen rutistetun paperin, minä nappasin sen varkein itselleni, silittelin kätteni välissä suoraksi ja laitoin talteen. Minusta oli mukava ajatella, että paperin toiselle puolelle voi joskus kirjoittaa jotakin. Minua on aina kiehtonut kirjoittamisen ja lukemisen *mahdollisuus*, tyhjiillä sivuilla tanssii aina kaikkein villein romaani. Muistan, että sain kerran 96-sivuisen vihon. Se tuntui huikean ylelliseltä. Päätin silloin, että on aika ottaa kirjoittaminen vakavasti, ja aloin kirjoittaa kirjaa. Tapahtumapaikka olisi (totta kai!) metsä ja

päähenkilö orava. Sain suurella vaivalla kirjoitettua ensimmäisestä sivusta noin kolmanneksen, sitten loppuivat ideat. Vaikka kuinka yritin, se typerä orava oli kuin liimattu kuusen kylkeen ja juoni sulkeutui jo ensimmäisellä sivulla. Revin lopulta sen tyhmän sivun irti ja koko vihko oli pilalla. Tästä ensimmäisestä kirjallisesta yrityksestä jäi suuri trauma, joka kummittelee omalla tavallaan minulle edelleen: ajatteleminen on mukavaa, mutta kirjoittaminen tuntuu usein kamottavan työläältä.

Yksi jännittävä lukupaikka muistuu vielä mieleen – puun latvus. Kotipihassa ei kasvanut hyviä kiipeilypuita, suurten koivujen latvaan ei niin vain kiivettykään. Siksi kävin välillä salaa metsässä lukemassa, vaikka suuren kirjapinon kanssa puuhun kiipeäminen onkin melkein kuin lukisi kirjaa päällään seisten – varsin epämukavaa. Suurista kuusista tulikin minulle ennemmin mietiskelypaikkoja. Olen pohtinut monia asioita puunlatvassa. Ajatukseni ovat kuin linnut: jotta ne nousisivat lentoon, pitää kiivetä mahdollisimman korkealle. Puissa kiipeilevät tietävät, mitä tarkoittaa pääseminen vihreälle oksalle – se on oikein mukava tunne.

Tunsin kotini lähimetsissä suunnilleen kaikki suurimmat puut, joiden latvaan pystyi kiipeämään. Erityisen hauskaa oli kiivetä korkean kuusen latvaan kovalla tuulella. Kuusi on meillä päin varmaankin ainoa puu, jonka latvaan asti pystyy kiipeämään, ja tuivertava tuuli lisäsi tähän harrastukseen runsaasti jännitystä. Suuren kuusen latva huojuu myrskyssä metrejä kuin raivokas vihreä heiluri. Samoin minusta oli mukava kiivetä puihin öisin, katsella tähtiä ja ajatella. Tuleepa mieleeni myös yksi juttu eräältä myöhäisemmältä Siperian-matkaltani, jolla löysin hylätyn kotkanpesän siperianmäntästä. Kiipesin monena iltana siperianmäntyyn ja istuin vanhassa kotkanpesässä kuin joku taigan valtias.

Vaikuttaa siltä, että virolaiset ovat aina olleet kovia kiipeämään puihin, vaikkakin sellainen villinpuoleinen lapsuus on nykypäivänä

yhä harvinaisempi. Minun vieruskaverillani oli puun latvassa varsin kunnollinen maja, ei mikään kehno kyhäelmä, vaan oikein uljas sisustettu huone, tapetti seinässä ja matto lattialla. Istuimme siellä ja kerroimme vitsejä Brežnevistä ja Carterista.

Kiipeilypuista on minulle kaikkein kirkkaimmin jäänyt mieleen eräs mahtava kolmekymmenmetrinen kuusi metsän laidassa. Sen latvasta avautui huikea näkymä Kummitusmetsän yli Vörtsjärvelle, loputtomalta tuntuva horisontti, jossa maailman toisessa laidassa nousi Tarvastun hopeinen kirkontorni ja toisessa korallimatona taivaaseen kurotteleva Rõngun sääaseman masto. Se puu on toinen kahdesta kasvista, joiden kuolema on koskettanut minua syvästi. Toinen oli lapsuuteni jättiläismäinen pihakoivu, jonka myrsky kaatoi. Puiden sureminen tuntuu olevan virolaisille tyypillistä vielä nykyäänkin. Sen suuren kuusen latvassa kiikkumisen tunne on yhä tallessa selkärangassani, miten maailma siinä höykytyksessä tanssi kuin jossakin maagisessa rituaalissa.

Uskon, että puiden henkisen elämän ymmärtämiseen ei ole parempaa keinoa kuin keikkua lapsena puiden latvuksissa. Puuta pitää koskea, pitää siitä kiinni, se on alkukantaisen ja eläimellisen kommunikaation kulmakivi, hetki, jona apinan käsi tarttuu kiinni pelastavaan liaaniin. Koivu ja mänty päästävät helpommin lähelleen, ne ovat avoimia puita. Kuusi sen sijaan on suljettu puu. Kuusta on vaikeampi ymmärtää, suuri kuusi herättää kunnioitusta. Kuusi on salaperäinen, voimakas, jopa vähän pelottava, mutta en osaa sanoittaa sitä. Kuusimetsätunne on erilainen kuin mäntymetsätunne, sen tiedämme kaikki. Kuusimetsä on enemmän noitametsä, minusta tuntuu, että suurin osa Viron metsäsaduista onkin juuri kuusisatuja. Mänty on kotoisampi puu. Koivu ja mänty ovat välillä kuin kissa ja koira, niitä voi kouluttaa, mutta kuusta ei voi koskaan täysin kesyttää. Ei, vaikka se kasvaisi kotipihassa. Viro sijaitsee kuusen levinneisyysalueen

sydämessä. Kun metsä saa kasvaa omia aikojaan, se muuttuu parissa sadassa vuodessa kuusikoksi.

Sieltä myrskyssä kiikkumisesta on peräisin myös halu välillä kuunnella puita. Erilaiset puut äänтелеvät tuulella eri tavoin ja kun menee sisään tähän kohinaan, avautuu toisenlainen maailma. Ääni riippuu tuulen voimakkuudesta ja puuskien laadusta, puulajista, puun suuruudesta ja varren muodosta sekä siitä, onko puulla nuoret vai vanhat lehdet. Keväiset ja syksyiset puut laulavat hiukan eri tavalla. Samoin sattuu joskus kohdalle erityisen musikaalisia puita, joiden melodia on poikkeuksellisen omaperäinen. Puiden kohinan maagisuus on ehkä siinä, että puut pitävät tuulella erittäin matalaa ääntä, jolla on aavistuksen transsiin vaivuttava luonne.

VIROLAISEN TILAN POETIIKKA

Kesäpaikat eivät ole läheskään niin viljejä kuin maalla sijaitsevat kotitalot. Todellisen maalaisihmisen pihamaa vaatisi erillistä ohjekirjaa. Se on kesytön tila, eri aikakerrostumien väkevä tiivistymä, jolle on tunnusomaista alkuvoimaisuus. Maatalon piha on kuin sukukronikka aidoimmillaan – seisomme siellä ja tunnemme, että kaikki, kaikki ovat läsnä. Läsnä ovat vanhurskaat ja syntiset, pitkälle päässeet ja jäljelle jääneet, historiassa oikean ja väärän puolen valinneet, talonpojat, oppineet, liikemiehet, juopot. Jokaisessa suvussa on yksi herkkis, yksi juoppo, yksi jonka käsissä kaikki muuttuu kullaksi ja yksi joka ajaa jeepillä. Niin se on.

Yritämme nyt lähemmin kuvailla tällaista läpeensä virolaista tilaa.

Ensimmäisenä aidossa maalaistalon pihassa pistää silmään vinous. Vinoon painuminen on virolaisen tilarunouden pakollinen elementti: vinot puupinot, vanha sauna, tuen varassa seisova liiteri, kiikkerä lautapino, vanha autonromu, jonka alle laitetut kivet ovat aikoja sitten vajonneet myyränkoloihin; aita on vinossa, postilaatikko tienvarressa

on vinossa, suuri pihakoivu samoin on vinossa, koska vapaaksi päässyt mulli nappasi nuorelta puulta latvan. Myös keppiin nojaava vanhus on tavanmukaisesti vino. Jos jokin sattuuikin olemaan sattumalta suorassa, tuntuu se keikahtaneen perspektiivin vuoksi olevan aivan erityisen pahasti vinossa ja pitää vain kärsivällisesti odottaa, milloin tuo viimeinen vatupassissa oleva kohde saa vapauttavan iskun, joka muuttaa sen toisten kaltaiseksi.

Seuraava tunnusomainen piirre on lahoaminen. Maan, jossa melkein kaikki tehdään puusta, pitää vääjäämättä sisällyttää omaan kulttuurikuvaansa myös orgaanisten aineitten kierron viimeinen vaihe: ajan hampaan puremat rakennukset, lahoavat porrasaskelmat, maatuneet aidantolpat, homehtuneet lautakasat, saunan seinää vasten nojaavat ikivanhat heinäseipäät.

Mätäneminen ja huono sää synnyttävät seuraavan tilarunouden elementin, joka on henkeä salpaava haju. Maatalon pihan haisevan kolmikon muodostavat huussi, märkä koira ja tunkio. Vähän kauempana hajuaan levittää sontakuoppa. Sontakuoppa ja roskakuoppa voivat olla yhdessä, mutta myös erikseen. Osa orgaanisesta jätteestä ajelehtii levällään jossain pihanlaidoilla. Kesäiseen aikaan pihalla syötäessä heitetään kaikki jätteet olan yli nokkospuskaan. Sieltä voi löytää järsittyjä siankoipia yhdessä kadonneitten urheiluvälineitten ja vanhojen leikkikalujen kanssa.

Seuraava elementti on harmaa väri. Mitä arkaaisempi ja aidompi maatalo, sitä harmaampaa siellä on. Harmaat rakennukset, harmaat portaat, aidat ja lautakasat, kaikki, mikä on puusta ja kenottaa ulkona sateen armoilla, muuttuu ajan myötä tuhkanharmaaksi. Harmaa on tavallaan suojaväri. Ihmiset ovat harmaita, koirat, kissat ja pölyiset kanat – kaikki, mikä on jäänyt eloon, on harmaata. Aito virolainen katoaa täydellisesti maisemaan, sulautuu yhteen kotipihansa kanssa. Eräs japanilainen valokuvaaja kertoi minulle kerran, miten hän valokuvasi hylättyä virolaista maalaistalon pihaa. Kun hän alkoi kotona

tarkastella kuvia lähemmin, hän huomasi, että kuvissa oli parikymmentä vanhusta, jotka pitivät pihassa sukkokousta. (Se oli vitsi.) Mutta juu, meinasi unohtua – myös sää on täällä tavallisesti harmaa.

Nyt seuraavat kuopat ja kumpareet. Maa on täällä viljavaa, ja maan sisässä puuhataan vilkkaasti läpi kesän. Myyrien keot, kontiaisten käytävät ja koirien kaivannot eivät ylety kovinkaan syvälle, mutta voivat olla salakavaliala. Maatalon lähistöllä voi törmätä myös mittavampiin kaivantoihin, kuten vanhaan kaivoon, hiekkakuoppaan, perunakuoppaan, roskakuoppaan, umpeenkasvaneeseen tekolampeen tai muuhun vastaavaan. Kumpareita taas muodostavat vanhat puunjuurakot, kaatunut sahapukki, puupinon pohja tai kukkapenkin reunakivi, joka on peittynyt salakavalasti kasvillisuuteen. Liikkuminen virolaisen maalaistalon pihapiirissä vaatii vuosien harjoittelua ja perittyä kokemusta siitä, miten jäädä henkiin niin negatiivisten kuin positiivistenkin pinnanmuodostumien käsittämättömässä sokkelossa. Se on todellinen topografinen haaste.

Seuraava tunnusmerkki on kura. Virolainen ei ole luopunut maalattiasta, se on vain muuttanut pihaan. Kesämökillä, jossa käydään harvoin, tätä ilmiötä ei esiinny, mutta todellisen maalaistalon tuntee portaiden edessä sijaitsevasta multaisesta alueesta. Sateella tuon kohdan valtaa mahdollon kura, jonka takia taloon päästäkseen tulee suorittaa viljellä hyppyjä. Kun pihalle heitetään tuhkaa ja kaikenlaista muuta jätettä, niistä syntyy sateella epämääräinen tasainen massa. Kotipihassa liikkuminen, etenkin sateella, vaatii uhkarohkeutta ja kaikkialla vaanivien vaarojen ennakkoimista. Vieras, jolla tällaista taitoa ei ole, kaatuu ja peittyy aineeseen, joka koostuu kanankakasta, kurasta, tuhkasta ja koirankarvatukoista. Kun hän on pääsemäisillään jaloilleen, hänen selkäänsä hyppää neljälle jalalle hyväntahtoinen koira, joka on yhtä kouluttamaton kuin sen isäntäkin.

Yksi maalaistaloja leimaava piirre on ilmestynyt vasta hiljattain. Ne ovat kaiken maailman peitteet, tavallisimmin kohtuuttoman suu-

ret siniset pressut. Niistä on tullut vanhan maataloarkkitehtuurimme tunnusomainen piirre. Virolaiselle on luontaista suojata kaikkea huonolta ilmalta tai pahalta silmältä. Sitä paitsi jokainen suuren mitta-kaavan esine synnyttää naapurissa kateutta. Siksi on täysin mahdollon ennustaa, onko muovin alla hirsipino, vanha traktori, mätänevä olkikupo, kumolleen kaatunut sauna vai kuollut nauta. Joka tapauksessa on tosiasia, että jotakin siellä on, eikä kohtelias ihminen lähde kohottelemaan säänkestävän peitteen kulmaa, vaan yrittää varovasti hajun avulla päästä selvytyteen, mistä voisi olla kysymys. Onhan mahdollista, että siellä on vain sateessa vaunuissaan nukkuvaa vauvaa.

Seuraava tunnusmerkki on romu. Vanhat autot tai maatalouskoneet jätetään täällä usein kotipihan koristeiksi. Ajan hampaan puraisema Mosse on virolaisten maalaislasten tavallisin leikkipaikka, jossa suoritetaan mielikuvituksellisia ja jännittäviä manööverejä ennen oikean auton rattiin istumista. Virosta on vähitellen tullut Euroopan vanhojen autojen ja vanhojen vaatteiden hautausmaa. Täällä sijaitsee niin orgaanisen kuin epäorgaanisenkin kierron päätepiste. Koi ja ruoste saattavat työn loppuun ja maailma voi taas hengittää kevyemmin.

Näin virolainen maalaistalon piha muistuttaakin hiukan maatalousmuseota, hiukan ulkoilmamuseota, hiukan pientä luonnon-suojelualuetta ja hiukan kodittomien eläinten hoitolaa. Täällä on tilaa kaikelle ja kaikille. Vanhoja maalaispaikkoja leimaa se, että sekä rakennukset että koneet kokevat täällä luonnollisen kuoleman, se kuuluu erottamattomana osana virolaiseen tilan poetiikkaan. Syntyminen ja maatuminen näyttävät rakastavan tätä paikkaa.

Yksi piirre, josta on valitettavasti puhuttava jo imperfektissä, on suuri sontakasa navetan takana. Se on katoava kulttuurinähtävyys kuten heinäsuovakin. Aikaisemmin päti kirjoittamaton sääntö: mitä suurempi sontakasa, sitä rikkaampi talo. Lisäksi se oli eräänlainen kunniamerkki asukkaiden hyvälle terveydelle. Ensinnäkin, sonnan

levittäminen on maanviljelyksen kaikkein raskain työ. Toiseksi, sontakasa synnyttää huikeina parvina surisevia kärpäsiä. Monien ihmisten ensimmäinen lapsuusmuisto on suunnaton sontakasa, joka imaisee sisäänsä lapsen saappaan ja saa vanhemmat ihmiset elehtimään kiukkuisesti. Agraariin kulttuurimuistiin kuuluu kärpäsiä kuhiseva sontakasa, josta siivekkäät aika ajoin nousevat ilmaan lennähtääkseen sisään keittiön avoimesta ikkunasta ja suorittaakseen siellä pienen mutta arvokkaan kävelyn paistetun munan poikki ja lentääkseen sitten tyytyväisinä takaisin omalle paskamäelleen. Nälkäiset lapset tunkevat suuhunsa kärpästen tarkastamat munat ja pekoniit ja ovat terveitä kuin pukit (hygieniahypoteesi!). Sontakasan juurella kasvanut ikäpolvi on luonteeltaan siivotonta, mutta sitäkin terveempää.

Ja lopuksi, ulkokuusi. Vaikka tuo rakennus tuntuu olevan lähes yhtä kuuluisa kuin Tallinnan vanhakaupunki, siihen kätkeytyy vielä suuri joukko selittämättömiä ja arvoituksellisia asioita. Koska kuusi on virolaisessa kulttuurissa varsin myöhäinen tulokas, ilmenee tiettyä päättämättömyyttä siitä, mihin tämä outo objekti tulisi sijoittaa. Sen voi löytää melkein mistä vain: on talouksia, joissa keskellä pihaa seisova pompöösi käymälä jättää varjoonsa kaikki muut rakennukset, se voi olla talon eteisessä, jonkin sivurakennuksen räystäällä, saunan takana, metsän reunassa, pihan nurkassa – sanalla sanoen, missä vain. Me hermostumme aina, kun tulee tarve esitellä tämä virolaisen maalaiselämän kaikkein symbolisin rakennus ulkomaalaisille. Kuusi on liukkaan ja umpeen tuiskunneen polun päässä sijaitseva kylmä ja haiseva laatikko, outo musta aukko, joka aika-avaruuden kaarevuuden takia imee itseensä kaikenlaista saastaa. Kaikkein epäloogisin onkin tuon rakennuksen sijainti. Kun teille annetaan jonakin kylmänä ja pimeänä yönä vanha taskulamppu (jonka patterit ovat vasta tyhjentyneet) ja viitataan epämääräiseen suuntaan, niin tietäkää, että edessä voi olla viimeinen matkanne, jos juoksette huomaamattanne kuussin ohi. Kuussin takana loppuu ystävällinen ja kesytetty

maailma ettekä enää milloinkaan löydä tietä takaisin. Siksi onkin viisasta talon ovella seistessään määrittää oma sijaintinsa Pohjantähden mukaan ja uskoa itsensä Taaran huomaan (jota ei ole olemassakaan).

Mutta vaikka ette eksyisikään, voivat teitä vaania monet muut vaarat. Eräs lääkäri kertoi minulle kerran, että yksi vanhojen ihmisten yleisimpiä kuolinsyitä on alkuun vaarattomalta näyttävä murtuma jalassa. Luu paranee kyllä, mutta sitten astuu peliin eräs salakavala tekijä; ulkona puuhailemaan tottuneelle vanhukselle neljän seinän sisällä istuminen on todellista piinaa ja hän lähtee ohuissa vaatteissa ulos, vilustuu ja saa keuhkokuumeen. Joka vuosi suuri joukko ikäihmisiä kuolee keuhkokuumeetta seuranneisiin komplikaatioihin. Kun nyt ajatellaan maalaisihmisiä, on kaikkein tavallisin käden tai jalan murtumisen syy liukastuminen huussipolulla. Johtopäätös on helppo tehdä: huussi on kaikin puolin salakavalin rakennus, tappaja-arkkitehtuurin synkkä lippulaiva. Samalla ulkohuussiin liittyvät rituaalit ovat niin vahvoja, että ilman kunnollista, kotoisin välinein koristettua ja absurdissa paikassa sijaitsevaa huussia jäisi todellisesta maalaisko-kemuksesta puuttumaan jotakin oleellista.

Kun nyt yritämme koota yhteen vanhan virolaisen maalaistalon tilarunouden peruspiirteitä, voisivat ne olla alkuvoimaisuus, odottamattomuus ja elämänkylläisyys. Nokkoset, takiaiset ja sammaltuneet maanmyötäiset marjapensaat, pääskynen, eukko ja kana (joskus myös jänis, hirvi ja karhu), vihainen kukko, kouluttamaton koira, kuralammikko ja pyöreät kivet, lahonnut aita ja vino liiteri... kaikki se ilmentää asioiden luonnollista tilaa, johon ei ole tapana puuttua. Tämä saattaa heijastella jotakin suurempaa virolaisen tilan filosofiaa, kaaokseen perustuvaa tilan poetiikkaa, jota ei vielä ole muotoiltu tai kirjoitettu auki.

Ja miten tuo tila kuitenkin hoivaa ja yhdistää sukujamme! Se ihmeellinen hetki, kun seisomme siellä ja huomaamme, että kaikki ovat paikalla. On herkkis, on juoppo, kultakätinen työmies ja yksi,

joka tuli jeepillä. Minä tosiaan rakastan näitä sydänkesän epätavallisia, hiukan surrealistisia kokoontumisia. Mikä yhdistää näitä näkymättömiä, yhä laajemmalle ympäri maailmaa varisevia Viron ihmisiä? Minä luulen, että se on juuri tämä piha, biofilian ja topofilian ihmeellinen saareke, jossa jokin utuinen aaltoliike menneisyydestä yltää varpaanpäissämme maksimiinsa. Täytyy tunnustaa, ettei mitään ole tehtävissä sille, että kulttuurimme kaikkein oleellisin rakennuskivi onkin se pimeyteen katoava rakenne, jota kutsumme suvuksi. Se on eloonjäämisyksikkö, joka on pystynyt vuosisatojen saatossa pehmentämään kaikkia katastrofeja. Se siemen, joka aina kesäisin heitetään uudelleen multaan siellä maatalon pihamaalla kaoksen rajamailla häälyvässä alkuvoimaisuudessa, elää kauemmin kuin ihminen, kauemmin kuin historia.

Voidaan siis todeta, että virolaisen ihmisen kolme tärkeintä asiaa ovat kotitalo maalla, suku ja metsä. Ne ovat meidän kansalliset eloonjäämisyhteisömme. Näille kolmelle pohjautuu sanoittamaton ja kaiken kattava strategia, jonka avulla olemme selvinneet vuosisadoista, joista taaksepäin katsottaessa ei kai ollut tarkoitukseen selvitä hengissä.

RUOKASODAT

Jos olet virolainen, olet suurella todennäköisyydellä osallistunut ruokasotiin. Tarkoitan niitä kiihkeitä sotia, joiden taistelut käydään vanhempien tai isovanhempien ovella, kun nuorempi väki valmistautuu lähtemään kaupunkiin. Mitä runsaampi syksy, sitä suurempi sota ja sitä pidemmiksi venyvät taistelut. Ruokasodan laukaiseva suhdanne on tavallisesti aina sama: runsas sato ja huolehtiva isoäiti. Juuri kun ihmiset ovat hyvästelleet ja astumassa ulos, keittiön ovi avautuu ja ovella seisoo isoäiti voittoisa ilme kasvoillaan. Hänen takanaan

kohoa jättimäinen vihreä kasa, joka on välittömästi ja välttämättä kuljetettava kaupunkiin.

Voi, miten rakastan näitä ruokasotia, joita käydään hillittömällä innolla, harvinaista strategista taitoa noudattaen! Näissä taisteluissa käytetään kaikkia vuosisatojen kuluessa opittuja sodankäynnin strategioita: äkkihyökkäystä, lahjontaa, uhkailua, huolellisesti koottuja vakoilutietoja, uhkavaatimuksia, neuvotteluja ja lopulta viimeisessä hädässä, kun toinen osapuoli on ajettu nurkkaan, vetoamista inhimilliseen myötätuntoon. Ruokasodissa taistellaan kaikkensa antaen. Kumpikaan osapuoli ei antaudu (rituaalisesti), mutta toinen puoli joutuu lopulta taipumaan (murtuen samalla rituaalisesti).

Yksikään taisteluissa karaistunut isoäiti ei korvaansa lotkauta lapsellisille argumenteille, kuten ettei kaupunkiasunnon kellariin enää mahdu kymmentä purkillista hilloa, viittätoista kolmen litran omenahupurkkia ja suunnilleen samaa määrää säilöttyjä kurkkuja. Aivan yhtä hyödytöntä on vetoaminen vastenmieliseen pikkuporvarilliseen minijääkaappiin, johon ei mahdu edes kahdeksaa laatikollista munia, kymmentä kiloa lihaa ja kantamuksellista tuoreita juureksia. Olen elämäni aikana pannut korvan taa suuren joukon erilaisia petollisia manööverejä, joiden avulla ihmiset ovat selvinneet näistä sodista ehjin nahoin. Yleisesti pätee sääntö, että mitä tolkkottomampi argumentti on, sitä suuremmalla todennäköisyydellä se hyväksytään. Aristoteelinen logiikka lentää tässä kohden suorinta tietä roskakoriin, sillä onpa argumentti miten vakuuttava hyvänsä, isoäiti heristää sille uhkaavasti koukkuista sormeaan ja sanoo: ”Mutta siitä huolimatta!” ja koko edeltänyt argumentaatio hajoaa kuin mätänevä kurpitsa.

Kaikkein suurimmassa tietämässäni petoksessa jonkun piti harhauttaa isoäitiä sillä välin, kun niin sanottu autoon kannettava tavara koukkasi ovelasti takaisin kellariin. Huijaus paljastui, kun isoäiti löysi kevään korvalla kellarinsa epäilyttävän notkollaan olevia hyllyjä tutkiessaan hilloja, jotka eivät olleet hänen tekemiään. Tarina päättyi

täydelliseen katastrofiin, sillä yli-innokastakin isoäitiä pahempi on demonstratiivisesti vaikeneva isoäiti. Parempi on rakentaa itselleen suurempi kellari kuin riskeerata rikkomalla sanattomia sääntöjä, jotka ovat kehittyneet ruokasotien kunniakoodeksiin vuosisatojen aikana.

Elokuun puolimaissa Viro julistetaan marinoimisen, suolaamisen ja kiehuttamisen kuningaskunnaksi ja valta siirtyy parlamentilta isoäideille. Vielä aivan hiljan keitettiin talven varalle monta sataa purkilista hilloa ja kaksi 50 kilon sokerisäkkiä oli yhden perheen kesäinen sokerikiintiö. Todennäköisesti hillomäärä henkilöä kohti saavutti suunnattomat mittasuhteet. Uskon jopa, että oli aikoja, jolloin virolaiset saattoivat helposti pitää hallussaan maailman hilloennätystä. Kun kaupunkilainen varaa muonavaroja kahdeksi vuorokaudeksi, on maalaisella varastoissaan ruokaa kahden vuoden tarpeiksi – seuraava vuosihan voi olla katovuosi. Onneksi meillä on vielä tarpeeksi ihmisiä, jotka osaavat arvostaa vanhaa hyvää hilloperinnettä.

Kerran kun mietin kaikkia niitä groteskeja tilanteita, joita arkaainen vieraanvaraisuus tuo mukanaan, aloin pirtuiksissani kirjoittaa opettavaista kauhujuttua siitä, miten eloperäinen kuorma sammuttaa sellaisen nuoren ihmisen elonliekin, jolla ei ole tarvittavaa taistelukemusta. Juoni kulki niin, että ylenmääräisen kohteliaan vävypojan kunto heikkenee matkalla kaupunkiin ja hän vaipuu hengettömänä ojaan lähellä Elvaa, koska nuorukaisen heikko terveys ei kestä hänen kannettavakseen säilytettyä suunnatonta ruokakuormaa ja hän tukehtuu, vitamiinipitoinen sipulivarsi nenässään. Joskus tulevaisuudessa eräs pikkumies osoittaa hautaa ja kysyy äidiltään: ”Miksi hän kuoli?” Äiti vastaa murtuneella äänellä: ”Poikaseni, hyvien ihmisten lahjat tappoivat hänet...” Outo Liivinmaan *potlatch*. Kuolinsyynä hapankurkku, tuore sipuli ja mustaherukkahillo.

Vanhan ja uuden kulttuurin raja kulkee jossakin edellisen vuosisadan puolimaissa. On suuri ero siinä, elikö lapsuutensa Stalinin aikana vai myöhemmin. Monilla ihmisillä sota-aika kesti viisikymmenluvun

puoliväliin. Itsesuojeluvaisto pakotti varustamaan perheen riittävillä muonavarjoilla, keinoja kaihtamatta. Rituaaliset ruokasodat ovat josakin mielessä synkkiä varjoja aivan toisenlaisesta maailmasta.

Kun oikein etsii, voi sellaisia kroonisesta puutteesta ja ylenpalttisesta runsaudesta johtuvia totaalisesti eriäviä arvoasetelmia löytää enemmänkin. Huomion arvoista on, että meidän kulttuurimuisimmme ei suinkaan vielä ole unohtanut sitä toista, jatkuvassa puutteessa kamppailevaa maailmaa.

Toinen samanlainen ilmiö ruoan hamstraamisen rinnalla on vanhojen ja jo tarpeettomien tavaroiden säästäminen. Vanhoilla ihmisillä ei ole tapana heittää mitään pois, sillä koskaan ei voi tietää, milloin jotakin taas tarvitsee. Eräessä fiksussa maalaisperheessä ihmiset ovat tottuneet liikkumaan kylki edellä, sillä vuosikymmenten aikana kerättyneet tavarat ja niistä pinotut tornit peittävät leijonanosan lattian pinnasta.

Kolmas vanha kulttuuri-ilmiö, jota Virossa kyllä kohtaa yhä harvemmin, on vieraanvaraisuus myös ventovieraita kohtaan. Sen takana on ikivanha yhteenkuuluvaisuuden tunne, käsitys siitä, että kulkijalle täytyy antaa ruokaa ja katto päin päälle.

Neljäs voisi olla luontaistalous, ruokavarojen kerääminen perinteisen keräilytalouden tapaan. Hyvin virolainen ja luultavasti myös ikivanha on myös se tapa, että vieraanvaraisuuden piiriin ei kuulu jakaa etenkin vieraiden kanssa sien-, marja- ja kalapaikkoja. Muistan lapsuudestani, miten vanhemmat ihmiset suorastaan opettivat minua tietoisesti valehtelemaan. Keruupaikan näyttäminen vieraalle oli suuri rikos. Muistan seisoneeni sienikori näpeissä metsänreunassa ja yrittäneeni itsekseni ratkaista monimutkaista eettistä dilemmaa: sanoako vieraalle, mistä olin ne sienet löytänyt, vai ei. Lopuksi tietysti osoitin suunnan, jossa tiesin kasvavan vain roskasieniä. Tämä kulttuurikoodi periytyy varmasti ajoista, jolloin salainen ruoankeruupaikka saattoi pelastaa koko suvun nälkäkuolemalta.

Viides tunnusomainen piirre: Luonnonlääkkeet. Ihmiset luottavat yhä edelleen muinaisiin lääkekasveihin ja voi varmasti väittää, että kyseessä on yksi harvoista virolaisen kulttuurin traditioista, jota on noudatettu katkeamatta jo kauan ja jonka juuret ulottuvat luultavasti satojen vuosien taakse.

Kuudes: Puiden tuominen sisälle, villikasvien ja puunoksien kerääminen. Kesäisin koivut ja talvisin kuuset, keväisin pajunoksat ja syksyisin pihlajanoksat maljakkoon. Männynoksia voi tuoda milloin vain, mutta useimmiten niin tehdään kylminä vuodenaikoina.

Seitsemäs: Paikallisuuden vaikutus. Monille vanhoille ihmisille on luonteenomaista suhtautua epäillen matkustamiseen. Miksi etelävirolaisen pitäisi matkustaa Saarenmaalle tai Rakvereen? Ei tietenkään pidäkään – ja Virossa onkin tuhansia ihmisiä, jotka eivät käy siellä koskaan ja joille ei – meistä poiketen –koskaan tule tunnetta, että he olisivat jääneet jostakin paitsi.

Kahdeksas: Kärsivällisyys, hämmästyttävä kyky suunnitella omaa toimintaa kymmenten vuosien aikajänteellä. Vanhan koulukunnan edustaja ei halua olla tarpeettoman tehokas. Tehokas ihminen on ikävä ihminen, hän on jatkuvasti rauhaton ja elää kuin tulisilla hiilillä. Sellainen ihminen, joka ei odota mitään, suhtautuu kallisarvoisena lahjana kaikkeen, mitä elämä hänen eteensä tuo.

Yhdeksäs: Läheisiä ei kätellä, halaaminen on uusi ja virolaisille vieras tapa. Kättä annetaan vain hautajaisissa. Tässä pidättyväisyydessä on jotakin japanilaista tai intiaanimaista.

Kymmenes: Älä sekaannu asioihin, joita et oikein ymmärrä. Älä ota kantaa. Älä puutu. Jätä rauhaan.

Suurin osa näistä arvoista on luotu selviämiseen maailmassa, jossa ihminen voi luottaa vain itseensä. Nämä arvorakennelmat ovat kaikki katoamassa, sillä runsaus tuo mukanaan aivan toisenlaisen ajattelumaailman.

POHDISKELEVA OHJAUSTANKO

Polkupyörä on Virossa (ja itseasiassa kaikkialla maapallolla) kaikkein tehokkain kulkupeli. Millään toisella kulkuneuvolla ei voi liikkua yhtä vähällä energiankulutuksella niin pitkiä matkoja. Siksi polkupyörä on yksi ihmiskunnan hämmästyttävimpiä keksintöjä. Yhä edelleen puuttuu vastaus kysymykseen, miksi luonto itse ei ole keksinyt pyörää. Pyörien liikkumista esiintyy kyllä luonnossa, mutta vain vähäisessä määrin.

Vastaus kysymykseen, miksi pyöräilyn suosio levisi niin nopeasti, on ilmeisesti siinä, että 1800-luvun ihmiset olivat tottuneet ratsastamaan. Ihminen siirsi ikivanhan ratsastuskokemuksensa polkupyörän selkään. Polkupyörää ja hevosta yhdistävät sama istumisasento ja jotenkin samansukuinen tasapainotaju.

Moni on varmasti oivaltanut, että polkupyörä on kaiken lisäksi oivallinen kokemuksen väline. Polkupyörä on zeniläinen esine: pyörä pyörii huikealla nopeudella, vaikka navan sisällä haukottelee tyhjiys. Pyöräily sopii erinomaisesti yhteen virolaisen maiseman kanssa. Parhaassa tapauksessa Viro voisi olla paikka, jossa syntyisi uusi omaperäinen pyöräilyfilosofia. Juoksemisen filosofialle on pyhitetty lukuisia kirjoja, pyöräilyfilosofiaa ei muistu mieleen.

Viro on omanlaisensa maastopyöräilijän paratiisi – vaihteleva ja kumpuileva maasto, paljon kylä- ja metsäteitä. Viron jaksaa polkea pyörällä ristiin rastiin ja päästä päähän, Amerikkaa ilmeisesti ei. Virosta tekeekin erityisen pyöräilymaan juuri pienten teiden loputon moninaisuus, mahdollisuus polkea yksin metsässä, paljon ei-kenenkään-maata. Eräs ilmiö, joka mukavasti kuvaa pyöräilyä Virossa, on mahdollisuus kokea ihmeellinen pyöräily-yksinäisyys. Virolaisen stilisoitu pyöräilypäiväkirja voisi näyttää enemmän tai vähemmän tältä:

Perjantai, 8. toukokuuta

Ajoin 38 km metsäteitä, ei yhtäkään ihmistä. Vain jänis, teeri ja hirvi.

Tiistai, 12. toukokuuta

Ajoin 42 km metsäteitä, ei yhtäkään ihmistä. Jälleen jänis, teeri ja hirvi, lisäksi kurki, metsäpeura ja kotka.

Sunnuntai, 17. toukokuuta

Ajoin 53 km metsäteitä. Jälleen jänis, teeri ja hirvi. Paluumatkalla näin kauempana yhden ihmisen. Siitä tuli epämukava olo. Moneen päivään ei tehnyt mieli mennä metsään: siellä on liikaa ihmisiä.

Metsässä virolaista pelottaa eniten se, että siellä sattuisi kohtaamaan toisen ihmisen. Eurooppalainen taas ei mene metsään, koska siellä ei ole yhtäkään ihmistä.

VALDUR MIKITA

Valdur Mikita (s. 1970) on virolainen semiootikko ja kirjailija, joka on kirjoituksillaan ja luennoillaan saanut virolaiset rakastamaan sekä semiotiikkaa että kielitiedettä ja tarkastelemaan oman kulttuurinsa ja kielensä ilmiöitä uusin silmin. Lukukaudella 2016-2017 hän toimi myös Tarton yliopistossa vierailevana vapaiden taiteiden professorina.

Mikitan kirjoituksissa luonto on lähellä. Hän näkee virolaisen ihmisen toiminnassa runsaasti yhteyksiä maaseutuun ja erityisesti metsään. Ensimmäiseltä koulutukseltaan Mikita on biologi, ja hänellä itsellään on lapsuudestaan lähtien ollut vahva side virolaiseen maisemaan. Hän muun muassa tutkii luontosuhteen muuttumista yhteiskunnan muuttuessa ja näkee tuoreita ja usein odottamattomiakin merkityksiä luonnon ja ihmisen välisissä suhteissa.

Kirjoittajana Mikita tuntuu impulsiiviselta ja innostuvalta. Vaikuttaa siltä, että ajatus lähtee joskus kehittymään kirjoittamisen edetessä ja hän saattaa itsekin yllättyä, mihin on kirjoituksensa

lopussa päätynyt. Mikitalla on poikkeuksellinen suhde omiin teksteihinsä. Hän näkee tekstiensä olevan jatkuvassa muutoksessa ja kirjoittaa uudelleen jo ilmestyneitäkin kirjoituksiaan.

Tähän antologiaan suomennetut Valdur Mikitan tekstit ovat hänen virolaisuutta analysoivan trilogiansa kolmannesta osasta. Trilogian ensimmäinen osa *Metsik lingvistika: sosinaid kartulikummardajate külast*, ilmestyi vuonna 2008, toinen osa *Lingvistiline mets: tsibihärblase paradigma* vuonna 2013 ja kolmas osa *Lindvistika ehk metsa see lingvistika* vuonna 2015. Se, että trilogia ei ole suoraan asetunut tiettyyn genreen, vaan jää esseistiikan, semiotiikan ja kaunokirjallisuuden rajamaille, ei ole haitannut virolaisia lukijoita, jotka ovat ottaneet Mikitan omakseen.

Mikita avaa kirjoituksissaan sellaisia virolaisuuden erityispiirteitä, jotka virolaisten ja heidän ystäviensä on helppo tunnistaa, mutta joiden historialliset, yhteiskunnalliset ja psykologiset taustat ovat usein erittäin kiinnostavia. Virolaisuuteen kuuluu taito nauraa itselle. Valdur Mikita antaa siihen paljon mahdollisuuksia.

• • •

HANNA PIPPURI on vuonna 1969 syntynyt Viroon ja sen kieleen hurautanut teologi ja lingvisti. Hän on tehnyt viron kielestä sekä asiatekstiä proosa- ja runosuomennoksia.

MISTÄ SAA LISÄTIETOJA?

Virolaisen kirjallisuuden tiedotuskeskus *www.estlit.ee*

Viron lastenkirjallisuuskeskus *www.elk.ee*

Viron kirjailijaliitto *www.ekl.ee*

Viron kustannusyhdistys *estbook.com*

KIRJALLISUUSTAPAHTUMIA

Tallinnan kirjallisuustapahtuma HeadRead

Tarton kirjallisuustapahtuma PrimaVista

Tallinnan kirjamesut

Võtikveren kirjakylä

Tuglas-seuran virolaisen kirjallisuuden viikko

Poetry Ride -käännösrunkouskiertue

KIRJALLISUUSAIHEISIA JULKAISUJA

Virolaisen kirjallisuuden antologia Nippernaati (Viro-instituutti)

Virolaisen kirjallisuuden maailma (2011, Viro-instituutti)

Estonian Literary Magazine (2 nroa vuodessa, Viro-instituutti)

Kirjallisuuslehti Helmi (Tuglas-seura)

MISTÄ VOI OSTAA SUOMENNETTUA VIROLAISTA KIRJALLISUUTTA?

Suomen Viro-yhdistysten liiton verkkopuoti *verkkopuoti.svyl.fi*

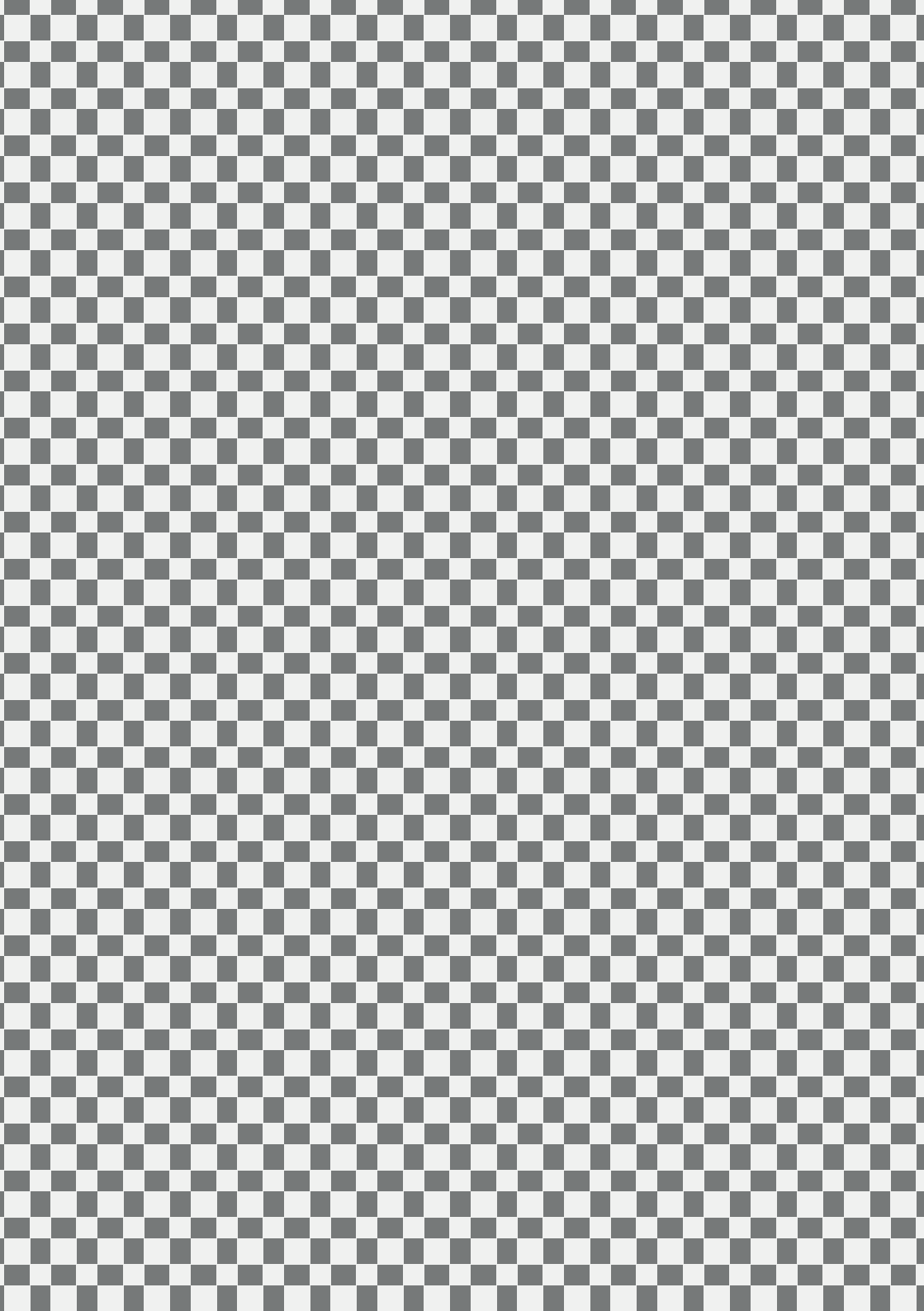
MISTÄ VOI LAINATA VIROLAISTA KIRJALLISUUTTA?

Tuglas-seuran Baltia kirjasto

MISTÄ SAA TUKEA?

Viron kulttuurirahaston Traducta-ohjelma *www.kulka.ee*

Viron kulttuuriministeriön virolaisen kirjallisuuden tukiohjelma *www.kul.ee*

TÄMÄ ON NIPPERNAATI.

Suomennetun virolaisen kirjallisuuden antologiasarja.

Siinä ilmestyy tekstejä kirjailijoilta, joita ei ole aikaisemmin juuri tai lainkaan suomennettu.

KOLMANNESSA OSASSA:

Olavi Ruitlane ARJA KORHONEN

Piret Jaaks ANNAMARI TYPPÖ

Mihkel Mutt RAIJA HÄMÄLÄINEN

Mart Kangur HEIDI IIVARI

Veronika Kivisilla RAIJA HÄMÄLÄINEN

Jaan Pehk MERJA AHO

Eda Ahi ANNA KYRÖ

Tiina Laanem VARJA AROLA

Sven Vabar ANNIINA LJOKKOI

Valdur Mikita HANNA PIPPURI

KUKA ON NIPPERNAATI?

Toomas Nippernaati, tuo vejari ja kulkija, on August Gailitin samannimisen romaanin päähenkilö. Romaani ilmestyi Virossa vuonna 1928 ja suomennettuna 1942 (suom. Kerttu Mustonen).